

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

I

I Sønderjylland har i det sidste Aarhundrede den trofaste og ufortrødne Forsvarskamp for Danskheden fostret en Række af dygtige og ædle Personligheder, der har staaet som Førere og Ledere i den nationale Strid. Forholdene har drevet dem frem og udviklet dem. Kærligheden til det betrængte Modersmaal har tændt deres Hjerter i Glød. Med Kraft og Varme har de kæmpet for dets Anerkendelse og Ret.

Stillingen var ofte besværlig og brydsom, kostede baade Anstrengelse og Tid. Forfølgelse og Fængselsstraf blev mangan Gang deres Lod. Men de blev paa deres Post. De følte Ansvarrets Vægt. De stod som Repræsentanter for et Folk, der aandeligt vilde gaa til Grunde, om det gav efter enten — før 1864 — for gamle Tidens Sløvhed og danske Myndigheders Uforstand eller — efter 1864 — for Magthavernes Tryk. Og de stod ikke Vagt for Sønderjylland alene, men for det hele Danmark, det ganske Norden. Thi Nordslesvig¹⁾ er Stødpuden mellem tysk og nordisk Aand. De danske Sønderjyders kaarne Mænd i den prøjsiske Landdag og den tyske Rigsdag var Nordens aandelige Forposter mod Syd.

Derfor falder vore sønderjydske Landsmænds Historie i dette Tidsrum og navnlig under Fremmedherredømmet siden

¹⁾ Sønderjylland er det oprindelige Navn paa Hertugdømmet, Landsdelen mellem Kongeaaen og Ejderfloden, og danner en naturlig Samklang til Nørrejylland, Halvøens nordlige Fortsættelse, men ved Siden af blev det vane-mæssigt Skik i Tidernes Løb at betegne Hertugen og hans Omraade som slesvigsk efter Residensstaden Slesvig og denne Betegnelse vandt Hævd i den rent praktiske Udtryksform, naar der i Nationalitetsbrydningerne var Tale om at skelne mellem den nordlige og sydlige Del — hertil egnede Navnet Slesvig sig bedre end Sønderjylland.

1864 i en ejendommelig Grad sammen med deres store Mænds Historie. Skønt det ved en flygtig Betragtning kunde udtydes som en Forringelse af den aandelige og kulturelle Udvikling hos det brede Befolkningslag, der herefter kun skulde have Værdi som et upersonligt og letbøjeligt Materiale i en dygtig Leders Haand, viser dog en dybere Undersøgelse, at netop det modsatte er Tilfældet. En lidet oplyst og en interesseløs Befolkning vil — selv om en kraftig Agitator river den med sig i en Øjeblikkebegejstring — være ganske upaalidelig i det lange Løb og savne den indre Kraft og Modstandsvilje, som er det egentligt bærende Grundlag for den folkelige Selvhævdelse. Et saadant Folk vilde det være umuligt at føre i Længden. Det vilde trættes og give tabt, naar det ikke straks saa de Resultater, som kun Udholdenheden og den stadigt vaagne Forstaaelse kan haabe paa. Kun et Folk, der er stærkt udviklet baade i aandelig og kulturel Henseende, vil finde saadanne Førere, at deres Historie i dyb Forstand falder sammen med og bliver Folkets egen Historie. Saadanne Mænd fødes naturnødvendigt ud af Folket som et personligt og fortættet Udtryk for dets iboende Styrke og Livstrang. Uden selv at være fuldkomne i alle Henseender bliver de dog det menneskeligt bedste Personlighedssymbol paa Folkeviljen og Folkelængslen, men kun fordi de er i den inderligste Overensstemmelse med Befolkningens eget nationale Liv. Det er deres urokkelige Adkomst til Førerstillingen. Der er et Vekselspil mellem dem og Folket. De er udgaaede af Folket som de naturlige og fornødne Samlingspunkter i Kampen og Arbejdet, men de virker atter ifølge deres individuelle Betydning og Storsyn opmandende og udviklende paa den Befolkning, hvis Talsmænd de er. De er paa éngang Folkets Børn og Folkets Høvdinge.

Denne Dobbeltstilling kræver ganske særlige Forudsætninger og medfører sine egne dybtgaaende Sandhedskrav baade i Personligheden og den offentlige Gerning. Den kræver en lydhør Forstaaelse overfor de inderste Bevægelser i Folkesindet, Livets skjulte Sandhedstrang, de usynlige Strømninger, den nationale Selvfølelses Kilder, men den forlanger tillige

sammen med denne indre sjælelige Varme et Erkendelsens Virkelighedsinstinkt og en ubetinget fast og overbevisningstro Udøvelse af Førerskabet, hvis Folket — om end af de bedste patriotiske Bevæggrunde — giver sig lidenskabelige Øjeblikstemninger i Vold uden at kunne beregne deres Følger indenfor den historiske Sammenhæng og Retfærdighedshensynet til alle Sider. Da gælder det om ikke at tage Skade paa sin Sjæl ved at gaa paa Akkord med Samvittighedstilskyndelsen af Frygt for at miste Populariteten, men netop til Folkets eget Gavn i det lange Løb urokkeligt vejlede det til den rette Indsigt og Holdning. Det kan komme til et Valg mellem Folkeyndest og Folkebrydning, en Kamp mellem Kærligheden til egen Behagelighed i den givne Situation og Kærligheden til Folket, som trods sin Uvilje skal advares mod til egen Ulykke ubevidst og i god Tro at modvirke sig selv. I saadanne Stunder lutres et Menneskes Kald i Smeltediglen, hvis han ikke svigter, og han styrkes i sin intuitive Evne til ud fra de foreliggende Realiteter at erkende Mulighederne for Fremtidens Skæbne, ikke blot følelsesbetonet, men ogsaa tankemæssigt, fordi Seerblikket hører med til hans Udvælgelse.

Vekselvirkningen som Barn af Folket og samtidig dets opdragende Høvding prægede i fuldeste Maal Hans Peter Hansen som den nordslesvigske Danskheds sidste store Fører inden Genforeningen. I hans Lod faldt det efter Verdenskrigen som Kronen paa hans Livsgerning at føre Nordslesvig tilbage til Moderlandet. Han sluttede Rækken af de store sønderjydske Førerskikkelser under Fremmedherredømmet, den djærve Krüger, den fine og stemningsrige Ahlmann, Junggreen, Haabets Apostel, den brede og folkelige Gustav Johannsen, den stejle og ranke Jessen. Hver af dem havde sine særegne Personlighedsegenskaber, hvorudfra de gennem Nationalitetskampen gav deres Livsindsats i Danskhedens Historie sydfor Kongeaaen, men H. P. Hanssens nationale Arbejde var i sit praktiske Formaal til en vis Grad artsforskelligt fra Forgængernes og viste det i sine Følger, da Tidens Fylde kom. Han satte maalbevidst Nordslesvig ind i en bestemt Sammenhæng

paa et dertil svarende fastbygget Grundlag, hvis Værdi for Nutid og Fremtid ofte blev misforstaaet og underkendt, fordi man ikke fattede Betydningen af hans skarptsynede Virkelighedssans.

Et kort historisk Tilbageblik over Sønderjylland gennem Tiderne vil være nødvendigt til Forklaring af den mægtige folkelige og nationale Opgave, som han følte, at Livsforholdene stillede til ham med Krav paa en Løsning til Folkets egentlige Velfærd, Danskhedens virkelige Tarv og det fælles Fædrelands sande Gavn. Som Barn af Folket var han selv inde under Trykket og Nøden fra den smertelige Spaltning af den danske Folkestamme efter 1864, men hans Høvdingesind modnede ham til at virke for den fraskilte Folkedel ud fra Virkelighedens egne Kaar i en sanddru Vurdering af alle daglige Livsomstændigheder og til at være paa Vagt overfor alle stemningsbevægede Fantasier, netop hans dybe Fædrelands-kærlighed tvang ham til at være klar og ædruelig i Opfattelsen, han taalte ingen kunstig Belysning enten af Haabets og Forventningens Straaleglans eller af Mistvivlens blege Rædsler, men holdt sig ubønhørligt altid kun til den simple jævne Sandhed som den bedste Tilskyndelse i Livsgerningen. Han fødtes for Sønderjylland netop i en Tid, der havde Brug for en banebrydende Vejleder af hans sjælelige Støbning og realistisk indstillede Væsensbeskaffenhed, fra sine Barneaar voksede han op jævnsides med Indtrykkene fra Folkesorgen, som ramte os haardt og skarpt med 1864, hans eget Hjerteliv udviklede sig under Skyggen af denne Folkesorg, hans Livsbetragtning formedes under det nye Regimentes æggende Haardhed og indsnævrende Afgrænsning, derunder vakte hans Sind og Vilje til selvstændig Iagttagelse og Deltagelse i det fælles Folkeliv, han var Barn af Folket i sin rigtvældende Fællesfølelse og blev tillige efterhaanden dets Høvding i sit sikre Klarsyn og med sine Bedømmelsers Mod, i sin overlegent udrustede Personlighed og sin enestaaende organisatoriske Evne. Paa den Maade dannedes han til sine Folkefællers ubestridte Førstemand, der indtog Høvdingesædet og gennem

Verdenskrigens frygtelige Krigsjaar, da selve Blodofret krævedes af de danske Sønderjyder, førte han et ved hans eget Livsværk genfødt Nordslesvig mod Genforeningens lysende Morgenrøde.

Da havde han — denne lyse kække mandige Skikkelse, rigtig en Type paa nordisk Kraft og Sikkerhed, retlinet, maaltbevidst, altid fremadkæmpende og altid med det frejdige Haab, at Arbejdet nok skulde bære Frugt — som Nordslesvigs store Organisator fuldbyrdet sin historiske Mission og udført en Opgave, som forudgaaende Tider ikke havde magtet at løse.

Hvilken? Det skal besvares i Historiens Lys.

Det er en historisk Kendsgerning, at Ejderen, der danner Skillelinien mellem Sønderjylland og Holsten, helt fra Oldtiden har været Danmarks sydlige Rigsgrænse, men Aarhundreders Løb medførte en Udvikling, hvor det historiske og det nationale ikke dækkede hinanden. Deri ligger Aarsagen til det sidste Sekels stærke Nationalitetsbrydninger i Sønderjylland.

De danske Sønderjydere første berlinske Rigsdagsmand Krüger udtalte engang, at han vilde ønske der laa et dybt Hav mellem Tyskland og Danmark i Stedet for Holsten. Han mente dermed, at fra Forbindelsen med dette tyske Hertugdømme stammer Sønderjyllands nationale Ulykke, som skiftende danske Regeringer gennem Tiderne ikke blot forsømte at afværge, men med en ubegribelig Blindhed og Letsindighed endogsaa i høj Grad begunstigede. Det var selvfølgelig ikke Tyskheden som saadan de vilde fremme. Flere af dem var udpræget nationale med stærke Bestræbelser for at hævde Danmarks Ret til Sønderjylland og holde det fast under Kronen, men de brugte desværre kun ydre Midler i Stedet for indre og aandelige. Derfor undergravedes Danskheden i Tidernes Løb og Tyskheden rykkede frem.

Sproget er Nationalitetens ypperste Mærke for saa vidt som det danner Tankernes Klædebon eller rettere deres Ben og Blod, Tankernes Retning og ejendommelige Tone er jo selve Folkeligheden. Derfor blev det skæbnesvangert, at man fra dansk Side ligefrem paatvang Sønderjylland det tyske Sprog.

Allerede under Grev Gert blev det Regeringssprog og senere opretholdt som saadant, det blev Retssprog, overvejende Skolesprog og i udstrakt Grad Kirkesprog. Den eneste Undskyldning er, at man simpelthen ikke forstod, hvad man gjorde, men Følgerne blev skæbnetunge. I Ly og Læ af det tyske Sprog, der i plattysk Form ogsaa tilsidst blev Talesprog, fulgte selve Tyskheden. Saa megen sjælelig Magt ligger i et Sprog. Et Sprog er ikke blot ydre Lyde paa vore Læber, men der ligger noget dybere bag Ordene, der gemmes noget sjæleligt i Sproget, der ligger en Folkesjæl bag et Folkesprog. Befolkningen omnationaliseredes, langsomt, men desværre sikkert, indtil omtrent den sydlige Halvdel indtil Flensborgegnene var tabt for Danskheden.

Her kom Nutiden sørgeligt nok til at høste Følgerne af Fortidens Skyld og Forsømmelighed — Befolkningens Overgang var fuldt bevidst. Vi havde desværre af denne Forsømmelighed tilsat vor Arv mod Syd. Carl Rosenberg, et af de smukkeste Navne i vor patriotiske Historie, udtalte som gammel Mand 1883, at Danmarks Skæbne 1864 var i Sandhed tragisk, fordi det ved sin Kamp for en gammel Ret, Statsretten, den historiske Ret, forsyndede sig imod en ny Ret, Folkenes Ret, den virkelige nationale Tilstand. Man vilde værgе Landets Grænse, men glemte, at det jo dog er Indbyggerne, som giver Landet dets Værdi og Præg, og at de ikke maa stilles lige med Besætningen paa en Gaard.

Den historiske Ret har en Forbundsfælle inden i os allesammen og meget i vor Følelse vil stedse gribes af den, men den er dog alligevel den gamle Ret, som ikke er mere, fordi Tidens Udvikling har skabt en anden — nemlig den nationale. Den nationale er den Ret, som bundes i de nuværende Forhold, det er selve Livets Ret, som vokser ud af Folkesindet og Folkeviljen. Og af den historiske og den nationale Ret bliver den sidste altid den stærkeste — ogsaa selv om den undertrykkes og holdes nede. Da rejser den sig blot igen senere og kræver sin Opfyldelse ud fra selve Livets Væsen og Vilkaar. Det har netop de danske Sønderjyder vist under Fremmedherredømmet siden 1864. Derfor er det farligt og uretfærdigt at

den. Det er ogsaa vor historiske Erfaring. Der er noget vemodigt i at miste gammel dansk Jord paa Grund af Fædrenes Forsømmelse, men Tidens Hjul lader sig ikke dreje tilbage. Folkesjælen kan ikke paa noget Omraade fornægte sine egne Livsorganer og Virkemidler uden at høste Frugten af egen Skyld.

Forholdene dernede blev efterhaanden overordentlig blandede og indviklede med Hensyn til Sprog og Sindelag, hvortil foruden Afvigelserne i Forvaltning og Rettergang kom Forvirringen i det undersaatlige Tilhørsforhold, der til Tider dannede en fuldstændig unaturlig og meningsløs Labyrinth af bestandige Delinger, hvorved Landet udstykkedes mellem de lensherrelige og kongelige Slægtinge. Et Kort over Hertugdømmerne fra Aar 1700 viser en Blanding af omkring fyrretyve større og mindre Smaastykker under syv forskellige Slægtslinier og Delingsfyrster. Paa den Maade var gennem de mange Aarhundreder først Slesvig og senere ogsaa Holsten brugt som Forleninger til Kongehusets Sidelinier og ærgerrige Hertugslægter. Disse fyrsteslægtlige Adkomster og Nedarvningsrettigheder ændredes stadigt som Følge af Krige eller indbyrdes Overenskomster. Det blev et komplet Vildnis i historisk, dynastisk, nationalt, økonomisk og forvaltningsmæssig Henseende.

Da derfor den nu tvedelte Befolkning vaagnede nationalt for et Aarhundrede siden og Modsætningerne rejste sig stærkt og voldsomt baade paa dansk og tysk Side, var der ingen klart aftegnede sproglige og sindelagsmæssige Skel og Grænser at holde sig til ud fra de rent geografiske Bosættelsesforhold, de nationale Skillelinier gik gennem Sogne og Byer lige ind i Familier og Hjem, de enkelte Sind tog Stilling hvert for sig uanset Omgivelserne, den for sent vakte folkelige Bevidsthed stod her i et Dilemma, ingen Streg gennem Landskabet tværs over Halvøen kunde uden videre sondre mellem de to Folkegrupper, der nu tørnede sammen i sørgelig indbyrdes Broderstrid.

Før 1864 havde Danmark tre Sydgrænser, der alle dannedes af Floder. Det danske Monarki gik til Elben, det danske Rige Danske Rige - Danmarks Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

til Ejderen, det danske Kongerige til Kongeaen. Men ingen af disse Grænser var nationale — kun statsmæssige og historiske. Derfor var det skæbnesvangert, at alle Forfatningsbe-
stræbelser under de forskellige Former tog Sigte paa disse
ældgamle Linier uden alvorligt at fæste sig ved selve den na-
tionale Modsætning, som Tidernes Udvikling havde skabt i
Folkesindet. En Deling paa dette dybe Grundlag var den na-
turligste Løsning og vilde have sparet meget Blod og mange
Taarer. Dybest set førte vi de to sidste slesvigske Krige, fordi
vi indenfor Rigets Grænser nu havde en tysk orienteret Be-
folkningsdel, som under alle Forhold viste sig fremmed og
fjendtlig overfor dansk Folkeliv. Deres Sind og Væsen var
anderledes end vort og følte sig bestandig draget mod Syd,
hvor de havde deres aandelige Jordbund.

Tidligere Slægtled i Danmark drømte stolte Drømme om at forene de to Nationaliteter. Først tumlede man med Helstaten — Forsøget paa ud fra Kronens Arveretsgrundlag at samle alle Statsdelene til en organisk Helhed. „Lad én Stændersal omslutte Holstens, Slesvigs, Jyllands og Østifternes folke-
kaarne Mænd,“ skrev Monrad 1840 i sine „Flyvende politiske Blade“ og udtalte efter sin Hjemkomst fra Ny Zeeland 1869 i „Politiske Drømmerier“, at han følte „ikke liden Sympati“ med de „gamle trofaste Mænd, paa hvem Elbens Vande ud-
øver den samme fortryllende Indflydelse som Zion paa Israels Børn, da de sad og græd ved Babylons Floder“. Som gammel Mand skrev han 1877 i „Politiske Breve“: „De er fældede, de stolte Ungdomsforhaabninger, gennem Frihed at føre de for-
skellige Nationaliteter til et fredeligt Samliv.“

Saa samlede man sig om Ejdertanken, Kravet om den gamle historiske Grænse og Sønderjylland løst fra enhver Forbin-
delse med de to¹⁾ andre Hertugdømmer, men det var rent nationalt ikke en Væsensforskel, kun en Gradsforskel fra Hel-
statsbegrebet. I begge Tilfælde beholdt vi et bevidst tysk Folkeelement uden Hjemfølelse i Danskheden, og derfor mis-

¹⁾ Det lille Lauenborg, som Danmark 1815 havde tilbyttet sig for svensk Pommern, holdt sig nærmest upaavirket af det slesvigholstenske Røre.

lykkedes baade Helstaten og Ejderprogrammet, fordi de manglede Fæste i Virkeligheden. De i og for sig ædle Hensigter medvirkede desværre kun til Krig og Ulykke.

Den eneste rette Løsning syntes Delingstanken, som første Gang kom klart og bevidst frem i 1848, skønt den flygtig havde været strejft tidligere. I dette bevægede Aar var der en vis Overgang, hvor vi efter al Sandsynlighed kunde have opnaaet en god og retfærdig national Grænse. Blandt de slesvigholstenske Førere var der nogen Lydhørhed for Tanken, der ogsaa havde Forstaaelse hos flere af de danske Statsmænd som Orla Lehmann, Monrad og Tscherning — senere Madvig og H. N. Clausen. Men da det rygtedes ude i Befolkningen, at man i Regeringskredse syslede med Spørgsmaalet om Slesvigs Deling, rejste der sig en sand Folkestorm mod en saadan Løsning. Det strømmede ind med Adresser og Protester fra Kongeriget og Nordslesvig. Saa stærk blev denne Bevægelse, at det saakaldte Martsministerium, der ellers bestod af Mænd, som stod højt i den offentlige Bevidsthed, maatte gaa af i November 1848 netop paa Delingsspørgsmaalet¹⁾.

Den 18. September 1848 holdt Frederik den Syvende Revu over de danske Tropper paa Lerbæk Mark ved Vejle. Ved Festlighederne blev afsunget en Sang af H. P. Holst til Kongen om ikke at dele:

„Giv intet bort, thi vid, før du skal miste
 en Fodsbred Jord af dine Fædres Land,
 før vil vi alle kæmpe til det sidste,
 før vil vi alle falde som én Mand.“

1) Følgende Eksempel viser den ophidsede Stemning. Pastor H. W. Hertel, en af Sønderjydernes ledende Mænd, besøgte en Dag Monrad, der paa et lille Bord havde anbragt et Sønderjyllandskort, hvor en tænkt Delingslinie var angivet ved smaa Naale med røde og hvide Flag. Monrad bad ham se nærmere paa denne Delingslinie, men han udbrød: „Jeg gider ikke se, hvorledes man vil stikke Knappenaale i det danske Folks Hjerter.“ Han slog i sin Ivrighed ud med Haanden, saa Bordet væltede og Kort og Naale fløj henad Gulvet, mens Monrad godmodigt sagde: „De maa virkelig ikke være saa hidsig.“ Optrykket illustrerer, at man i den nationale Lidenskab ikke engang vilde overveje de Grunde, der gav Forudsætninger for en Deling. Den nationale Ensidighed tog Magten.

Da Sungen var sunget, rejste Kongen sig og sagde højt og klart de Ord: Det skal ej ske! — altsaa at Sønderjylland skulde blive delt. Man jublede fra den store Menneskeskare, og Begejstringen forplantede sig ud over Landet. Men hvor smukke og ædle nationale Følelser, der end laa bagved denne Stemning, var det alligevel en Stemning, der var fejl i sit Grundsyn paa dette Omraade og faktisk medvirkende til at skaffe os de slesvigske Krige og Sønderjyderne over et halvt Aarhundredes Fremmedherredømme. Hine store og straalende Samlingsdage under Aanden fra 1848, hvor Historiens Luftning gik lavt over de danske Sletter, skal lære os, at Stemning alene gør det ikke, baade Hjerte og Vilje skal vækkes, baade Følelse og Tanke skal sættes ind, Begejstring og Erkendelse skal mødes, Sandhed og Ædruelighed skal være Aandens rette Vingslag. Den Tid affødte indadtil som en naturlig Frugt Grundloven og Folkefriheden, men udadtil frembragte de ædleste Bevæggrunde tilsidst i sine Følger de sørgeligste Resultater, fordi man ikke tog Hensyn til Sønderjyllands to Nationaliteter og satte Grænsen derefter. Man vurderede ikke tilstrækkeligt den Virkelighed, som Historiens Aand altid skal knyttes til for ikke at komme i Modstrid med sig selv. Midt i den flammende Ildhu for vor historiske Arv glemte man, at Folkesjælen havde spaltet sig ved vor egen Forsyndelse, og det maa bebrejdes vore daværende Statsmænd, hvor ypperlige Personligheder mange af dem end var, at de efterhaanden bøjede sig mere og mere for Folkestemningen i Stedet for at retlede og vejlede den. Ogsaa i det nye Ministerium, der afløste Martsministeriet, var der fra flere Sider Forstaaelse af Delingstanken, men disse Mænd turde ikke føre den offentligt frem af Frygt for Folket. De gik paa Akkord med Sandheden og udenom Virkeligheden for ikke ogsaa at bortskylles af Stemningsbølgen. Tilsidst lod Statslederne sig helt bære af den og drev altsaa faktisk med Strømmen i Stedet for at retlede den. Derfor valgte vi atter forkert i 1864 paa Grundlag af hele den forudgaaende Bevægelse og mistede alt sydfor Kongeaen.

Delingstankens praktiske Iværksættelse hvilede fornuftigvis paa den Forudsætning, at man i de sammenslyngede nationale Forhold kunde finde en brugbar og nogenlunde tilfredsstillende Delingslinie, men om en saadan Grænse havde det gennem alle Forhandlinger ikke været mulig at blive enige hverken i Drøftelserne mellem danske og tyske Krav eller mellem Danske indbyrdes. Der var ingen samlet Vilje eller Evne til at løse Opgaven. Deri laa Hovedhindringen for en sønderjyds Grænseløsning.

Efter 1864 blev Vanskelighederne i den Retning selvfølgelig endnu større paa Grund af Tyskhedens stigende Indvirkning paa alle Maader, men af samme Aarsag voksede ogsaa fra dansk Side den tidligere historiske Nødvendighed af en naturlig Delingslinie til et Livsspørgsmaal for Genforeningshaabets Opfyldelse. Haabet kunde ikke svæve i Luften, det maatte i paakommende Tilfælde knyttes til en Basis i Beboernes praktiske Bosættelsesforhold. Der maatte dannes en geografisk Grænselinie, som hvilede med tilstrækkelig Sikkerhed i Forholdene og paa bedst mulig Maade gjorde Ret og Skel til begge Sider.

Denne historiske Opgave og ubetingede Forudsætning for en betryggende Fremtid under en kommende Genforening løste H. P. Hanssen med det rette Blik for Kendsgerningernes Betydning, Forholdenes Magt og den nationale Udviklings Ret. Det er hans historiske Betydning og Indsats. Han skabte denne Basis, saa den var parat, da Historiens Time kom til at bruge den.

I Kraft af sin aldrig svigtende Virkelighedssans og sit uforlignelige Organisationstalent gennemførte han med brændende Nidkærhed og Hjertevarme sin Opgave paa den Maade, at han med en genial Forudseenhed betragtede og erkendte det egentlige Nordslesvig som den Del af den gamle sønderjydske Odelsgrund, der med den indre Sandheds Ret under alle Omstændigheder ved et maalbevidst Arbejde kunde fastholdes under Genforeningskravet, og derudfra ihærdigt stræbte at fastbygge det i enhver Henseende til en ubrydelig og urokkelig Enhed

med Kongerigets Danskhed, velegnet til at bære en i sig selv trygt hvilende national Retfærdighedsgrænse. Selve Principet¹⁾ i hans Indstilling var ikke nyt, det er lige saa gammelt som Delingstanken, men det nye og magtfulde laa i hans praktiske Virkeplan og ledende folkepsykologiske Fremgangslinie med en storsynet Vurdering af et konkret Arbejdsmaal, som det altid skulde være muligt at fastholde under den nationale Selvbestemmelsesret. Paa dette bærende Grundlag gjorde han faktisk det danske Nordslesvig, der tidligere havde været et altfor ubestemt Udtryk, til et fuldt udviklet og underbygget folkeretsligt Begreb og førte det da igen til Danmark som en dansk Landsdel med lige saa naturlig Tilknytning til Kongeriget som Vendsyssel og Fyn. Som statsretsligt Begreb havde det fra 1866 ved Fredslutningen i Prag mellem Prøjsen og Østrig gennem den berømte Paragraf 5²⁾ vundet tolv Aars Hævd i moderne Statsret indtil 1878, da Paragrafen blev strøget, men det blev H. P. Hanssens nationale Livsindsats at fæstne det nationalpolitiske i en fast organiseret folkelig Virkelighed. I den europæiske mindretalspolitiske Udvikling gjorde han klogt og forudseende Nordslesvig til en vel funderet national dansk Folkedel, som paa det historisk givne Tidspunkt havde alle indre og ydre moralske Krav paa en Grænseflytning og kunde bære den med selve Livets Ret. Paa den Maade blev han det nutidige Nordslesvigs Skaber.

Dette folkepolitiske Synspunkt, der i sine Følger maatte efterlade gamle danske Landsdele med ikke faa trofaste Lands-

1) I „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie“ skrev Gustav Johannsen, at 1864 hos Sønderjyderne „fremkaldte den stærkeste Længsel efter at gaa helt op i Moderlandet, et Ønske, som kun kunde opnaas ved, at det gamle danske Kronland blev delt efter Nationaliteterne. De danske Sønderjyders politiske Maal maatte nødvendigvis blive: Nordslesvig skilles fra Sydslesvig og genforenes med Danmark. Dette blev den lige Linie i Nordslesvigernes Politik, som de ikke lod sig drage bort fra.“

2) „Kejseren af Østrig overdrager Kongen af Prøjsen alle sine ved Freden i Wien 1864 erhvervede Rettigheder til Hertugdømmerne Holsten og Slesvig med det Forbehold, at Befolkningen i de nordlige Distrikter af Slesvig skal afstaa til Danmark, hvis den ved en fri Afstemning udtaler sit Ønske om at forenes med Danmark.“

mænd udenfor Moderlandets Grænser, bragte ham ind i stærke Brydninger med anderledes følende og tænkende Sønderjyder og steg tilsidst til vældige Stormløb i hele den indre Folkestrid i Danmark, da Grænsen skulde drages efter Verdenskrigens Slutning. Men han veg ikke. Danmarks gode Genius vilde, at vi havde ham, da Menneskealdres tilsidesatte sunde og sande nationale Stræben endelig fik Mulighed for at blive ført til Sejr.

I tre Novemberdage 1863 modstod Christian den Niende den vildledte Folkestemning, men lod sig tilsidst tvinge af den til at underskrive den skæbnesvangre Ejderforfatning, som fremkaldte Krigen ved at fastholde hele Sønderjylland lige til Ejderen trods den tysksindede sydlige Del, og dog havde Kongen Ret mod Mængden. Men H. P. Hanssen er den Mand, der har fuldført den Gerning, som Christian den Niende ikke evnede. Han har staaet mod en lignende Stemningsbølge, men uden at give efter. Det er hans uvisnelige Fortjeneste, som Historien skal dømme og værdsætte. Personlig regner jeg ham for vor største Statsmand siden den yngre Bernstorff. Der var ikke altid Enighed om Enkelthederne i hans Virke, men der var stedse Enighed om, at han trods alt var Sønderjydernes største og betydeligste Mand, deres sagakaarne Samlingsmærke, som de fylkede sig om i Trangen til at følge den, der bærer Høvdingetegnet paa sin Pande. Han havde lige saa dyb historisk Vurdering som enhver anden og et lige saa varmt Hjertelag for enhver Dansk, der ikke kom nordfor Grænsen, men netop hans historiske Indsigt og hans Indtryk af de nutidige Nationalitetsbrydninger drev ham til uvægerlig at fastholde Folkets fulde nationale Selvbestemmelsesret. Dette bærende Grundlag gik for ham frem for hver enkelts Skæbne. Fædrelandets Vel var for ham det første og kunde kræve smertelige Ofre, men det kunde aldrig svigtes. Ellers svigter man i Virkeligheden blot alle de enkelte tilsidst ved at nedkalde Ulykken igen.

Hele H. P. Hanssens Livsværk og dets Standpunkt skal ses paa Baggrund af hans Stilling til Sønderjyllands store Histo-

riker A. D. Jørgensen, der blev hans Læremester og Raadgiver. Gennem hele vor Historie findes der ikke faa Eksempler paa Enkeltmænd, der ud fra deres dybtindgribende Livsindsats bliver bestemmende for Folkets indre eller Landets ydre Skæbne i den efterfølgende Tid. En saadan var A. D. Jørgensen, Farversønnen fra Graasten, der med Rod i baade dansk og tysk Kultur udvikledes til at blive det danske Folks Vejleder i dets største nationale Spørgsmaal, Forholdet gennem Sønderjylland overfor Tyskland¹⁾. Da H. P. Hanssen gennemførte Grænseløsningen mod Syd var hans Gerning det praktiske Udslag af A. D. Jørgensens historiske Forkyndelse, der paa en egen dyb Maade blev indviet gennem Folkesorgen fra 1864 og paa særlig Vis har styrket Genrejsningskraften i det danske Folk. Der er forøvrigt mange Lighedspunkter i de to Mænds Levnedsløb. Begge var fra Sundeved og havde Rod i ældgamle sønderjydske Slægter, visse fælles Dragelser og indre Kriser prægede deres Ungdom, de lærte baade af dansk og tysk Aandsliv, havde stort Udsyn med udpræget Virkelighedsans, følte Førerkaldet og var begge banebrydende i deres nationale Fremfærd, den ene som Historieskriver og den anden som hans Lærling i det praktiske Livs Formaal, og de maatte begge af Kærlighed til Folket i ubøjelig Sandhedstrang med dyb Smerte imødegaa Mænd, som de ellers værdsatte højt, men hvis Nutidsforstaaelse ikke stod paa Højde med deres varmhjertede Følelser, hvor det gjaldt at dømme om Fædrelandets sande Tarv. En Modgangsbølge som H. P. Hanssen tilsidst kom A. D. Jørgensen dog ikke til at opleve.

Det var en lykkelig Konstellation, som stillede A. D. Jørgensen og H. P. Hanssen sammen paa Danmarks nationalpolitiske Himmel som et haabefuldt Varsel for den dybt forstaaende Iagttagelse, der folkepsykologisk var i Stand til med den rette sjælelige Indstilling at læse, hvad der stod skrevet i Stjernerne. Enhver Tildragelse af Sorg eller Glæde skriver sit eget Træk i den Livslov, hvorefter alt nedfælder sine Virkninger

¹⁾ Se om ham min Bog: *A. D. Jørgensen. Sønderjyllands Historiker* (Asa's Forlag).

i beredvillige vaagne Sjæle og lutrer dem for Fremtiden til Folkets Førere og Vejledere. Skæbnen forbereder altid selv sin Vej gennem velegnede Redskaber, men den kræver villige og selvhengivende Sind. Dette gjaldt ogsaa i Danmark om Folkeulykken fra 1864 og disse to Mænd hørte til dem, hvis Hjerter og Tanker lod sig modne for den rette Genfødselse og gjorde dem til modige og folkeligt selverkendende Sandhedsvidner for deres Samtid.

Den efterfølgende Skildring¹⁾ fremstiller Udviklingen i H. P. Hanssens Levnedsløb indenfra og udefter, ikke omvendt som den Slags i Almindelighed sker. Det er ikke en Bog med lutter Hymner og Lovsange eller kuriøse Historier om opløste Vælgermøder og lignende negative Optrin, som væsentlig har haft Øjeblikkets Agitationsbetydning, men i det historiske Perspektiv er det ganske andre Ting, de egentlig positive, der bestemmer Vejen og danner Udsynet. Han skal ses midt i Tiden blandt Tidens Børn. Han har hertil efterladt et ypperligt og udførligt Materiale, hvor vi kan følge ham næsten Skridt for Skridt og Tanke for Tanke, idet hans Bibliografi — begyndende med hans en og tyvende Aar — omfatter ikke mindre end det meste af halvandet Tusinde Bladartikler og større Afhandlinger. Af de sidste har han i de to Bind „Fra Kamp-aarene“ samlet et halvt Hundrede af de betydeligste. Udvalget

1) Der findes i Forvejen to Bøger om ham. Den første — af Fred. Nørgaard — er en fortrinlig lille Bog, der udkom allerede 1919 og vistnok kun har den ene Mangel, at den er for kort. Den slutter med det betydningsfulde Folkemøde i Aabenraa 17. November 1918, hvor H. P. Hanssen oplæste den tyske Regerings Skrivelse med Tilsagnet om at løse det nordslesvigske Spørgsmaal paa Grundlag af Befolkningens Selvbestemmelsesret, men Genforeningstiden er ikke med. Den anden — af Johannes Vejlager — er særlig skrevet for Ungdommen og godt nok saa ny som fra 1937, saa den har Forholdene fra Genforeningen tilstrækkeligt paa Afstand, men desværre har Forfatteren trods sin ærlige Vilje og Begejstring ikke fuldtud magtet Stoffet. Den underlig højstemte Tone af lutter Ros til H. P. Hanssen og tilsvarende — skjult og aabenlys — Dadel til hans Modstandere baade paa tysk og dansk Side virker mod Hensigten. Man kan ikke skrive en virkelig Biografi uden Øre for Tveklangen i Menneskeliv og Folkeliv. Desuden begaar han den fundamentale Fejl at skrive Bogen næsten udelukkende paa H. P. Hanssens egne Erindringer, men man kan ikke paa den Maade lade en Mand være sig egen Historiker.

synes dog noget vilkaarligt. Han har skrevet sin Selvbiografi i fire Bind under Titlen „Et Tilbageblik“, der har smukke og levende, fængslende og interessante Enkeltheder, men i nogen Grad savner organisk Sammenhæng, og efterhaanden som den skrider frem er den ikke fri for at virke noget fragmentarisk, hvorfor den ikke egentlig egner sig til i dybeste Forstand at følge Udviklingsgangen i hans Liv. Desuden har han foruden en Del mindre Skrifter udgivet sine overordentligt indholdsrige og karakteristiske Krigsdagbøger fra Berlin i to Bind „Fra Krigsaarene“.

II

I Lighed med A. D. Jørgensen gav Fødsel og Forhold ogsaa H. P. Hanssen særlige Forudsætninger for Livsgeringen. Med den stærkeste Forgørelse i Sundeved havde hans Slægt brede Rødder udover Sønderjylland, hvor hans Æt baade paa fædrene og mødrene Side kan følges omtrent 300 Aar tilbage. Særlig i Faderens Familie var der ikke faa fremtrædende Personligheder. Det var en driftig og begavet Storbondeslægt, som var stærkt knyttet til Hjemstavnens Jord, men adskillige af dens Medlemmer blev dog af deres lige saa stærke Virke-trang drevet vidt ud i Verden, de fleste som fremragende Forretningsmænd. Til Slægten hørte ogsaa Mænd som Biskop Jørgen Hanssen fra Als og Nationaløkonomen Professor Georg Hanssen i Tyskland. Den arvede stærke Slægtsfølelse virkede ikke som noget afgrænsende eller særslesvigsk hos H. P. Hanssen, men blev et dybt Udspring for hans Folkefølelse og udvidede den til en fuldtonende Udfoldelse af det ubetingede nationale Fællesskab. Storbondearven gav ham fra Ungdommen af noget rankt og fribaarent, men samtidig var han besjælet af et ægte demokratisk Sindelag, han var altid fin nok for de fineste og aldrig for fin for de jævne, en ejendommelig Forening af Realisme og Følelsesrigdom var stedse over hans Person og Tale.

Den 21. Februar 1862 fødtes H. P. Hanssen paa Gaarden Nørremølle i Sundeved som Søn af Christen Hansen, der med stor Dygtighed drev et anseligt Landbrug. Ejendommen, hvis Navn stammer fra en gammel Krudtmølle, som sprang i Luften i det sejstende Aarhundrede, ligger i et Dalstrøg mellem Landsbyerne Sottrup og Snogbæk, et Kvarters Gang fra Alssund, men skjult af Bakker og Skove, saa den ikke ses fra Vandet.

Den frodige Egn er en af de smukkeste i Danmark, og H. P. Hanssen har i et halvt geografisk, halvt historisk Skrift „Sønderjylland“ fra 1892 (skrevet som Bidrag til et dattidigt større Værk „Lande og Folk“) prist dens Skønhed i begejstrede og malende Ord, som vidner om hans grebne Følelse. Han var — skønt han vistnok selv troede det modsatte — ikke nogen i alleregentligste Forstand poetisk Natur, dertil var hans Virkelighedstendens altfor udpræget baade med Hensyn til det medfødte og det tilkæmpede, men i sit varme Følelseslivs inderste Kilde havde han en dyb poetisk Sans, hvilket er noget andet, han elskede Digtning og ikke mindst den lyriske, ofte gav han i Artikler og Taler sin Stemning Udtryk i klangfulde Citater og Vers.

„Da Jernbanen fra Vamdrup til Rendsborg ligesom den gamle Adelvej: Oksevejen, er anlagt paa den ufrugtbare Højderyg, faar Rejsende, som tager med Banen gennem Sønderjylland, i Reglen et trist Indtryk af Landet. Jeg har hørt Danske, som kun havde set Sønderjylland fra Kupévinduerne paa Gennemrejsen, udtale deres Forundring over, at Lembcke (i sin Sang) kunde kalde dette flade øde Land, hvor Rugmarker med korte tynde Straa, der paa Afstand nikkede Goddag til hverandre, veksler med Boghvedeagre, afsvedne Græsmarker, Purrekrat og Lyngheder, for det skønne og fagre ... men kommer man blot en halv til halvanden Mils Vej østfor Banen, ud paa Østskraaning af Landet, saa staar man midt i Haven, som Lembcke har skildret. De korte nydelige Tværdale, hvor smaa Vandløb risler sagte gennem Kratskove og over grønne Enge, giver mange Steder Egnen en Ynde, som man ikke tit genfinder i Kongeriget. Store velbyggede Landsbyer dukker op

af Abildgaardene og over de bølgende Kornmarker ser man, hvor Bøgeskovene ikke afgrænser Synskredsen, sædvanligt Havet i Baggrunden som det sig hør og bør i et dansk Landskab. Men det, der er særlig karakteristisk for Sønderjyllands Østkyst og som fremfor alt giver den et havelignende Præg, er de utallige levende Hegn, der snor sig ud over Landet op ad Bakker og ned i Dale i alle mulige Retninger og i de sælsomste vilkaarligste Bugtninger ... Hvor kan et sundevedsk Hegn se prægtigt ud om Foraaret, naar Slaatornen er oversaaet med hvide Blomster og Pilen med gule Gæslinger, mens det mangefarvede Løv pipper frem, spædt og fint i den første fagre Grøde, og Vaarblomsterne klæder Grøftekanter og Dige-sider — eller i Sommertiden, naar den vilde Hyben strækker sine blegrøde Roser ud til alle Sider og Kaprifoliens sødt-duftende Blomsterklaser ligger henkastede over Løvhænet — eller i Efteraaret, naar Brombærranker bugnende fulde af Bær strækker sig ud over de smalle Veje og Hasselnødderne sidder saa løse i de store Klaser, at man kan ryste dem ned i Vognen — eller ved Vintertid, naar man efter Fygevejrer kører en Kanetur i Maaneskin og under Bjældernes sagte Klang i Forbifarten fortrylles af de mange fantastiske Skabninger, som Snestormen har formet ved Hegnets Hjælp, og de dunkle Skygger giver Liv.“

Blandt disse Hegn („min Barndoms Glæde“ kaldte han dem engang, da han mindedes Fortiden) voksede han op som en Naturdyrker, der blev en ivrig Jæger og bestandig elskede Fri-luftslivet. Han prægedes i sit Følelsesliv af dette smilende Landskab, det uddybede Stemningssiden af hans Sind, men dette drømmende hos ham blev altid kun et farverigt Islæt i hans Erkendelsesbeslutninger, en Tjener for Virkeligheden, en Glød for Viljen.

Han havde et udmærket Barndomshjem med fromme og godgørende, milde og kærlige samt tillige dygtige og energiske Forældre. Den kundskabsrige og gudhengivne Fader skrev — ligesom forøvrigt Oldefaderen — religiøse Vers og ved hans Jordfæstelse 1892 blev der sunget en Salme, som han selv

havde skrevet med sin Død for Øje. I sin senere offentlige Virksomhed holdt H. P. Hanssen sig altid udenfor det egentligt kirkelige Røre og blandede sig ikke i Kirkens indre Forhold, skønt han selvfølgelig kæmpede energisk sammen med alle andre aandeligt vaagne Sjæle for at bevare det danske Sprog i Sognekirkerne, men hans Sympatier var fra Hjemmet og dets Omgangskredse knyttet til det grundtvigske Frimenighedsliv og udvidedes til at omfatte alt ægte kristeligt Arbejde som en værdifuld Bestanddel i Folkelivet.

Faderen var en national Foregangsmand med mange offentlige Tillidshverv. I 1867 valgtes han til Medlem af en Syvmandsdeputation, som blev sendt til Berlin for ved personlig Henvendelse til den prøjsiske Konge at udvirke, at de dansk-sindede Embedsmænd fik Edsaflæggelsen udsat til Pragfredens Paragraf 5 var opfyldt, men Deputationen fik ikke Foretræde. Han var med til at oprette Dagbladet Dybbøl-Posten og Sandbjerg Højskole, som maatte lukke 1874, fordi Forstanderen blev udvist. Hjemmet blev et Samlingssted for disse Egnes Danskhed og stod altid aabent for en Strøm af nationalt interesserede Gæster fra Kongeriget og hele Norden, Højskolefolk og Præster, Studenter og Skribenter samt Officerer, der tilsaa de danske Krigergrave. Det paavirkede den opvakte Dreng og gav ham i Aarenes Løb Lejlighed til at stifte mange Bekendtskaber, hvoraf adskillige blev Venskaber for Livet. Forfatteren Erik Skram, der havde været med som Frivillig 1864, gæstede mange Aar efter Hjemmet under Studier til sin Skildring „Hinsides Grænsen“ og slutter sin ypperlige Fremstilling med følgende smukke Billede fra Besøget: „I Sundeved har jeg en Aften i en Have siddet sammen med tre Slægtled af en Bondefamilie, begge Bedsteforældrene, gifte og ugifte Børn og Børnebørn. Bedstefaderen havde sin Dattersøn staaende foran sig mellem Benene, Drengen brugte dem som Armlæn, Datteren vuggede sagte sin lille Pige paa Skødet. Den gamle foreslog, at de skulde synge og med kraftige Stemmer tog de fat. Den ene Fædrelandssang blev sunget efter den anden. Aftenen var stille, det blev svalt, Sölen var forlængst gaaet ned.

Stemmerne lød haardt i den klare Luft. Drengen stod og lyttede til. Det var Sønderjyllands Historie i de kommende lange Aar jeg saa: Barnebarnet, der nemmer, hvad der bliver sunget og talt i dets Fødestavns Luft.“

Drengen blev under saadanne Forhold stærkt præget af det nationale paa alle Maader. Faderen benyttede ham til at gaa rundt med Adresser og Petitioner, som skulde underskrives, Stemmesedler, som skulde uddeles før Valgene, og lignende. Ogsaa selve Stedet havde stadigt talende Minder, der gav Anledning til mange Fortællinger og Beretninger fra Krigens Tid. Efter Tilbagekomsten fra Danevirke havde Gaarden en Tid lang ligget mellem de fjendtlige Linier og i Reglen haft flere Hundrede Mand i Indkvartering. Den var Samlingsplads for de tyske Landgangstropper, som foretog Overgangen til Als. Under den tysk-franske Krig 1870 fik Gaarden atter Indkvartering, fordi der ventedes Angreb paa Dybbølstillingen fra en fransk Flaade med Landsætningsstyrker. Den otteaarige Dreng saa Familiens fortvivlede Sorg, da Troen paa en snarlig Tilbagekomst til Danmark brast ved Frankrigs Nederlag. Pragfredens Paragraf 5 var i sin Tid fremkommen ved Kejser Napoleon den Tredies Tilskyndelse og nu havde hans Garanti ikke længere nogen Betydning.

Seks Aar gammel kom han i Folkeskolen, hvor han i fire Aar kun lærte Dansk indtil der i 1872 blev paabudt Undervisning i Tysk. En af hans Farbrødre — efter hvem han var opkaldt — var portugisisk Generalkonsul i Kina og Chef for Østasiens næststørste Handelshus, en personlig Ven af den berømte engelske General Gordon, frivillig Deltager i Kampene under Taipingoprøret, og der stod Eventyrglans om hans Navn, hvorfor Drengen dengang absolut vilde lære Handelen og ud til Farbroderen. Han skulde derfor have en bedre Undervisning end Landsbyskolens og kom i Foraaret 1876 til Hejls som Elev i Friskolen med Ophold hos sin Søsters Svoger, den bekendte Storbonde Jep Fink paa Gaarden Bygebjerg. I Skolen fik han en fortrinlig Undervisning, særlig i Historie, hos Læreren Lorenz Birkedal, paa Bygebjerg benyttede han flit-

tigt Jep Finks udmærkede Bogsamling, som spændte lige fra Sakso og Snorre over den ældre danske Litteratur til Bjørnson og Ibsen, og hos den kundskabsrige Pastor Topsøe, hos hvem han den følgende Vinter gik til Konfirmationsforberedelse, kom han meget i Præstegaarden og modtog af denne nationalt interesserede Mand, der indgaaende havde studeret og skrevet om Nationalitetsbevægelserne i Europa, en beaandende Paavirkning, der — som han selv siger — udvidede hans Synskreds, gav Nationalitetskampen i Sønderjylland dybere Perspektiv og løftede den sønderjydske Sag op i et højere Plan end Drengens hidtil noget ensidige Betragtning af Vaabenkampen. En dybere aandelig Forstaaelse af Spørgsmaalet spirede hos ham.

Dermed blegnede og svandt for stedse den barnlige Kinalyst og et nyt Idealitetens Skær bredte sig for ham over det frie uafhængige Bondeliv, som han her ligesom i sin Barndoms-egn saa udfolde sig hos fremragende Landmænd, der dyrkede Jorden og med aabent Syn for Livsværdierne værnede alt stort og rigt i Menneskelivet. Det gik ham ganske som A. D. Jørgensen, der ogsaa i sine tidligste Aar i en kort Overgang begejstret valgte Landlivet, og efter Konfirmationen i Foraaret 1877 rejste den halv voksne unge Mand hjem til Nørremølle for grundigt — foreløbig som yngste Karl paa Gaarden — at lære og sætte sig ind i alle Grene af Landbrugsarbejdet. Han havde truffet sit Livs første Valg, der dog kun fik midlertidig Betydning og senere ændredes under hans Udvikling. Det foregik ret smertefrit, ogsaa fordi Forstand og Følelse ikke kom i nogen virkelig Strid, men et Valg af en ganske anden og tungere Art stundede til og førte ham ind i en svær Krise af afgørende Betydning for hele hans Livsgerning. Han kunde ikke dengang vide og ingen ane, at den ogsaa i sine Følger skulde blive afgørende for den nordslesvigske Danskheds Udvikling og dermed tillige i en skæbnesvanger Stund af afgørende Vægt for Danmark og dets Fremtid.

Ved Freden i Wien 1864 havde Sønderjyderne ifølge dens Paragraf 19 Ret til at bevare deres danske Undersaatsfor-

hold, naar de inden seks Aar indgav Ansøgning derom. Da derfor den prøjsiske Værnepligt blev indført dernede allerede 1867, altsaa kort efter Vedtagelsen af Pragfredens Paragraf 5, opterede¹⁾ næsten alle værnepligtige danske Sønderjyder for Danmark for at undgaa den tyske Militærtjeneste. Optanterne blev ganske vist efterhaanden Genstand for Udvisning — eller kunde i hvert Fald risikere det — og maatte derved forlade Landet, men Optionerne fortsattes indtil Optionsfristens Udløb i 1870, hvorefter der nu ikke længere var nogen særlig Ret til at vælge dansk Undersaatsforhold. Skønt Frankrigs Nederlag samme Aar rokkede Troen paa en nær forestaaende Opfyldelse af Paragraf 5, knyttede man dog fremdeles Haabet til dens Iværksættelse tilsidst, og de unge danske Sønderjyder unddrog sig af den Grund stadig Værnepligten, men nu maatte de efter prøjsisk Lov udvandre inden det fyldte syttende Aar for at undgaa Indskrivning i Lægdsrullen, og det gjorde de fleste. Andre blev i Landet til deres tyvende Aar, men deserterede derefter til Amerika, naar de paa Sessionen var fundet duelige til tysk Soldatertjeneste, og meget faa kom dengang indenfor de prøjsiske Kaserners Mure. Det følte oprørende lige efter Krigen at bære selve den prøjsiske Militæruniform og tillige unødvendigt og meningsløst, naar et befriet Nordslesvig dog maatte ventes indenfor en overskuelig Tid. Disse tusindtallige Trækfugleskarer drog aarligt mod Nord og Vest, til Danmark og Amerika.

Noget Valg i denne Flugt fra Hjemstavnen følte de enkelte oprindelig ikke, den betragtedes af dem og deres nærmeste som en Selvfølge, men eftersom Aarene gik viste den forskellige Virkninger, som tvang til Overvejelse og Eftertanke. Selve den aarelange Adskillelse var pinlig indenfor Familierne og Forholdet tilspidsede sig i mange Tilfælde til et Spørgsmaal om, hvorvidt Fædre gaarden kunde bevares for Slægten eller skulde prigsives til andre og maaske overgaa paa tysk Haand. Landet blev fattigt paa mandlig Ungdom og tillige fattigt paa Kapital, fordi de udvandrede efterhaanden medtog tilsammenlagt store

1) D. v. s. erklærede at ville vedblive at være danske Undersaatter.

Millionbeløb¹⁾). De danske Stemmetal faldt fra Valg til Valg, og de mere vidtskuende blandt Befolkningen kunde ikke undgaa at spørge sig selv, om denne frivillige Rømning trods de ædle Bevæggrunde dog ikke i Længden var uklog og kom Modparten tilgode. Det blev tungere og tungere at træffe Beslutningen, gennem Aarene følte dens skæbnesvangre Karakter stadigt stærkere af de paagældende. Alligevel vedblev den nationale Modvilje paa dette Punkt at beherske Sindene, det var en Hjertesag ikke at aflægge den tyske Faneed og bære Overvindernes Uniform, maaske kunde man blive tvunget til at kæmpe mod Danmark, og Udvandringen vedvarede usvækket indtil Ophævelsen af Paragraf 5 i 1878, men da mærkedes en Strømkæntring og Spørgsmaalet blev for Alvor til et Valg med meget dybtgaaende Følger for den enkelte og for Befolkningens Fremtid. Nu maatte Genforeningen nemlig betragtes som udskudt i det helt uvise. Der var indtraadt et urovækkende Vendepunkt i Nordslesvigs statspolitiske Stilling.

Netop i dette saare vanskelige og betydningsfulde Øjeblik indtraf Valget for H. P. Hanssen, som fyldte sytten Aar fire Maaneder efter Løfteparagrafens Slettelse. Han grublede længe uden at komme til Klarhed og i hans nærmeste Omgivelser herskede modstridende Opfattelser, skønt langt de fleste holdt paa Udvandringen som det eneste rigtige i denne Samvittighedskonflikt. Det modsatte syntes dem det samme som at sælge sin Sjæl. Tanken om Fødegaarden var et tungtvejende Hensyn, idet baade hans ældste Broder og hans Svoger opholdt sig i Danmark som Optanter, og hans næstældste Broder var død. Derfor nærrede hans Forældre et brændende Ønske om at beholde ham hjemme for engang at overlade ham Fjendommen. Derimod var der noget i hans brændende Læselyst og stigende Kundskabstrang, som drog mod en Universitetsuddannelse i Danmark, men til Gengæld vilde han ikke senere kunne vende tilbage til Hjemstavnens og under dens særlige Forhold bruge sit Studium i Arbejde for Danskheden. Den prøjsiske Militær-

¹⁾ Statistiken opgøres noget forskelligt, men man regner med, at der gennem Aarene udvandrede henimod 60,000 Personer med omkring 120 Millioner Kroner.

tjeneste med alle dens Konsekvenser var ham inderligt imod, men han forstod ogsaa, at enhver Udvandring talmæssigt betød en Svækkelse i Danskhedens nationale Front, og i de forløbne halvandet Aar siden Konfirmationen var det begyndt at dæmre for ham som en Livsinteresse at tage virksom Del i Kampen for Sønderjylland paa Aandens Grund. Tilsidst gav hans Fader ham efter Nytaar 1879 tre Dages Betænkningstid, hvori han fuldstændig frit skulde træffe en Afgørelse under Overvejelse af alt baade for og imod. Han valgte at blive i Nordslesvig.

Seks Aar efter gav han i Aarhus Folkeblad i Form af en Fortælling „En Dag af en Sønderjydes Liv“ en gribende og fængslende Skildring af disse Dages stærke indre Brydninger og deres endelige Beslutning. Vi faar derigennem et godt Billede af den unge Mands Personlighed og Sindelag. Fremstillingen er her noget forkortet:

„Det var en Vintermorgen — ikke med Slud og Regn, men en dejlig Vintermorgen med klar Luft og klingrende Frost. Paa Jorden laa et flere Tommer tykt Lag Sne. Luften saa vinterlig ud og det var bitterlig koldt. Den sidste Stjerne var slukt og Solen sendte sine første Straaler over Vandet ind paa den sønderjyske Kyst. Nær Stranden laa her en lille Skov, der frembød et herligt Syn. Skoven skraanede, somme Steder meget brat, ned mod en lang smal Eng. Paa alle dens Træer og Buske laa et tykt Lag Rim, der glinsede og glitrede omkap med den snedækte Eng i den opgaaende Sols Straaler. En lille Aa eller Bæk skilte, slyngende sig i de sælsomste Bugter, Skoven fra Engen. — — —

Et Stykke borte, følgende Aaen, kom der en Jæger gaaende. Han saa ud til at være meget ung, var iført Vadmelsklæder, havde en gammel Jagttaske hængende over Skulderen og en dobbeltløbet Bøsse i Haanden. Han gik sandsynligvis paa Jagt efter Vildænder her langs med Aaen, skønt han saa ud til at tænke paa noget helt andet. Hans Blik var fæstet paa Jorden, og han saa alvorlig, næsten fortvivlet ud.

Da lød der pludselig en Plasken i Vandet ved Siden af ham,

og med pibende Vingeslag steg en Vildand i Vejret. Den rev Ungersvenden ud af Grublerierne. Med et funkende Blik kastede han Bøssen til Kinden. Straks lød der et højt Knald fulgt af et dundrende, mange Gange gentaget, Ekko inde fra Skoven, og Fuglen dalede langsomt ned paa Sneen, der farvedes rød af dens Blod.

Ungersvenden gik hen, greb Anden og fæstnede den til sin Taske. Da faldt hans Blik paa den rød-hvide Sne og han hensank atter i dybe Tanker. Dannebrog, hviskede han, elskede, dyrebare Dannebrog, naar kommer dog den Dag, da du atter kan vaje frit i Sønderjylland?

Hans Ord og Mine var præget af dyb Sorg, da han sagde dette. Han blev staaende, støttende sig til sin Bøsse og med sænket Hoved.

Lidt efter lød det med graadkvalt, inderlig, men næsten heftig Stemme: Kære Gud Fader, o, vis du mig den Vej jeg skal vandre. O, lad der dog komme Klarhed i mine Tanker og Visshed i mit Sind. Du ved jo, Herre, paa hvilken Maade jeg bedst kan tjene mit ulykkelige Fædreland. Lys derfor op for mig, saa jeg kan se, hvad enten jeg skal blive og gaa præjsisk Soldat, tjene Voldsmændene, som jeg hader, og følge deres Fane, eller om jeg skal drage bort som mine Brødre, bort fra mit elskede Sønderjylland. Kæreste Gud Fader, led du min Fod og vis mig den Vej jeg skal vandre.

Atter hensank han i dybe Tanker. Der var et barnligt, tillidsfuldt og tillige smerteligt Udtryk i hans Ansigt, som han nu havde hævet mod Himlen. Han var, skønt fuldvoksen Karl af Bygning, næsten Barn endnu, næppe sytten Aar gammel. Pludselig fo'r han sammen.

Det raslede inde i Skoven og en Mand sprang over Gærdet ud paa Engen. Det var efter Udseendet at dømme en Bonde i Fyrreaarsalderen. For Tiden gik han paa Jagt, og der hang et Par Vildænder ved hans Side. Han lod til at være ved frejdigt Mod, thi da han saa Ungersvenden, begyndte han at synge. Maaske var hans Sang lidt dæmpet, det bliver den let, naar man er i Fjendevold. — — —

Ungersvenden lyttede til de ham saa velbekendte Ord, og alt imens hvælvede hans Bryst sig, og der lyste som en ubændig Trods ud af hans Øjne. Ja, lad dem trykke os, mumlede han, vi er Mænd for at taale det. Og dog, hvad taaler vi i Grunden, og hvordan holder vi Stand? Er ikke allerede Tusinder af Sønderjyder, hele den unge og kraftige Slægt, der skulde føre vor Sag frem, landflygtig?

Manden, der sang, stævnede lige mod Ungersvenden og hilste paa ham.

De to — Ynglingen og den modne Mand — talte længe og indgaaende om Spørgsmaalet, som stadig ikke vil klare sig for den unge Jæger, der kun har tre Dage tilbage, inden Afgørelsen uigenkaldeligt skal træffes.

De skiltes, og Ungersvenden gik op paa Bakken ovenfor hans Faders Gaard.

Han saa vemodsfuld drømmende ned over den. Den laa for ham med skinnende hvide Tage i Solglansen og saa straalende ud. Røgen fra Skorstenen stod som en lodret Søjle op i den klare Vinterluft, og Træerne, især Granerne, inde i Haven saa festlige ud som de bøjede Grenene under Vægten af den glitrende Sne.

Der kom en velgørende Fred i hans Sind ved at se det kære Hjem, og lyse Barneminder steg frem for hans indre Øje. Hvor elskede han dog dette Hjem. Ikke alene Fader og Moder og alle de kære, der gjorde det saa varmt og sollyst, men ogsaa Gaarden og Haven, ja hver Bygning, hvert Træ og hver lille Busk. Alt, alt tilsammen fortalte jo en Saga om de lyse og lykkelige Barndomsdage, gemte jo en Skat af Minder. — — — Her havde hans Fædre, Slægt efter Slægt, bygget deres Hjem i gode som i onde Dage. — — —

Hans Blik fløj ned mod Stranden, et Dampskib kom sejlene. Ved Synet af det skød en Tanke op i ham. Til Dybbøl, mumlede han, skyndte sig ned til Stranden, kom ombord paa Damperen og tog Billet til Sønderborg.

Han gik helt forud, han vilde være ene, ene med de mange Tanker, der myldrede op i ham. Hans Blik gled ud over Vandet

og ind over det smukke Vinterlandskab, der laa udbredt foran ham. Sønderjyllands Kyst i sin skinnende hvide Dragt.

Det var historisk Jordbund, og den fortalte sin mægtige Saga om de stærke Kampe, der var gaaet hen over den, om alt det Helteblod den havde drukket, om alle de Ungersvende den gemte under sit straalende hvide Liglagen. Han følte sig selv saa lille ved at se ind over Skov og Mark, og alle de mange Tanker, der havde gennemkrydset ham drejende sig om hans egen lille Person, veg lidt efter lidt Pladsen for alle de store Minder, der dukkede frem. Han gennemgik i Tankerne de store Kampe, og hans Øjne funkledede, mens han tænkte paa Heltene. Da blev han pludselig revet ud af sine Grublerier ved at en tung Haand lagde sig paa hans Skulder. Hurtigt saa han sig om. Haanden tilhørte en høj bredskuldret Mand med et stort brunt Skæg og et underligt dybt gennemtrængende Blik.

Atter drøftedes Spørgsmaalet, denne Gang ud fra nye Synspunkter.

Tiden gik rask, og snart steg de i Land ved Sønderborg. Ynglingen ilede med feberagtig Hast over Broen op ad Dybbøl Bakke, gik uden et Blik paa det store Prøjsmonument hen til de danske Ruiner, slog Sneen af en Betonblok, der var kastet ud til Siden, og satte sig paa den. Heroppe, ene med Gud og de store Minder, vilde han træffe sit Valg.

Længe sad han i dybe Tanker paa Ruinen med Hovedet støttet i Haanden og Blikket fæstet paa Jorden. Saa stod han op paa Betonblokken, og hans Blik gled drømmende ud over Østersøen, langt, helt ud i den fjerne Synskreds, hvor Himmel og Hav mødtes — han kunde næsten ikke se Skellet. Da vaagnede de dybe Længsler i hans Bryst. Ja ud, langt bort, hviskede han og trak Blikket tilbage op over Dybbøl Bakke. Det standse ved en præjsisk Skanse, hvor Skildvagten iført Pikkelhuen og sin sorte Kappe gik en Runde om ad Volden. Ja bort, sagde han og gyste ved Tanken om at gaa i disse Klæder.

Bort fra Sønderjylland, fra mit Hjem og alle mine kære — — han rystede paa Hovedet og bad inderlig til Vorherre om dog at finde den rette Vej. — —

Han saa op over Sønderborg, før nedskudt, atter genopbygget, laa den med røde Tage mod den hvide Sne opad Bakken. Der laa Kirken og bag ved den ved de høje Linde Kirkegaarden — Hvilested for saa mangen falden dansk Kriger. I flygtede ikke, hviskede han, I holdt Stand, trofast Stand, til det sidste. Fortsætter vi Jeres Kamp ved at fly fra Kamppladsen? I har givet Jeres Liv og Blod for vor Sag, vi flyer fra Kamppladsen uden Skud. Vilde du, stolte og kække Oberst Morgenstjerne, som nu blunder hist oppe, sige det var at gaa i dit Fodspor? Og du, Løvenskjold, der ligger ved hans Side, og Lejonhufvud og Sommelius, I brave nordiske Brødre, der stævne herved, der lod Jeres Liv for vor Sag, der nu sover i sønderjydske Jord — hvad vilde I sige, dersom I saa, hvorledes vi flyer fra vort Land, opgiver den Sag I har kæmpet for, thi det er jo dog det, vi gør, naar vi vandrer ud?

Han stod lidt, saa gled hans Blik længere i Nord, men blev afbrudt ved Dybbøl Mølle. — — — Ja, du flygter ikke, hviskede han, du vil staa eller falde. Godt, om mangen Sønderjyde stod som du. — — —

Hans Blik fulgte Sundet — her fortalte Skov og Strand sin Saga, hvert Hus og hver Hytte om Kampe paa Aandens Grund for Modersmaal og Odelsret. — — —

Som han saa ud over Landet, vaagnede Hjemkærligheden med mægtig Styrke i hans Bryst, og han hviskede: Og dig, du minderige, elskede Fødeland, dig skulde jeg forlade i Trængselstiden! Du mit Land, som saa mangen Helt har stridt for at vinde. Nej, det kan jeg ikke. Jeg maa blive herved og lide med dig, kæmpe for dig. — — — Jeg maa blive og vidne, at vi er danske og forbliver danske. — — — Kampen for dig, mit elskede Land, har kostet saa mange og saa store Ofre, jeg vil ogsaa bringe mit. Jeg bliver.

Taarefyldt og vemodigt gled hans Blik endnu en Gang langt, langt ind over Landet. Hjem, mit kære, mit elskede Hjem, du maa ikke tabes, jeg vil værne om dig og til min Dødsdag kæmpe for vor Ret. Jeg bliver.

Saa gik han langsomt ned imod Sønderborg. — — — Da

følte han for første Gang Glæde over, at han blev i Landet, og lovede ved alt, hvad der var ham dyrt og helligt, at værne til sin sidste Dag om sine Brødres Ret. Inderlig bad han til Vorherre om at leve til Folkegavn i Sønderjylland. Gud, lad mit Liv være viet til Kamp for vor Livssag, den er jo dog god og retfærdig, og hjælp du mig til, at jeg kan glæde og trøste mine Brødre i den trange Tid, jeg vil dog saa inderlig, inderlig gerne, kære Herre, sluttede han sin Bøn.“

Denne Beretning giver os Indtrykket af en tidlig moden og følelsesrig Yngling, der fromt og hjerteligt gennem en tankeunderbygget Viljesakt tvang sit stemningfulde Sind ind i en urokkelig Pagt med sin Virkelighedserkendelse og derved — som han selv har udtrykt det — i en haard Skole tidligt lærte at baandlægge sine Følelser, hvor Hensynet til Fædrelandets Vel krævede det, hvilket blev af varig Betydning for ham og gjorde dette afgørende Valg forbilledligt for mange senere Begivenheder i hans Liv. Det indviede hans kommende folkepolitiske Gerning for saa vidt som det gemte Spiren til dens særegne Udfoldelse. Han har selv i denne Forbindelse vedkendt sig den Udtalelse, der er fremsat om ham af Sprogmanden Dr. phil. Marius Kristensen, at det mest spændende i hans Livssaga er Kampen mellem hans stærke oprindelige Temperament og hans forstandsbundne Handlinger. Skæbnen havde kaaret ham til sin Mærkesmand, hans Udvælgelse var begyndt. Han var ikke den første, der brød med Udvandringen, men den første, som gjorde dette Brud til en bevidst national Pligt for derigennem at vinde Adkomst til med præjsisk Borgerret at bo og bygge i Hjemstavn som Deltager i den truende langvarige Nationalitetskamp. Det blev Udgangspunktet for en ny Grundsætning i Nordslesvig.

Hele Spørgsmaalet lyder maaske trods alt ikke saa voldsomt for Nutiden, skønt Verdenskrigens blodige Konsekvenser var dets frygtelige Realitet, men det var saare svært for Datiden. Den almindelige Harmen overfor den blotte Tanke om præjsisk Soldatertjeneste bundede i selve den danske Folkeand, som

bar hele Nationalitetskampen, og derfor var det i Begyndelsen umuligt for de fleste at forstaa en Pligtfølelse, der tog Folkesjælen tilfange under en Offertjeneste for derigennem at erhverve et borgerligt Retskrav overfor Magthaverne til Befæstelse af den nationale Forsvarsevne og til samfundsmæssigt under Landets egne Love at bevare selve Jorden paa danske Hænder. Fædrelandskærligheden skulde paa en Maade gaa imod sig selv for at finde en dybere og lutret Genfødelse.

I Kraft af noget indre overbevisende trængte den nye Grundætning stort set hurtigt igennem, da den først var fremsat. Paa Als og i Sundeved ophørte Udvandringen allerede 1880 og noget lignende gjaldt for Flensborg Amt, for Størstedelen af Aabenraa og Tønder Amt samt for Haderslev Østeramt. I Haderslev Vesteramt derimod samt i de nordligste Egne af Tønder Amt vedblev Udvandringen endnu først i Firserne, men aftog derpaa efterhaanden.

Forøvrigt slap H. P. Hanssen for Soldatertjenesten, idet han ved Sessionen tre Aar senere blev kasseret paa Grund af en ondartet Haarsygdом, der gjorde ham næsten fuldstændig skaldet, saa han en længere Tid maatte bære Paryk. Senere fik han dog sin Haarvækst igen.

Efter Indtegningen i Lægdsrullen blev han i Hjemmet til Foraaret 1880, hvorefter han af Hensyn til sin praktiske Uddannelse som Landmand tilbragte et Aars Tid som Landvæsens-elev hos Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab i Broager Sogn, en af de dygtigste og betydeligste Personligheder blandt Danskhedens førende Mænd i Nordslesvig. Senere blev de hinandens nationalpolitiske Medarbejdere.

De to følgende Vintre opholdt H. P. Hanssen sig som Elev paa Askov Højskole. Tanken om Studentereksamen havde han maattet opgive sammen med Udvandringen til Kongeriget, men han søgte stadig — ikke mindst ved Selvstudium — at tilegne sig den størst mulige Viden og Indsigt. Paa Højskolen læste han særlig Historie og Litteratur. „Det var en lykkelig Tid jeg tilbragte paa Højskolen,“ erklærede han 1884 i en Artikel i Dybbøl-Posten, „og jeg maa vedblivende staa i Taknemlighedsgæld til den derfor.“

Dette Citat viser, at han nu var begyndt at skrive i Bladene. Den unge Mand, der lidt efter lidt mærkede sine sjælelige Kræfter gro i Styrke og Omfang, følte en vaagnende Trang til at deltage med Indlæg i Dagens offentlige Forhold. Han havde meget paa Hjerte og det blev til talrige Artikler, der fulgte hurtigt efter hinanden og derefter Livet igennem vedblev at vælde som en stadigt rindende Kilde til Gavn for dansk Folkeliv i Nordslesvig.

En af hans nærmeste Venner fra Højskoletiden — Redaktør Jens Fastrup — var knyttet til Aarhus Folkeblad, som derfor fik hans første Række Bidrag tilsendt til Offentliggørelse under Fællestitlen „Breve fra Sønderjylland“. Begyndelsen skete 25. Januar 1884 og Artiklen havde følgende Indledning, der altsaa er hans første¹⁾ betydende Sætning paa Tryk:

„I disse for os Sønderjyder saa tunge Tider er det den største Trøst for os at se tilbage i Tiden“ — og derpaa gav han et kort fortrøstningsfuldt historisk Tilbageblik helt fra Uffe hin Spage til den sidste Kamp ved Danevirke. „Jeg selv er en af dem, som er bleven her i Landet,“ skrev han, „og paa denne Maade (som i Oldtiden) har faaet romersk Borgerret. Og jeg har aldrig fortrudt, tværtimod været glad ved, at jeg valgte denne Vej“ og kan „tage Del i den daglige Kamp efter Evne.“ Artiklen er i sin Helhed en Opfordring til den størst mulige nationale Vekselvirkning mellem den danske Befolkning nord og syd for Kongeaaen. Han tilskyndedes af en nedslaaende Oplevelse i det svundne Aar, hvorom det hedder:

„Jeg kommer til at tænke paa en Dag sidste Sommer, da jeg ventede at blive styrket hos en Del Nørrejyder, som var her i Besøg, men ikke blev det hos dem, tværtimod hos mine egne Landsmænd — i snevrere Forstand. En Del Danske, vel et Par Hundreder fra jydsk Kjøbstæder, gæstede Sønderjylland. De

¹⁾ Naar han i „Et Tilbageblik“ skriver, at han fra Attenaarsalderen har leveret Bidrag til Dybbøl-Posten, maa det enten bero paa en Erindringsfor skydning eller gælde rent ubetydelige Ting, som hans Bibliografi (af Overbibliotekar Svend Dahl i Festskriftet til H. P. Hanssen paa hans 70 Aars Fødselsdag) ikke regner med.

steg først i Land ved Sønderborg. Vi hernede mindedes ved den Lejlighed, hvorledes det her for nogle Aar tilbage gik et Selskab Danske fra Svendborg. De fik nemlig ikke Lov til at lande, fordi vi havde beredt dem en festlig Modtagelse. Kløge heraf var det derfor bestemt, at alt den Dag skulde gaa stille af med Landgangen. Da Skibet løb til Broen, var der derfor ikke stort andet end Børn. Nogle Mænd var der dog dernede og det var de bedste Danskere i Sønderborg. Det var Aftalen, at vi, naar Gæsterne steg i Land, skulde blande os mellem dem for muligvis at være dem til Tjeneste og være deres Vejvisere paa Dybbøl Banke, som de vilde gæste. Da Gæsterne, idet de forlod Skibet, gik forbi mig, betragtede jeg dem derfor nøje for at finde nogen jeg havde Lyst til at slaa Følge med. Der kom ogsaa to unge Karle og to unge Piger, som jeg syntes jeg helst vilde slutte mig til og gjorde det ogsaa. Jeg tilbød mig selv som Følgesvend og sagde, at jeg var fra Egnen. Vi fulgtes saa ad over Pontonbroen til Sundeved, forbi Brohovedet og op efter Dybbøl Mølle, der ligger et Kvarters Gang fra Sønderborg. Jeg ventede hos dem at finde en levende Interesse, ja mere, en dyb Følelse ved at vandre denne Vej, thi jeg ved jo med mig selv, hvor tit jeg end vandrer den, bliver jeg dog hver Gang tankefuld og vemodig ved at se de mange Grave, tænke paa de mange, mange Landsmænd, som har vædet denne Jord med deres Blod. Jeg ventede som sagt at finde noget af det samme hos mine Ledsagere, især da det var den første Gang de gik herovre paa den store Kirkegaard, men jeg blev grundig skuffet. Forgæves søgte jeg at lede Samtalen hen herpaa. Saa tav jeg og de samtalede om Sejlturen og Vejret, dette uopslidelige Taleemne. Da vi havde gaaet en halv Snes Minutter og var Halvdelen oppe ved Møllen, Dybbøls berømmelige Mølle, begyndte Pigerne at klage sig for den strenge Tur de her var kommen paa og foreslog Karlene at vende tilbage til Sønderborg for paa Hotellet at vente til de skulde spise. Karlene trøstede dem dog med, at denne Tur var en sund Motion før Maden, den vilde smage dem meget bedre efter en såadan Anstrengelse. De fik da ogsaa Pigerne overtalt til at følge med

og mine Ledsagere samtalede nu om Maden, længselsfulde efter at vide og gættende paa, hvad Værten i Sønderborg havde at opvarte med. Der var tilsyneladende ikke noget Dybbøl til for dem. Jeg var bedrøvet og harmfuld derover og vilde til at minde dem om, hvorledes de danske Soldater dødstrætte er gaaet ud paa Forpost netop ad den Vej, vi gik, hvorledes de uden at kny gik Kampen, ja Døden i Møde netop ad de Veje de nu klagede over ikke at kunne gaa i Solskin under Lærkeslag, minde dem om Holger Drachmanns Sang:

De ligger og blunder i Jorden dernede,
lytter til hvert Fodtrin paa den alfare Vej,
lytter om paa Landsmaal en Læbe vil bede:
Sønderjydske Piger, I forglemme dem ej —

for derved at faa dem ind paa andre Tanker. Dog jeg lod det være, men havde nu faaet nok af deres Følge, forlod dem og gik op til det store Sejrsmonument, som Prøjserne lidt vest for Dybbøl, hvor den danske Skanse Nr. 3¹⁾ har ligget, har rejst over de „den 18. April 1864 sejrrikt faldne“. Her stod en Del af Gæsterne oppe. Det var Mænd, som for det meste alle havde Vaabenbrødrenes Tegn paa Brystet. De stod og samtalede om, hvor den danske Skanse Nr. 2, Løjtnant Ankers Skanse, havde ligget, ingen af dem vidste det. Her, tænkte jeg, maa da være Følelse for Sønderjyderne, de bryder sig da om vore mindeværdige Steder. Traadte derfor til og viste dem, hvor Skansen havde ligget. Der var mere de nok vilde vide Besked om, den fik de. En af dem, en Vaabenbroder med Krigsmedalje paa Brystet, spurgte mig ad, om jeg var her fra Egnen. Da jeg svarede Ja herpaa, gav han sig pludselig til at tiltale mig paa Tysk. Havde jeg været ærgerlig paa mit første Følge, saa blev jeg det rigtignok i forhøjet Maalestok nu. Paa Dybbøl Banke at blive tiltalt paa Tysk af en dansk Mand, med hvem jeg har talt Dansk, som ved jeg er dansk Sønderjyde, det er i mine Øjne noget nær den største Forhaanelse og Krænkelse man kan vise mig. Det samme som at sige: I er Tyskere, hvad

1) Skal være: Skanse IV.

Pokker bryder vi os om Jer. Næsten aldrig har jeg følt mig saa krænkhet, bed dog Harmen i mig og svarede ham paa Dansk, blev atter tiltalt paa Tysk, vendte saa kort om og gik tilbage til Sønderborg, nu havde jeg faaet nok af Samværet med Gæsterne paa Dybbøl Banke. — Kl. 12 skulde de spise til Middag paa et Hotel i Sønderborg for derefter at rejse videre til Flensborg. Jeg gik hen paa Hotellet, jeg vilde være blandt disse Folk til de forlod Sønderborg for om muligt endnu at faa et bedre Indtryk. Der var Plads ved Bordet og en Del Sønderjyder spiste derfor med, jeg var blandt dem. Her, tænkte jeg, maa der da falde Ord, der kan gaa til Sønderjydernes Hjerter med Trøst og Styrke. Mærkeligt nok var der intet prøjsisk Polititil Stede i Spisesalen og man kunde derfor udtale sig frit, noget der er temmelig nyt for os Sønderjyder. En af de fremmede Gæster aabnede Talernes Række. Bad Folk ikke at tale om Politik, men at erindre sig hvor de var. En Sønderjyde tog dernæst Ordet og som for at modsige Nørrejdernes Ord udbragte han en Skaal for Danmarks Konge Christian den Niende. Ved at drikke denne kom en af Gæsterne i Tanker om Kejseren af Rusland og talte for ham. En Sønderjyde tog Dannebrog op af Lommen, udfoldede det i Salen og talte for det. En anden Sønderjyde talte for Fædrelandet saa langt den danske Tunge gaar o. s. v. Der talte ogsaa mange af Gæsterne, men sandt at sige husker jeg ikke, hvad de talte om, kun ved jeg, at det var noget, som ikke gik mig til Hjertet. En af dem dannede dog en Undtagelse herfra og forstod at tale til sønderjydske Hjerter, men denne Mand var en født Sønderjyde, som paa Grund af Forholdene bor nord for Aaen. Heller ikke saa jeg ret mange af Nørrejderne, som følte sig grebne af Sønderjydernes Ord, men dog nogle. En Kvinde, som sad lige overfor mig, fik Taarer i Øjnene derved. Saadanne Taarer taler mere end mange Ord, de gør saa godt, man mærker hvor Hjertet bliver stort ved at se dem. Denne ene Kvindes Taarer tydede for mig paa langt mere Deltagelse i vor tunge Lod end alle de andres Taler. — Kort efter sejlede de fra Sønderborg. I det hele saa var jeg skuffet den Dag, jeg fandt ikke, hvad jeg søgte, og det gik nok

flere som mig. Jeg har optegnet dette for dermed at lægge Folk nord for Aaen paa Sinde, bede dem om, naar de kommer herved, da at tale til os om det, der ligger os paa Hjerte, om det danske. Og kom saa herved saa mange som muligt, I er hjerteligt velkomne. Da jeg den nævnte Dag tog hjem fra Sønderborg vilde jeg endnu gæste en lille Skov i Nærheden af mit Hjem, hvor jeg vidste, at en dansk Sangforening, stiftet af unge Mænd i en sundevedsk Landsby, denne Dag var samlet. Her fandt jeg, hvad jeg forgæves havde søgt hos Nørrejyderne. Sangforeningen havde til Formand en Ungersvend, som nylig var kommen hjem fra Berlin, hvor han havde ligget som prøjsisk Garder i tre Aar, og endnu flere af dens Medlemmer har været i prøjsisk Tjeneste, men de er danske. Da de havde sunget en Del flerstemmige Sange i Skoven, gik de langs med Stranden, som Skoven gaar lige ud til. Det var netop ved Alsund paa det Sted, hvor Prøjserne 1864 gik over til Als, hvor nu et af deres store stolte Sejrsmonumenter knejser højt i Sky ved Siden af de simple Kors paa de danske Krigeres Grave. Og her sang de af fuldt Bryst Øhlenschlægers „Der er et yndigt Land“. Alle vi, som fulgte, stemmede i med. Og her ved Stranden, hvor Bøgen spejlede sin Top i Bølgerne ved Siden af Prøjsernes Sejrsmonument, lød det med en forunderlig Klang i den dejlige Aftenstund.“

Den næste Artikel (12. Februar) gjaldt til Indledning de sønderjydske Frimenigheder i Rødding og Bovlund, hvoraf den sidste havde trodset et Politiforbud og nu — til Menighedens store Glæde — lige før Jul tilsidst havde vundet Sagen fuldtud baade ved Underret og Overret. Allerede her øjnes Spiren til den vordende Førers Sans for Benyttelsen af enhver Rettighed, som Loven muliggør, i Stedet for den golde Protest alene.

I en pudsig Tilknytning til dette mere ophøjede Emne og som et Vidnesbyrd om, hvordan de forskelligste Indtryk nedfældede sig i den unge Mands Sind mellem hverandre, drejede Artiklens anden Halvdel sig om en Begivenhed med en danskborgerlig Bagersvend, som Herredsfogden ved Hjælp af en

Gendarm og et Par Fiskere uden videre lod transportere i en Baad fra Nordborg over til Fyn og landsætte der. Men Bager-svenden skrev til en Advokat i Sønderborg, som tog sig af Sagen og virkelig skaffede Bageren Tilladelse til at vende tilbage paa den Betingelse, at han ikke giftede sig med den Enke, hvis Bageri han bestyrede.

Tredie Artikel (1. Marts) udsprang af et Besøg hos en Dybbølbonde og begyndte overraskende: „Det er i denne Tid glædeligt for danske Folk at betræde Dybbøl Bakke og Skanser og da allermest for Bønderne, som bor lige under dem.“ Aarsagen var den, at Sønderborg skulde nedlægges som Fæstning og alt nedbrydes og sælges. Først nu kunde Beboerne siden Krigen faa Lov at behandle de derliggende Ejendomme som de vilde. Den nævnte Bonde boede meget indskrænket i Enden af sin ene Lade. Hans Stuehus var endnu ikke opbygget siden 1864, fordi han skulde rejse Bygningen akkurat paa den gamle Grundvold lige saa snævert og ikke en Tomme bredere end hans i Krigen nedskudte Bygning. Hidindtil havde han ikke kunnet bekvemme sig dertil, men hellere i en halv Menneskealder Aar efter Aar under stort Savn ventet paa den Dag, da han maatte bygge som han selv syntes bedst. Nu lysnede det for ham, fordi Skanserne jævnedes med Jorden og de militære Hensyn bortfaldt. Den unge Skribent tilføjede, at maaske kan det vare længe endnu inden Danebrog igen vajede paa Dybbølbakke, men saa længe holder vi nok ud. Disse Ord blev profetiske.

I fjerde Artikel (18. Marts) begyndte han med et voldsomt Udfald mod de sønderjydske Herremænd, som han beskyldte for først af alle at have svigtet den danske Sag og før andre trukket sig tilbage fra Forpoststillingen. „Nu er der rundet tyve lange Aar siden den for os saa ulykkelige Krig,“ skrev han. „I den Tid har den ene efter den anden af de bevidste danske Herremænd forladt Landet og vi har faaet Tyskere i Stedet. Vor forhenværende Repræsentant i den tyske Rigsdag N. Ahlmanns tidligere Gaard, Verthemine paa Als ejes nu af en westfalsk Baron, mens Ahlmann bor i København. Dog

Bønderne, i hvis Hænder Kampen mere og mere glider over eftersom Fortyskningen skrider raskere fremad i Byerne, er sejge, de kan taale endnu en Dyst. De er som sammenvoksede med Jorden, Sproget, kort sagt alt, hvad Kampen drejer sig om, de svigter ikke.“ Det er bemærkelsesværdigt, hvordan han skønner, at den velstillede, selvhjulpne og personligt udviklede sønderjydske Bondestand skulde blive det store Aktiv i Nationalitetskampen, Vidnesbyrdet om det jævne Danmarks Modstandsevne.

Han fortsatte med et næsten ubehersket Angreb paa Hjemmetyskerne, de dansktalende og dog tysksindede Sønderjyder spredt rundt i Sognene. Han paastod, at Hjemmetyskeriet voldte Danskerne langt den største Fortræd og var Sønderjydernes værste Plage. Begrundelsen søgte han i flere dramatiske Eksempler paa Hjemmetyskeres Angivelser til Myndighederne af landflygtige udvandrede Bondesønner, som i Smug havde vovet sig tilbage paa korte Besøg i Hjemmet og nu blev grebet eller jaget af Gendarmerne. Det ene Træk anføres her som et Tidsbillede:

„For nogle Aar siden var der saaledes en Gaardmand her i Sognet, som havde to Sønner i Danmark. Begge var udvandrede i deres 17. Aar og maatte altsaa aldrig mere lade sig se i deres Fædrehjem. Saa blev Faderen syg og der var Udsigt til, at han vilde dø, hvad han ogsaa gjorde nogen Tid derefter. Da han laa syg, vovede den ældste Søn sig hjem for at se til ham. Ikke engang danske Naboer vidste af, at han var hjemme, saa forsigtig holdt han sig skjult. Og dog fik alligevel en Hjemmetysker ham opsnuset og meldt til Gendarmen. Denne indfandt sig straks hos Gaardmanden og spurgte efter Sønnen. Tilfældigvis var denne ikke i Stuen, da Gendarmen kom. Moderen opholdt ham med Snak, mens en lille Søster løb ud til Broderen og bad ham skjule sig i en Fart. Han løb da ud i Stalden og op paa Stænget. Snart mærkede Gendarmen, at han denne Gang var bleven taget ved Næsen, blev meget vred og afsøgte grundigt alle Værelser inde i Huset. Færdig hermed

begyndte han at afsøge Udhusene. Som han traadte ind i Stalden sprang Ungersvenden ud af Gavllugen og løb hen i Vedkastet, hvor han skjulte sig blandt Brændestablerne. Kort efter begyndte Gendarmen, som nu forgæves havde afsøgt Udhusene, at søge efter Flygtningen i Haven. Saa troede Ungersvenden sig ikke længere sikker, men sprang over Hækken ud i den lange Rug, løb et langt Stykke ned i den og fandt saa, lig Markens Dyr, her et Skjul for sin Forfølger. Først ved Midnattid turde han forlade dette for skyndsomst at liste sig ind til sin syge Fader, sige ham og sin øvrige Slægt Farvel og derefter skynde sig mod Nord. Aarle om Morgenens kom Gendarmen atter i hans Hjem i den Mening at tage ham paa Sengen, men forgæves, da var Fuglen fløjet. Nu er denne Gaardmand og hans Kone død, Sønnerne som saa mange landflygtige Sønderjyder rejste til Amerika, den lille Datter ligger paa Dødslejet, saa den Slægt vil sandsynligvis ikke mere hverken ulejlige Hjemmetyskerne eller de præjsiske Gendarmer.“

„Hvert Sted, hvor der er en Kamp mellem forskellige Nationaliteter, vil Modsætningerne mellem disse ogsaa komme til ligesom at drage hinanden mere frem,“ begyndte den femte Artikel (9. April) og fremdrog en Række Eksempler, der danner et ypperligt Folkelivsbillede fra Datidens Sønderjylland og derfor alene af den Grund fortjener at opbevares. Derfor gives et Par Uddrag:

„Det er en almindelig Folkeskik i en stor Del af Sønderjylland, at Børnene Pinselørdag pynter Skolen med Blomster og Kranse, af hvilke hver Pige medbringer en i det mindste. Den Dag indsmugler Børnene paa mangfoldige Maader de kære røde og hvide Farver, der ellers er banlyste fra Skolen. Ved en saadan Lejlighed forstaar sønderjydske Børn at være snilde som Slinger og enfoldige som Duer. Allevegne titter det hvide og røde frem paa denne Dag og alligevel saa skjult, at næsten kun Børnene kan se dem, men det er jo ogsaa dem, der har den daglige Glæde deraf. Forhen blev de danske Farver

anbragt paa en mere iøjnefaldende Maade, men den er nu forbudt. Man havde da en ejendommelig Skik her. Smaapigerne samlede da hvert Aar en Tid lang før Pinse paa Æg. Det vil sige — alle Æg, som brugtes i Husholdningen, blev ikke ituslaaede, men udpustede gennem to smaa Huller, som man med en Naal prikkede i hvert af Æggets Ender. Disse hule Skaller var det Børnene samlede paa og paa Pinselørdag havde mange Smaapiger hele Kurve fulde af dem. Saa blev Halvdelen af dem farvede røde og i Skolen trak man dem paa Snor som Glasperler, hvert andet rødt og hvert andet hvidt. Dernæst hængte man dem op i alle Vinduer, nedhængende foran dem i store Takker. Det var en ejendommelig Pynt, men Børnene syntes det saa prægtigt ud, og det dejlige derved var, at Folk, som færdedes ude paa Vejen, kunde se, hvilke danske Børn der var inde i Skolen. Som sagt blev denne Børnenes kæreste Skolepynt forbudt, den stak Tyskerne for meget i Øjnene. I en Skole forsøgte en lille Pige at hænge store blaafarvede Gaaseæg ind mellem de rødhvide, saa var det slesvigholstensk, saa var det tilladt, men — saa rev de andre Børn hele Stadsen ned. Fra den Dag af forsvandt Æggene fra Skolen, danske eller ingen, det var Børnenes Mening. — — —

Naar en Sønderjyde færdes gennem Landsbyerne hernede kan han for det allermeste pege paa enhver Gaard, hvor der bor gode danske Folk, selv om det er i en Landsby han aldrig før har gæstet. Fra Barndommen af skærpes vort Øje dertil, et lille Tegn er os nok, og som oftest findes der nok af dem. Vejrhanerne spiller saaledes tit en vigtig Rolle som Kendetegn paa en dansk Gaard. Som Vejrhanen bruger mange Sønderjyder en lille firkantet Jernplade, hvori der er udhugget et Kors. Denne Plade males dernæst rød, og naar den bliver opsat paa Huset skinner Luften hvid gennem det udhuggede Kors, og den tager sig da ud som et lille Dannebrogssflag. En saadan Vejrhanen er et godt Kendetegn paa danske Folk. Hvor Nørrejyder, som færdes hernede, derfor ser en saadan paa en Gaard, kan de dristigt gaa ind og være vis paa at træffe danske Venner. Tyskerne kan ikke godt lide at se dem og de fører nu og

da Vejrhanekrige, som vi kalder det, mod dem. Tit og ofte har de tvunget Bønderne til at rive disse Vejrhaner ned, men stadig rejser de sig paany, naar Stormen er faret over. Nu er der gaaet nogen Tid siden sidste Vejrhanekrig og man ser dem derfor paa mangfoldige Steder. Men mange andre Tegn paa Husets Ydre kan vise, at der findes en god dansk Mand i Husets Indre. Et ubedrageligt Tegn er det saaledes, naar Vinduer eller Døre er malede røde og hvide, og det ser man ofte. Efter Krigene er der nok af Bomber og Kanonkugler hernede. Disse ynder man meget at sætte op paa Ledstolper, hvor der fører et Led ind til Gaarden. Er Stolpen saa malet hvid, Kuglen rød, saa er der danske Folk i Gaarden. Ja, der kan opregnes mangfoldige af den Slags Kendetegn. Og ikke alene hjemme ved Gaardene, men ogsaa paa fri Mark møder man det samme. Saaledes møder man f. Eks. tit Malkevogne, der er malede helt røde og hvide med Mandens og Byens Navn paa. Vejfarende kan da se, hvilken Kulør Ejeren har. — For nogle Aar siden traf jeg en Dag en Mand, der stod og malede et Vangeled broget rødt og hvidt. Han var vred denne Mand, han pegede blot paa en Vejviser, der stod ved Siden af ham og var malet helt sort og hvid, den havde Tyskerne Dagen i Forvejen rejst lige ud for hans Mark. Vred herover vilde han dog vise Tyskerne, at en dansk Mand ejede Marken. Vejviseren og Leddet staar endnu som Fjender ved Siden af hinanden, hver af dem har en dobbelt Gerning.“

Sjette Artikel (1. Maj) drog kraftigt til Felts mod den nye tyske Sangbog, som et Par Uger i Forvejen var indført i sønderjydske Skoler og naturligvis blev modtaget af Befolkningen med Harmе og Protest, men det gav Indsenderen Anledning til at overveje det bestandige Spørgsmaal: Hvad fører det vel til? Han var egentlig ikke i Stand til at besvare det. „Vi lever under et Jernherredømme,“ hævdede han. „Stærkere og stærkere knuger Baandene os, haardere og haardere strammer de trods alle vore Klager og Bønner, al vor Vaanden, al vor Kamp. Germaniseringsforsøgene bliver flere og flere, man

føler, at det er en Jernvilje, som leder og styrer dem. Hvad Regeringen engang har fastslaaet er uomstødeligt trods al Protesteren og al Værgen derimod fra vor Side. Heri er det man maa søge Grunden til, at mange Sønderjyder taber Modet, idet de synes, at det er en frugtesløs Kamp vi fører ... Alt, hvad vi tilsyneladende kan opnaa, det er at vidne og protestere. For Tiden sidder tre af Redaktørerne i Sønderjylland i Prøjsernes Fængsler.“

Der dæmmer ubevidst noget for den unge Iagttagere om det utilfredsstillende og negative ved den blotte Opposition uden tilsvarende Indsats, men han har endnu ikke indre Klarhed eller Modenhed til at vise nye Veje fremad. Ogsaa han maa som de andre nøjes med den indignerede Indsigelse og skilrede drastigt Befolkningens Kamp mod Bogen:

„Hist og her i Sundeved var der Forældre, som sagde, at de paa ingen Maade vilde købe den ny tyske Sangbog til deres Børn. Vilde Regeringen have den indført, saa maatte den selv betale Bøgerne. Men i Øster Sottrup var der en nidkær Lærer, han var Mand for at klare den Vanskelighed. Først i denne Maaned købte han saa mange Eksemplarer af Sangbogen som der var Børn i hans Skole. Saa en Middag, da Børnene forlod Skolen, overraskede han dem ved at medgive hver især en Sangbog, hvori dets Navn var skrevet stort og tydeligt. Denne Bog, sagde Læreren, skulde de bruge i Skolen, hvorfor han havde købt den til dem. Nu skulde de tage den med hjem, vise Forældrene den, og saa naar de kom til Skole om Eftermiddagen medbringe 40 Pf., som den kostede. Den, som kom til Skole uden at have de 40 Pf. med, vilde det ikke gaa godt, tilføjede han truende. Saa kom Børnene da hjem med Sangbogen, hvori deres eget Navn stod skrevet, og det kan nok være der da blev en Overraskelse, skønt ingenlunde af de glædelige.

Det blev en sørgelig Dag for Børnene den. Hjemme fik de onde Ord og somme Steder Hug, fordi de havde taget imod Bogen, og til Skole uden de 40 Pf. turde de ikke gaa af Frygt for Prygl. Da kom atter, som saa tit, det gamle Spørgsmaal

frem hos mange Forældre: Hvad fører nu vel det til, om vi nægter at modtage Bogen? Og Svaret, som de gav sig selv, var: Vi bliver idømt en Mulkt og faar saa dog alligevel Bogen ind i Skolen. Og — mange Forældre gav Børnene Pengene med til Læreren, saa fik de da ikke noget med Øvrigheden at bestille.

En fattig Husmandskone havde to Drengene, ogsaa de havde som alle andre Børn den Dag faaet to Sangbøger med hjem og skulde have 80 Pf. med til Læreren. Dagen efter fortalte hun mig, at hendes Mand den Dag var paa Arbejde, og at hun slet ingen Penge havde i Huset. Hun sagde da til Drengene, at de kunde gaa i Skole og tage Bøgerne med igen. Men de græd og turde ikke gaa til Skole uden Pengene. Saa slog hun dem — heller ikke det hjalp. Drengene erklærede, at de ikke vilde gaa i Skole før hun gav dem Pengene. Hun maatte da gaa hen til en Nabo og laane 80 Pf., thi en halv Dags Skoleforsømmelse er en Mulkt paa 2 Mark. Mange lignende Scener gik for sig den Dag. Alligevel var der en hel Del Forældre, som sendte deres Børn til Skole uden Penge. Dog derfor vidste den nidkære Lærer Raad. Alle saadanne Børn lukkede han ind i Skolen, mens de gode og artige Børn, som medbragte Penge, fik Lov til at lege udenfor. Saadan gik den første Dag og om Aftenen, da Børnene kom hjem, blev deres Klager og Graad stærkere. Læreren havde sagt, at saadan vilde de blive behandlede til de kom med Pengene. I Skolen Skænd og Prygl, hjemme det samme, og hvad var saa de smaa Staklers Forseelse! Næste Dag mødte flere Børn med Penge. Hvad førte det vel til at vedblive med Modstanden, spurgte man. De øvrige fik samme Behandling som Dagen før og gode Løfter for den næste.

Tre Dage efter havde alle Børnene betalt Sangbogen. Regeringen stempler ham nu nok som en saare nidkær Lærer, han har god Udsigt til en Erkendtlighedsgave paa 100 Mark, og det er meget sandsynligt, at han om et Aars Tid kan faa et godt fedt Degnekald.“

I syvende Artikel (23. Maj) beskæftigede han sig atter med Skolespørgsmaal, idet Privatundervisningen, som mere velhavende Forældre havde benyttet ved at holde Lærerinde i Hjemmet, truedes af Forbud, og ligeledes havde flere Hjem faaet Paabud om at tage deres Børn hjem fra Kostskoler og Fortsættelsesskoler i Danmark.

Ottende Artikel (30. Maj) fortsatte de mange Smaabilleder fra det virkelige Liv med en Skildring fra et stort Bryllup paa Als, hvor selv en Bryllupsfest ikke kunde undgaa at faa et stærkt nationalt Præg i Taler og Sange. De to overvaagende Gendarmere var af den skikkelige Slags, som lukkede Øjne og Øren for alt det danske ved simpelthen at gaa ind i en anden Stue i de rette Øjeblikke. Paa Turen havde han besøgt flere danske Krigergrave, der pyntedes om Natten af de stedlige Beboere, og i de smukke Sommeraftener ved Stranden hørte han i den forsamlede Kreds Sagn og Fortællinger veksle som i Bindestuens Saga.

I den niende og meget lange Artikel (27. Juni) fortalte han malende om dette Aars store sønderjydske Besøg i Vestjylland og paa den Baggrund vendte han tilbage til Tanken fra første Artikel om at faa den stærkest mulige Vekselvirkning med — som han udtrykte sig — det øvrige Danmark bragt i Stand. Det er nødvendigt, fremhævede han, fordi den stærke Udvandring af unge Sønderjyder til Kongeriget nu mestendels var ophørt. Ældre Slægtninge og Venner besøgte dem tidligere hyppigt deroppe, men efterhaanden døde disse ældre ud og Forholdene ændredes ved det forhen utænkelige Offer at gaa den treaarige prøjsiske Militærtjeneste igennem. Aar for Aar var flere blevet i Hjemmet, tilsidst det langt overvejende Flertal. Derfor maa Vekselvirkningen sættes i Gang paa anden Maade. Han lastede Skamlingsbankeselskabet, som ikke vilde holde Folkefest igen før Sønderjylland var kommen tilbage. Nu trænges der netop til Folkemøde, hævdede han, men det skal selvfølgelig ikke være en Glædesfest, derimod en Opmuntring. Han sluttede: „Gud give, at Genforeningens Dag ikke maa være fjern. Da skal vi holde en Fest paa Højskamling og

Dybbølbanke for vore danske Brødre og Søstre, som skal spørges vide.“ Det kom til at vare 36 Aar.

Den unge Skribents Ønske om et nationalt Samlingsstævne paa Skamlingsbanken blev aldeles omgaaende imødekommet af Omstændighederne, som pressede paa af mange Grunde, og i den tiende Artikel (18. Juli) nævnte han med dyb Glæde Mødet paa Skamlingsbanken 4. Juli 1884 med Afsløringen af en Mindestøtte for Grundtvig til Erindring om hans og Orla Lehmanns djærve Ord fyrretyve Aar tidligere ved den berømte Skamlingsbankefest i 1844. „Siden 1864 har Sønderjyderne gjort et stort Fremskridt,“ skrev han, „idet Tyskerhadet, som var særlig stærkt straks efter Krigen, tildels er gaaet bort og har givet Plads for en stærk inderlig Kærlighed til alt det danske.“ Disse Ord viser den unge Mands dybe Sans for det egentlige. Ellers behandler han en nylig indsendt Sprogpetition og Lærerstandens Stilling til den.

Artiklerne til Aarhus Folkeblad var indsendt under Navn, men nu fulgte en Række sammenhængende Artikler i Dybbøl-Posten (22.—26. Juli 1884) under Mærket „En Bondeknøs“ — sikkert fordi han mente de i hans egen Hjemstavn virkede med større Vægt, naar man ikke uden videre kunde udpege Forfatteren, og et bestemt Resultat gav ham Ret i Formodningen. Han havde kaldt dem nogle Bemærkninger til Kredslæremødet i Sønderborg den 30. Juni og særlig rettet dem mod det indledende Foredrag af den i Fortyskningens Historie bekendte Degn i Ketting med det ellers gode danske Navn Jørgen Hansen Bager, som — utvivlsomt ikke mindst paa Grund af Anonymiteten — tog ligesaa udførligt til Genmæle i flere Numre af Sonderburger Zeitung. Dette affødte en ny Artikelrække fra „En Bondeknøs“ i Dybbøl-Posten (27.—30. August), hvor H. P. Hanssen for første Gang offentlig nævner A. D. Jørgensens Navn og som en ivrig Læser af hans historiske Værker derfra henter sine Argumenter angaaende Kristian den Førstes skæbnesvangre Haandfæstning af 1460 med Udtrykket „up ewig ungedelt“ vedrørende Slesvig og Holsten. Mesteren i Sønderjyllands Historie havde allerede vejledet sin kommende Discipel.

I Efteraaret fortsatte H. P. Hanssen sine Artikler til Aarhus Folkeblad. De to første omhandlede de tiltagende Udvisninger af danske Undersaatter og en Mængde Retssager mod danske Mænd og Kvinder for saakaldte politiske Demonstrationer, det vil sige Afsyngelse af danske Sange, Brug af danske Farver, Besøg i Danmark og meget andet. Den tredie (10. Oktober) var ejendommelig derved, at den — i Anledning af det tilstundende Rigsdagsvalg dernede — i en udførlig Redegørelse for hele det saakaldte Edsspørgsmaal udtalte, at Indsenderen paa en Maade ansaa Spørgsmaalet for ligegyldigt, da begge Standpunkter havde deres Betydning, men han sluttede dog med et Forsvar for Edstilhængernes Taktik uden endnu egentlig at slutte sig ganske og aldeles til dem. Artiklen viste, at her begyndte et nyt indre Valg at stille sine Krav til ham.

Dette Edsspørgsmaal havde ligesom Spørgsmaalet om den prøjsiske Faneed sit historiske Udspring i Tilliden til Pragfredens Paragraf 5 og de var kun to Sider af samme Sag.

I den prøjsiske Landdag skulde aflægges Ed paa Forfatningen, derimod krævedes ingen Edsaflæggelse i den tyske Rigsdag. De første danske Landdagsmænd nægtede at aflægge Eden og Krüger oplæste i sit eget og Ahlmanns Navn en Erklæring, hvori det bestemt hævdedes, at Edsnægtelsen ikke beroede „paa Repræsentanternes personlige patriotiske Følelser, men paa bestaaende Traktater“, hvorhos han udtalte, at der først, naar Pragfredens Paragraf 5 er erklæret for et dødt Bogstav, kan være Tale om ubetinget Edsaflæggelse. Landdagen var altsaa stænget for Befolkningens Repræsentanter, Pladserne stod tomme.

Men efter Traktaten 11. Oktober 1878 med Ophævelsen af Paragraf 5 udviklede der sig afvigende Meninger om Edsspørgsmaalet, idet mange Sønderjyder nu efterhaanden stillede sig imod Protestpolitikken som ufyldestgørende i det lange Løb paa samme Maade som man havde vendt sig imod den værnepligtige Ungdoms Udvandring.

Hans Lassen, som senere var bleven Landdagsmand i Ahlmanns Sted, krævede et Brud med Udvandringen og Edsnæg-

telsen, ligesaa Gustav Johannsen, men gamle Krüger var imod og med ham fremdeles de fleste. Edsnægternes Indstilling havde Rod i Minder fra lykkeligere Tider, men Edstilhængerne saa Svagheden i Proteststadets i Længden altfor passive Modstand og for lidt slagkraftige Kampmaade, og en stor Del af den under Fremmedherredømmet opfostrede unge Slægt var paa flere Maader ikke helt indforstaaet med nogen af de to Opfattelser, men stræbte mod det bedste fra begge Sider for at gøre Striden aktiv og vel funderet i enhver Retning.

Dette tiltrængtes i høj Grad, Tilstanden blev forvirret og indviklet, en Ordning trængte paa. Ifølge Wienfreden maatte Optanterne „ikke forulæmpes paa Person eller Ejendom paa Grund af deres frie Valg“, men de blev desuagtet landsforviste. Aabenraakonventionen 1872 gav dem Ret til fremtidig at fæste Bo dernede, naar de „ikke gav Anledning til grundede Klager“, og snart rejste de hjem i Tusindtal, men kun for at opdage, at deres Stilling var fuldkommen retsløs. De kunde naar som helst blive mistænkeliggjort i Myndighedernes Øjne og dermed udviste. En Trediedel af Befolkningen var stillet paa den Maade. Der maatte om muligt skabes et fastere Grundlag for Fremtiden.

Den unge Skribent var — som den nævnte tredie Artikel til Aarhus Folkeblad gav Udtryk for — kastet ind i alle disse vidtgrenede Overvejelser og netop paa dette Tidspunkt blev de stærke og afgørende. Det ses af den fjerde Artikel (14. November), der fremkom efter det mellemliggende tyske Rigsdagsvalg, og nu var en alvorsfuld Indsigelse mod Proteststadet. Han redegør for Valget i begge Valgkredse, hvor Gustav Johannsen faldt i første og Danskerne trods indbyrdes Uenighed sejrede i anden med Omvalg mellem Junggreen og Hans Lassen.

„Der er ingen Fare for os i den Tilvækst, der er af tyske Stemmer,“ siger han, „men der er en stor Fare for os i den Nedgang, der er i danske Stemmer. Danskerne er nemlig i disse Aar (siden de første Gang efter Krigen deltog i tyske

Rigsdagsvalg) gaaet ned fra 15,744 Stemmer i 1867 til 8776 i 1884, det vil sige en Nedgang af 7368 Stemmer eller ca. 47 pCt. Grunden til denne Nedgang er nem at finde. Den ligger i Proteststaden. Vi har kun haft en rent forsvindende Tilvækst af Stemmer i disse 17 Aar, men 17 Aar er en halv Menneskealder og i dem har vi mistet mange Stemmer ved Dødsfald. Ved at se paa disse Tal maa der komme alvorlige Tanker op i danske Sønderjyder. Tænkende Sønderjyder kan ikke længere stænge for Tanker, der gaar mod Proteststaden, ikke længere skyde Tanken om at blive her i Landet fra sig. Skal Udvandringen vedblive, ja saa styrer vi med rask Fart til det at falde — med Ære vil man sige, men kan det at forlade Landet, forlade Kamppladsen kaldes at falde med Ære? Udvandringen af unge Sønderjyder tager til alt Held ogsaa af Aar for Aar. Der gaar en Strømning op over Sønderjylland i Retning af at blive i Landet og kæmpe for Odelsretten. Denne Strømning vinder fremad Aar for Aar, det kan man tydeligt spore. Skade kun, at en hel Del af de bedste Slægters Sønner vedvarende vandrer ud. Det skal siges, at denne Udvandring er til ubodelig Skade for Danskheden i Sønderjylland. Udvandringen har haft sin store, meget store Betydning. Ingen, der kender vore Forhold, vil nægte det. Men nu er dens Tid ovre og det maa staa klart for enhver, at vi maa tage Kampen op paa alle Omraader, dersom vor Sag skal føres til Sejr. Og for at kunne tage Kampen op er den første Betingelse den at blive i Landet. Hidindtil har vi unge, som er blevne hernelde i Landet, tvungne af Hjemkærligheden, haft meget at kæmpe med blandt danske Folk. Alt Udskud, alle Hjemmetyskere, ligegyldige Materialister og sligt har man regnet paa vor. Kappe. Vi har maattet finde os i at blive stemplet som Tyskere, fordi saadanne, hvad der for det meste er en Selvfølge, hylder de bestaaende Forhold. Dog nu klarer vort Standpunkt sig mere og mere. Folk faar Øjnene op for, at vi har Fremtiden for os. Proteststaden er uholdbart. Det fører til Fald, dersom Befrielsestimen ikke slaar i den første Menneskealder. Der er intet, der saa godt viser dette som en Sammenligning af Stemmetallene fra 1867

og 1884. Paa den ene Side de danske Stemmers Nedgang med ca. 47 pCt. og paa den anden Side Tyskernes Fremgang med næppe 7 pCt. Hvor er vel de 40 pCt. af stemmeberettigede bleven af? Deltagelsen i Valget vil paa meget lidt nær være lige saa stor nu som dengang. Svaret ligger nær. Disse 40 pCt. er nu landflygtige eller ikke stemmeberettigede danske Sønderjyder. I de Egne af Sønderjylland, hvor man endnu ikke bryder af med Udvandringen, vil disse 40 pCt. aarlig forøges. Det er paa Tide, at de Unge optager Fædrenes alvorlige Kamp for Odelsretten. Befrielsestimen skal nok slaa og til den Tid kan vi let holde ud, blot vi bliver i Landet og ikke fejgt forlader Kamppladsen, hvor vore Fædre saa længe har stridt.

Jeg tror, at det hernede i Sundeved og paa Als med dette Valg vil være forbi med Nedgangen i de danske Stemmer. Der kan her sættes et bestemt Aar, da Udvandringen omtrent engang hørte op. Dette Aar er 1877. De unge Sønderjyder, som efter den Tid blev her i Landet, er endnu ikke stemmeberettigede, men ved næste Valg kan de møde og det skal nok kendes i de danske Stemmetal. Saa haaber jeg, at vi herefter kan holde det gaaende.“

Nu er den kommende Realpolitiker lysvaagen overfor Stillingen, og den sidste Sætning viser Høvdungeinstinktet, der rører sig og viser sin skjulte Vækst i Sjælen. Det er hans bestemte Mening, at nu maa Edsnægtelsens Tid være forbi. Baade Faneed og Forfatningsed maa aflægges. Følelsen maa ofres til Frelse for Danskheden, skønt det lyder som en Selvmodsigelse for mange, hvis inderste Hjerter finder det oprørende at gaa i Undertrykkernes Sold selv om det kun er paa ydre Vis.

I Sammenhængen er det interessant her at indskyde hans udførlige Fremstilling tre Fjerdingaar senere (25. September 1885) i Højskolebladet:

„De danske Sønderjyder har fra den Dag af, da de for første Gang deltog i Valgene til den prøjsiske Landdag, stadig

valgt to Landdagsmænd. Det var ved de første Valg de samme Mænd, som valgtes til den tyske Rigsdag, H. A. Krüger, Bevtoft, og N. Ahlmann, Verthemine paa Als. Da de skulde indtage deres Sæde i Landdagen stod Pragfredens § 5 i sin gyldne Morgenrøde. Og det var en almindelig Mening, at inden Prøjserne atter udskrev nyt Valg vilde den hjælpe Sønderjyderne hjem. Man troede, at det var baade første og sidste Gang vi valgte Repræsentanter til tyske Ting. Og saa indtog man fra første Færd Proteststadet. Det var naturligt.

For at faa Sæde i den prøjsiske Landdag maa Medlemmerne aflægge Ed. Krüger og Ahlmann nægtede at aflægge den og maatte som Følge heraf rejse hjem uden at kunne indtage deres Pladser. Og saadan gik det atter og atter. De valgtes paany, rejste til Berlin, nægtede at aflægge Eden og rejste hjem. Det var Proteststadet. Det var et stolt Stade, ingen Slingren, men Protest helt ud og paa alle Omraader. I Tusindvis stævnede sønderjydske Ungersvende mod Nord over Kongeaaen. Ingen ærekær Svend vilde bære Pikkelhuen. Ingen dansk Bonde vilde være Kommuneforstander — ogsaa de skal aflægge Ed. Største Delen af dansksindede Embedsmænd tog deres Afsked, ja var til Dels ekspederede over Grænsen af Prøjserne. Vi svækkede vor egen Kraft, fik Hjemmetyskere til Kommuneforstandere og gamle Slesvigholstenere og unge nidkære Prøjsere til Embedsmænd og — Tyranner. Men Haabet var saa ungt og rankt. Længe vilde de sorthvide Pælø ikke blive staaende ved Kongeaaen, og hvorfor skulde man saa have mindste Maskepi med Tyskerne. Vi stolede paa vor Ret og — paa det gyldne Ord i Pragfreden. Det var beseglet i den hellige Treenigheds Navn. Det kunde ikke brydes. Man blev overmodig af bare Tillid til § 5.

— — —

Men der gik lange og der gik trange Tider hen over Sønderjylland. Der kom et 1870 og der kom en Sedandag. Den tog Overmodet og kastede den første Gnist af Tvivl om § 5's Opfyldelse ind i sønderjyske Hjerter. Og Tiden gik, men Udsigterne blev ikke lysere. Endnu holdtes det gamle Proteststade.

Men de sønderjydske Bønder begyndte at spejde efter deres fraværende Sønner. De kunde ikke komme hjem og dog daarlig undværes hjemme. — — —

Aar efter Aar sneg sig hen og endda havde Sønderjyderne Trællekaar. Hist og her var der nu en Bonde, som vilde have sin Søn til at blive hjemme. Nødig gik de Unge ind herpaa, men i 16—17 Aars Alderen maatte Valget træffes, da er der ikke megen Selvstændighed, og enkelte Ungersvende blev i Hjemmet. Og da det første Skridt var gjort blev der Aar for Aar flere hjemme. Skammen blev mindre, naar der var flere til at bære den, og fælles Skade er trøstelig. Materielle Grunde var maaske nok medvirkende Aarsag til, at de Unge blev i Sønderjylland, men det var dog først og fremmest Hjemkærligheden det skyldtes. Nu begyndte det stærke Proteststade at rokkes.

Hist og her var der Utilfredshed med de tyske Kommuneformstandere. Man fandt, at de varetog Byens Interesser daarligt, at de var Redskaber i Regeringens Haand. Og somme Steder valgtes der danske Folk til Kommuneformstandere. Meget skikkelige danske Mænd, der var villige til at aflægge den Ed, der fordredes. Grunden veg nu saadan, Sten for Sten, bort under Proteststadet. Man turde ikke længere stole paa at komme tilbage til Danmark i Morgen, om ikke i Dag. Det kan vare Aar, sagde man og blev mere fremsynte. Kampmaaden maatte blive en anden.

Der var nogle Sønderjyder, der protesterede saa stærkt, at de ikke vilde bo blandt Tyskerne. Saa kom der Tyskere og bosatte sig blandt os. Herremændene var fremmest paa Tilbage-toget. De solgte deres Gaarde til den højstbydende og rejste til Danmark — de, der ikke var tyske. — — —

Saa kom 1878. Pragfredens § 5 ophævedes. — — — Hjemmetyskerne jublede. Men vort Maal rykkede længere ud i Synskredsen og nu maatte vi tænke paa at samle al vor Kraft mod Tyskeriet, dersom vi skulde hævde vor Nationalitet og naa lykkelig hjem. Der var nu ikke længere nogen Grund til at vente en snarlig Genforening. Den nøgne Virkelighed var, at

der sandsynligvis maatte ske store Omvæltninger inden hele Danskerfolket atter samledes inden egne Grænser. Og foreløbig var der ikke Udsigt dertil. Vi maatte tænke paa at ruste os til en aarelang Kamp. — — — Fra nu af blev de unge Sønderjyder i Flensborgegnen, paa Sundeved og Als i Reglen hjemme i Sønderjylland, gik prøjsisk Soldat og erhvervede sig prøjsisk Borgerret. Faa drog til Amerika for Soldatertjenesten, færre til Danmark. Og denne Strømning i Retning af at blive hjemme og bygge Fædrenes Land er Aar for Aar gaet længere ud over Sønderjylland, saa det er færre og færre sønderjydske Ungersvende, der udvandrer. — — — Ogsaa i Landdagen bør vi kæmpe for vor Ret. — — — Det var naturligt, at man efter 1864 indtog Proteststaden. Det var naturligt, at man i Tillid til § 5 beholdt det. Men det er ogsaa naturligt, at vi nu efter de gjorte Erfaringer vælger en ny Kampmaade.“

I den fortløbende Artikelrække til Aarhus Folkeblad beskæftigede det følgende Indlæg (4. December 1884) sig med det rent utrolige Angiveri, der fandt Sted fra adskillige Sider for at tækkes Myndighederne, som i Fortsættelse deraf tit optraadte smaaligt i Grundlaget for Straf og Udvisning. Men han protesterer kraftigt mod den Tanke, at Danmark skulde gøre Gengæld mod tyske Statsborgere i Kongeriget. Det vil kun være at gøre ny Uret mod andre, Danmark skal handle frisindet og ædelt.

Serien afsluttedes (8. Januar 1885) med en Nytaarsartikel, der begyndte tillidsfuldt saadan:

„Aaret 1884 er nu tilende. Det har været et bevæget Aar for Sønderjyderne og vil altid komme til at staa som et Mærkeaar i Sønderjyllands Historie, jeg tror komme til at betyde et Vendepunkt. I hvert Fald betegner Aaret et Fremskridt for Danskheden i Sønderjylland. Aaret var rigt paa Røre og Strømninger. Modsætningerne har draget hinanden mere og mere frem. Kampen er bleven haardere og bitrere. Nye Værger og Vaaben tages i Brug og vi lærer at tage Kampen op paa alle Omraa-

der. Akkurat det samme kan siges om Tyskerne, men de gaar en ravgal Vej, arbejder os i Hænderne og opnaar det modsatte af, hvad de tilsigter. I Stedet for at skabe bange, forknytte og skrækslagne Folk som Hensigten er med deres Voldsfærd, faar de lysvaagne, frejdige og kamplystne Folk. I Stedet for at jævne Vejen for Germanisering af Sønderjylland gør de denne mer og mer umulig, tvinger de Danskerne til at tage sig sammen for at værne om deres Modersmaal og Nationalitet til det yderste, til ikke at vige et Fjed uden Kamp. Og Kamp har vi overalt, Folk nødes ligefrem til at tage Stæde. Vi kan kun begynde 1885 med Ønsket om, at det maa fortsætte som 1884 er begyndt.“

Efter en indgaaende Oversigt over Aarets bevægede Begivenheder, hvorunder som før nævnt bl. a. tre danske Redaktører afsonede maanedlange Fængselsstraffe, ender han fortrøstningsfuldt med at betegne Aaret som „rigt paa Glæde og Sorg for Sønderjyderne. Mange Gange og paa mange Maader er der talt til deres Hjerter, og jeg tror ikke det har været forgæves. Frejdige og haabefulde begynder vi det nye Aar og kan kun ønske, at Folkeopvækkelsen hernede i det maa gaa frem som den har gjort i 1884. Det har været et skæbnesvangert Aar for mange Sønderjyder — de udviste. Kun med Vemod kan de tænke tilbage paa det svundne Aar, der har gjort dem hjemløse. Jul — Hjemmets Fest — har de maattet holde i det fremmede. De kan nok hjemsøges af mørke Tanker, men jeg er vis paa, at de vil være de sidste til at ønske, at vi skal krybe til Korset og finde os i Aaget. Og den tunge Lod, der har ramt dem, skal ikke forknytte os, men ogsaa bidrage sit til, at vi tager os sammen og samler al vor Kraft mod vore Tyranner.“

Kort før dette Nytaarsbrev havde han sendt et Par Artikler „Fra Hjemmetyskeriets Verden“, Smaatræk fra Hverdagslivet, til Dybbøl-Posten (28. November og 10.—11. December) — denne Gang under Mærket Rolf. Det var aabenbart valgt med Tanken paa Skjoldungen Rolf Krake, den unge Sagnkonge fra Lejre, den fremstormende Helt. Den unge Indsender var nem-

lig selv draget i Leding og skildrede skarpt ironisk og med ætsende Haan flere Typer af Hjemmetyskere, hvis Færd og Optræden irriterede ham grænseløst. „Hin gamle Græker Æsop har fortalt en Fabel om en Krage, saadan en rigtig indbildsk Krage,“ skrev han. „Samme Krage saa Paafuglene gaa i Gaarden i deres prangende Dragt og misundende dem deres Klæder tænkte den kun paa at blive som de. Da fandt den en Dag nogle Paafuglefjer. Dem stak den ind mellem sine egne og i den Mening, at den nu saa ud som en Paafugl, gik den knejsende strunk ind i Paafugleskaren. Men alle Paafugle saa, at den var en Krage, og de hakkede den, mens Kragerne foragtede den indbildske Nar. Saavidt Æsop. Jeg kan ikke læse denne Fabel uden at tænke paa Hjemmetyskerne. Ogsaa de er Krager og vil være Paafugle.“

Tonen er helt igennem meget overlegen og overmodig, han kommer helt ud i Karikaturen og havde endnu tilsyneladende ikke fjerneste Sans for at forstaa en ganske anden og en ædler Type af Hjemmetyskere, som ud fra Omstændighederne er kommen til at høre hjemme i to Verden og ikke føler sig fjendtlighedsindtaget overfor nogen af dem, skønt de skal tvinges til at tage Parti for den ene eller den anden. Han kunde ikke ane, at han kun ni Aar efter, da han havde faaet sit eget Dagblad, allerede i et af de første Numre (2. December 1893) skulde komme til at skrive en saa forsonende og næsten hjertelig Indbydelse til dem om at slaa Følge med de dansksindede, at han i hele Artiklen overhovedet ikke nævner Ordet Hjemmetyskere for ikke at saare, men taler til dem som Slesvigholstenere. Han skildrede historisk og følelsesmæssigt deres gentagne Skuffelser om Oprettelse af en fri og selvstændig Stat Slesvig-Holsten.

„Misfornøjelsen har,“ skrev han tilsidst, „holdt sit Indtog blandt de fornuftige, selvtænkende og helstøbte Mænd blandt vore tysksindede, men dansktalende Medborgere.

Deres egen Ungdom har i stor Udstrækning draget de videre Konsekvenser og tilegnet sig den danske Befolknings Idealer. Der skal ikke meget Personalkendskab til at paavise det i En-

kelthederne, og Valgstatistiken viser det for hele Nordslesvigs Vedkommende.

Nu byder vi Haanden til Forsoning. Lad Fortiden være glemt. Vi har søgt vort lille Folkesamfunds Fremtidslykke ad forskellige Veje. Vi har bekæmpet hinanden med Ord og med Sværd. Vore Idealer om en Ejdergrænse er knust ligesaa fuldt som Slesvigholstenernes Idealer om en selvstændig Stat. De har søgt Lykken under de nye Forhold i Forbindelse med Tyskland, men har høstet Skuffelser og Misfornøjelse.

Vi har en fælles Fortid, fælles Historie, samme Modersmaal, Sæd og Skik, de samme nationale og materielle Interesser. Og saa vi har lidt Skuffelser, men vort Haab om en bedre Fremtid er endnu friskt og livskraftigt og vort Standpunkt er i Overensstemmelse med Tidens store Fremskridtstanke, den, der grundlagde Tysklands og Italiens Enhed, den, der trænger sejrrikt frem i Østrig, paa Balkanhalvøen, i Irland og Finland. Derfor arbejd hellere paa at naa noget af det, som I selv og Jeres Fædre har drømt i Forbindelse med os. Slaa Følge!"

Her taler i Sandhed A. D. Jørgensens Lærling og aabenbarer det endnu stærkere, da han i Bladet et halvt Aars Tid senere (9. Juni 1894) besvarer et aabent Spørgsmaal fra en ung Hjemmetysker, der spørger ham: Kan De bevise, at vi er Danske? — og straks i samme aabne Brev selv paastaar: Vi har aldrig været Danske!

„Deres Spørgsmaal glæder mig meget,“ svarer H. P. Hansen, „Deres dristige Paastand forbavser mig imidlertid næsten lige saa meget, for jeg paastaar, at vi har altid været og er fremdeles Danske, baade De og jeg og vore Venner, som er født og baaren her paa disse Strøg — mit Hjem ligger jo blot en 5—6 Mil øst for Deres Hjem.

Nu vil jeg gerne bede Dem bruge Deres sunde Menneskeforstand og først og fremmest om at være ærlig overfor Dem selv. Hvis De vil det, saa tror jeg ikke, at De tør lægge Haanden paa Deres Hjerte og sige: Vi er af tysk Nationalitet herude i Burkal Sogn. — — —

Sig mig, var der ikke noget i Deres Indre, der protesterede,

da De skrev, at vi har aldrig været Danske? Oprørtes Deres sunde Fornuft ikke derved? Mærkede De ikke en spørgende Stemme, som ganske sagte hviskede til Dem: Er det nu ogsaa en holdbar Paastand? Kan jeg paastaa det med Sandhed som et ærligt Menneske? Tænkte De slet ikke paa den mærkelige Selvmodsigelse, der ligger i, at De vil fornægte Deres Danskhed, mens De dog alligevel taler Dansk hver Dag ligesom alle de, der forleden optraadte som mine politiske Modstandere i Bov Stationskro, kun talte Dansk? Har De virkelig slet ikke tænkt paa nu bagefter, hvor naivt det var at stille et saadant Spørgsmaal til mig paa Deres gode danske Modersmaal?“

Den unge Mand havde nemlig først mundtlig stillet Spørgsmaalet paa det nævnte Møde i Bov, men der blev ikke Lejlighed til at besvare det paa Grund af hans egne Meningsfællers Uro.

„Har De aldrig tænkt alvorligt over,“ fortsatte H. P. Hanssen, „hvorfor Folkesproget nu er Dansk der paa Egnen, hvorfor Enge og Marker, Byer og Gaarde i Burkal Sogn har faaet danske Navne? — — —

Jeg stiller disse Spørgsmaal, ikke for at De skal svare mig, men for at De skal tænke over den Side af Sagen. Vil De det, saa vil De næppe kunne komme til andet Resultat end at her bor og har boet Folk af dansk Nationalitet. — — —

Men De kan jo — og det tyder Deres historiske Fremstilling paa — have betragtet Sagen fra en anden Side og har maaske kun ment, at vi aldrig har været danske Statsborgere, da Slesvig ikke har hørt til Danmark.

De er jo Landmand paa en Egn, hvor Kvæghandelen spiller en stor Rolle. De ved vist nok, at der paa dette Omraade i de senere Aar ofte forekommer Tvistemaal angaaende Salg af tuberkuløst Kvæg. Maaske ved De ogsaa, at de prøjsiske Domstole, naar disse Tvistemaal kommer for Retten, afsiger deres Kendelse i Henhold til Valdemars Sejrs jydsk Lov. Har De nu aldrig tænkt over det mærkværdige i, at denne store danske Konges Lov endnu er gældende hos os, ikke blot i denne, men ogsaa i mange andre Henseender? — — —

Jeg kan jo nok se, at De ikke har haft gode historiske Kilder

at øse af. Det ser jo nærmest ud til, at det er en Skolemester, der har hjulpet Dem til Rette med den historiske Fremstilling.

Jeg vil imidlertid raade Dem til at søge bedre Kilder. Vi har begge en Landsmand i snevrere Forstand, som er en ganske udmærket, i Tyskland højt anset Historiker. Han er den, der i vor Tid sidder inde med den grundigste historiske Viden angaaende Slesvig. Han er født i Graasten, har faaet sin første Uddannelse i Flensborg og er saaledes opvokset midt iblandt os. Ved egen Dygtighed har han senere svunget sig op. Hans Navn er A.D. Jørgensen, og jeg vil raade Dem til hellere at læse hans videnskabelige Afhandlinger. Jeg skal gerne vejlede Dem i den Henseende og baade hans Værker og alle mulige andre, baade tyske, slesvigholstenske og danske, kan De laane uden Vederlag i Bogsamlingen paa Margrethesminde i Flensborg.“

Angrebene paa Hjemmetyskerne fortsatte han i samme Tone i flere senere Artikler i Dybbøl-Posten, men Satiren — ogsaa i Udfald mod tyske Blade, som imødegik hans Skildringer — magtede han i Virkeligheden ikke særlig godt. Den passede ikke for det dybeste i ham. Han greb derimod meget stærkt ved sin Alvor. Ind imellem anmeldte han følelsesfuldt og begejstret en Digtsamling af Hostrup. Her var hans Sjæl hjemme.

Hans Artikler til Dybbøl-Posten gav forøvrigt Anledning til hans første journalistiske Retssag — ganske vist ikke mod ham selv, men mod Redaktør Moldt, der som ansvarshavende fik tre Ugers Fængsel. Den unge Skribent gik ud til Fru Moldt og beklagede dybt, at han ikke selv kom til at afsone Straffen, men hun trøstede ham med den frejdige Bemærkning, at det skulde han ikke tage sig nær, det hørte nu engang med til Bestillingen.

Han udvidede nu sit Skrivefelt ogsaa til Højskolebladet, hvor han Firserne igennem var en flittig Indsender — først under Mærket „En ung Sønderjyde“ og senere kun „En Sønderjyde“, Alderen gør sig gældende¹⁾.

¹⁾ En enkelt Artikel, der omhandlede en dansk Krigergrav, var undertegnet med Navn, som han nu skriver Hans Peder Hanssen (tidligere Hansen) og derved for første Gang ændrer Staveformen i Efternavnet. Senere blev Mellemlavnavnet til Peter som det rigtigste.

I en Artikel i Dybbøl-Posten (1. Maj 1885) tog han en ny selvstændig udpræget Stilling til Pragfredens i 1878 ophævede Paragraf 5 og hævdede: „Vort Haab lever kraftigere efter 1878 end før den Tid. Jeg tror det var godt § 5 ophævedes, da den dog alligevel ikke blev opfyldt. Ophævelsen af den lærte os, at Kampen for vor Odelsret maaske skal føres gennem mange Aar. Den lærte os fremfor alt at stole paa Gud.“ Han nævnte Bibelordet til Kong Nebukadnezer, at den Højeste raader i Menneskers Rige, og han giver det til hvem han vil. Derfor er intet Tvangsherredømme evigt, hvilket Historien viser.

I Aarhus Folkeblad (6. Juni 1885) berørte han for første Gang politiske Forhold i Kongeriget og stillede sig paa Venstres Side mod Estrups Fremfærd, som han kaldte begyndende præjsiske Metoder, men han indrømmede, at Sønderjydernes store Flertal var politisk højreindstillet, fordi de mente at finde den største nationale Forstaaelse til den Side, hvilket den unge Iagttagere betragtede som et Fejlsyn.

Hvordan alt uden Undtagelse optog hans higende Sind viste han ved i Dybbøl-Posten (10.—11. Juli 1885) at fremsætte nogle historiske Oplysninger om Prøjsernes mislykkede Forsøg paa at tage Als den 2. April 1864.

I Efteraarets og Vinterens Løb skrev han i Højskolebladet en lang Række Artikler til Orientering i sønderjydske Forhold, Rigsdag, Landdag, Presse, Foreninger o. s. v. med stærk Understregning af at udnytte alt til egen Fordel paa Lovens klare Grund. Han manede bl. a. Sprogforeningen (Foreningen til Bevarelse af det danske Sprog i Nordslesvig, stiftet af Junggreen 1880) til at udvide Arbejdsfeltet fra Sognebogsamlinger og den danske Sangbog, der altsammen var udmærket, til flere Foredrag, som var saa smaat begyndt, til at skabe en frivillig dansk Undervisning, særlig sproglig og historisk, samt danske Aftenskoler. „Der er mange Sønderjyder,“ udtalte han, „som er lige ved at tro, at de ingen Ret har, endsige Rettigheder, hvad der er en Følge af Tyskernes meget yndede og stadig brugte Kampmaade, den at sætte Skræk i Folk. Sønderjyderne i det Hele trænger for Tiden højlig til Kendsgærninger, der

viser, hvilken Ret de har, hvor vidt de kan føre Kampen staaende paa Lovens Grund. Kort sagt, hvad man kan gøre uden Straf. Vælgermøderne virker i den Retning, de sætter Mod i Folk, og deri ser jeg deres største Betydning i Øjeblikket. Det giver mangan én, som er lidt forknytt, en vis Frejdighed, naar han hører den tyske Regering skarpt dadlet i Gendarmernes Paahør.“

Her mærkes den kommende realpolitiske Fører, Tankerne arbejder, Opgaverne øjnes, Planerne formes, Kaldet anes og Maalet vinker.

Den vordende Bladmand var ikke blind i sin Behandling af de sønderjydske Presseforhold og særlig de danske Blade:

„Naar man nu skal se lidt nærmere paa, hvorledes den sønderjydske Presse støtter Sønderjyderne i deres Kamp, og paa hvorledes den kæmper for Danskhedens Sag, saa er der set fra et frisindet sønderjydsk Standpunkt meget at indvende derimod. Kampen mod Tyskeriet, det vil sige den negative Kamp mod alt Tysk, som sniger sig ind og søger at slaa Rod iblandt os, fører den i det hele temmelig godt, enkelte af Bladene endog kraftigt og kækt. Men man kan ikke andet end ønske, at vor Presse i Fremtiden maa lægge meget mere Vægt end den hidtil har gjort paa at fremelske Kærlighed til det danske Nutidsliv. For enkelte af Bladenes Vedkommende er der Fare for, at deres Virken bliver af en for negativ Karakter. Man møder jævnlig i dem en kold, bitter og haanende Satire mod alt Tysk og ved Siden af den altfor lidt lyst, varmt og godt fra Danmark. Satiren og Spotten kan være fuldstændig paa sin Plads, ja kan paa Grund af Forholdene være ligefrem nødvendig, men der skal ved Siden af den gaa en meget stærkere opbyggende Virksomhed end Tilfældet er, ellers gaar det ikke i Længden. Man kan ikke bryde ned og ned og atter ned uden at man ogsaa maa rejse noget. I Længden bliver det for koldt at leve paa haanende og spottende Latter. Og vedblivende kan vi — den unge Slægt især — ikke leve paa Minderne fra før 1864. Vi maa med i den rige Udvikling, der siden den Tid er foregaaet

i Danmark, dersom vi skal føre vor Sag til Sejr. Vi maa helt anderledes lære at elske alt, hvad godt der arbejdes for i Danmark. Vore Tanker og vor Kærlighed skal slaa meget stærkere Rod i det rigt bevægede danske Nutidsliv, saa vore Længsler i Stedet for det ubestemte Ideal af Danmark, som de stunder mod, faar et virkeligt Maal, dersom vi i Længden skal holde ud, dersom vi ikke skal blive fremmede overfor vore Brødre nord for Aaen, dersom vi skal føle os rigtig hjemme, naar vi atter forenes med Danmark, ja dersom vi vil være Danske.

Vor største Styrke i Kampen har hidtil været vor inderlige Kærlighed til Danmark og alt, hvad der er dansk. Danmark har været vor Fremtids forjættede Land. Det har fra vor spæde Barndom af ligget for os i straalende Glans og al vor Længsel har stundet derimod. Disse Mænd — har en dansk Mand nylig sagt om Sønderjyderne, som han færdedes imellem — elsker Danmark ikke som vi andre midt i Døgnlivets Slid og Prosa elsker det. For dem staar vort Land altid i Højtidskrud, de ser paa det med Ingemanns, Paludan-Müllers og Hostrups Øjne. Det er deres Længslers Maal, lidet ringere end Paradis, et andet Kanaan, det forjættede Land, det flyder med Frihedens Mælk og Kærlighedens Honning, mens de selv sidder indeklemte i Jernharnisket og fryser. — — —

Vor Presse burde virke hen til, at denne Kærlighed, som den unge Slægt har taget i Arv, fik fast Rod i Virkeligheden, thi skal den ogsaa i Fremtiden være vor største Styrke i Kampen, saa maa den absolut omfatte alt det gode, som trods den mørke Tid dog gror i Danmark. Vi unge kan ikke nøjes med at leve paa vore Fædres Minder. Vi maa leve med i det rigt bevægede danske Nutidsliv og derigennem lære at elske Danmark, dersom vi skal føre vor Sag til Sejr. Der er her en stor Gerning, som fra vor Presses Side ikke røgtes som den burde. I Stedet for at fortælle Sønderjyderne om alle de Vaartegn, der er i Danmark, om alt det lyse der — trods Stormene — gror i Kirke og Skole som ud over Landet i de tusinde Hjem, saa giver nogle af vore Blade de mest trøstesløse Skildringer af Forholdene i Danmark. Atter og atter klages der over For-

svarssagen, og Kanoner og Fæstninger er nærved at gøres til det Nummer, hvoraf Sønderjyllands Frelse beror. Folkets Stilling til Forsvarssagen dømmes saa atter efter Folkets Stilling til Københavns Befæstning og alt ses sort i sort. Det, der ad anden Vej bliver gjort til Fremme af Landets Forsvarskraft, ved at Ungdommen hele Landet over frivillig øver sig i Vaabenbrug, det overses helt. — — —

Den sønderjydske Sag er ikke tjent med at blive gjort til en Partisag og Sønderjyderne trænger til at omfattes med Kærlighed af hele det danske Folk. — — — Naturligvis maa enhver selvbevidst Sønderjyde danne sig sin egen Mening om den danske Politik og tage sit faste Stade i saa stormfulde Tider som nu, enten det saa bliver til højre eller venstre Side, men som Helhed skal vi ikke tilhøre noget Parti og derfor er vi ikke tjent med vor Presses Holdning. — — — Vi vil være Venner med hele Danskerfolket.“

Denne Artikel (20. November) under Mærket „En Sønderjyde“ medførte et skarpt Svar i Flensborg Avis, hvori det hed: „Overalt er der udenfor de ledende Kredse Folk, der er klogere end de andre, Folk, der bedre forstaaer at ræsonnere end at gøre sig gældende, for saa vidt de da er kommen til Skelsaar og Alder og der saaledes kan være Tale om, at de kan have nogen Indflydelse. Forskelligt tyder paa, at den selvbestaltede Tugtemester sidder ude i en Landsby og hilder sig selv i en skæv Tankegang, hvis Fostre saa gennem Højskolebladet spadserer ud i den vide Verden. Man maa ikke tro, at Korrespondenten handler af bevidst Ondskab og med Flid prøver paa at rette Bagvaskelser mod dem, der fortrinsvis fører Kampen for Danskheden i Sønderjylland. Det er blot den grønne Ungdom, der i sin Alders Naivitet og Ubesindighed sætter sig til Doms over Nordslesvigs ledende Mænd.“

Men H. P. Hanssen svarede ikke — næppe fordi han i nogen Maade følte sig ramt, snarest for at være endnu bedre øvet og trænet overfor indbyrdes Polemik mellem Danske.

Derimod er der ingen Tvivl om, at Sagen var medvirkende

til netop paa dette Tidspunkt at fuldbyrde et nyt Valg i hans Livsfærd. Alle Forhold havde længe tilskyndet det. Stadigt stærkere blev han efterhaanden klar over, at han ikke baade kunde fortsætte som Landmand paa Fædregaarden og samtidig uddanne sig til en ledende Gerning i Grænsekampen saadan som han mere og mere følte Trang til det. Hver af disse Livsarbejder krævede en Mands fulde Indsats. Han maatte vælge mellem Bondelivet og Førerstillingen. I nogen Tid havde det gæret i hans Sjæl. Forældrene gav ikke gerne Slip paa ham for Gaardens Skyld, men han valgte at følge det folkelige Kald, der drog ham som en lønlig Trækfugledrift i Sindet. Alt tyder paa, at Redaktør J. Jessens Angreb i Flensborg Avis æggede H. P. Hanssen til nu at tage den afgørende Beslutning, og deraf forklares ogsaa psykologisk hans Tavshed overfor Angrebet¹⁾. Følgerne var langt mere dybtgaaende end et hvilket som helst skarpt Gensvar. Angriberen var mod sin Vilje med til at skabe det kommende Slægtleds Foregangsmand i Sønderjylland.

„Jeg havde allerede dengang,“ sagde H. P. Hanssen senere, „læst Plutarks Skildringer af græske og romerske Politikere og Statsmænd. Og jeg var bleven dybt grebet af Themistokles, der i sin Ungdom følte sig draget imod det offentlige Liv, men blev holdt tilbage af sin Fader Neokles. Plutark fortæller, at Fader og Søn en Dag vandrede ved Havet. Da pegede Faderen paa en af de gamle Skuder, der laa optrukket paa Stranden og som ingen mere brød sig om. Dette, sagde han, er Politikerens Lod, saaledes behandler Mængden sine Førere, naar den ikke længere har Brug for dem! Jeg kendte denne Fortælling og havde tænkt meget over den, da jeg en Dag lod min Plov staa og brød op fra min Faders Gaard for at uddanne mig som nordslesvigske Politiker.“

1) I „Et Tilbageblik“ siger H. P. Hanssen ganske vist om Angrebet, at han „upaavirket deraf“ fortsatte sin journalistiske Virksomhed, men dermed mener han, at det ikke tvang ham til nogen som helst ydre eller indre Dæmpning i hans offentlige Virksomhed, og enhver, der kendte H. P. Hanssens Natur og Karakterejendommelighed, vil netop af den lidt afvisende Bemærkning om Tildragelsen kunne skønne et indadvendt Incitament, som han ikke røbede.

Med en mærkelig Mangel paa Forstaaelse for det typisk nye og værdifulde hos H. P. Hanssen forsonede Redaktør Jessen sig egentlig aldrig med hans Syn og Virkemaade, men vedblev at staa ham imod og kritisere hans Optræden haardt, hvorved den unge Heros kun rankedes i sit Forsæt og hærdedes i sin Bevidsthed. Det kan naturligvis forklares deraf, at den ældre fortjenstfulde Fører hentede sin følelsesmæssige Ret og Styrke fra det historisk nedarvede og allerede foreliggende uden at agte paa Tidens underminerende Indflydelse, hvorimod H. P. Hanssen vilde grunde Retten og Styrken i selve det levende Folkearbejde i hver enkelt Slægt. Vi har Ret, vi har tre Gange Ret, hævdede Jessen, folkeligt, historisk og traktatligt, men H. P. Hanssen vilde tilføje, at vel er dette rigtigt, men den praktisk holdbare Ret i Længden er den velorganiserede og dybt indlevede danske Folkelighed i den barske Virkeligheds til enhver Tid givne Øjeblik. Det gik H. P. Hanssen overfor Redaktør Jessen og hans Meningsfæller, der var den gamle nationalliberale Bevægelses Arvtagere paa sønderjydsk Grund, ganske som det var gaaet H. P. Hanssens historiske Læremester A. D. Jørgensen overfor den oprindelige Bevægelses Mænd i Kongeriget. Begge agtede de disse nationalliberale Ledere med den rene Vilje og det varme Hjerte, værdsatte dem højt paa mange Maader med Hensyn til Sindelag og Begavelse ligesom de roste deres Færd for at højne Folkets indre nationale Liv, men de maatte alligevel betragte dem som kun maadelige Statsmænd og føle sig skilt fra dem ved et dybt Svælg, saa de samtidig elskede dem og dømte dem. En ny Gerning kaldte — og her kunde H. P. Hanssen gentage A. D. Jørgensens Ord: Ogsaa denne Gerning skal gøres og jeg er Manden til det. Hvorfor netop jeg? Fordi enhver har sit beskikkede Kald.

Det kan roligt fastslaaes, at hvert af Jessens efterhaanden hyppige og hvasse Angreb gennem en fortsat sjælelig Proces bidrog til at udforme H. P. Hanssens Førerpersonlighed i dens særegne Støbning.

Som Ordfører baade i Tale og Skrift virkede Redaktør Jessen nationalt og journalistisk stemningsfuldt stærkere end H. P.

Hanssen, men naaede ham ikke i Dybde og Virkelighedsvægt. Førerkaldet ligger ikke i hverken det skrevne eller mundtlige Ords Evne, som kun er et Middel til at understøtte Høvdingestillingen, men ikke maa forveksles med den. Derfor blev H. P. Hanssen betydeligere som Fremtidens Foregangsmand, fordi Skæbnen udvalgte ham til sit Redskab ved at skænke ham herlige indre Anlæg for at blive den nye Fylkesmand, som Slægten i den givne Stund trængte til og hvortil han indviede sig med en dyb Pligtfølelse og en urokkelig Maalbevidsthed.

Bestemmelsen blev taget, mens han for tredie Gang var Elev paa Askov Højskole fra Efteraaret 1885 til det følgende Foraar og særlig samlede sig om historiske Studier. Disse gentagne Højskoleophold skaffede ham mange danske og nordiske Venner blandt saavel Elever som Gæster, hvoraf adskillige senere som indflydelsesrige Mænd blev ham til Gavn i hans særlige Livsvirksomhed. Ogsaa Forstander og Lærere blev hans Venner for Livet.

De udførligt citerede Artikler fra de to første Aars Skribentvirksomhed — i sig selv ogsaa et interessant Kulturudsnit fra Datiden — aabenbarer den Fylde af Livsindtryk og Tanker, der brød ind over hans unge arbejdstørstende Sjælekraft og viser en voksende Dygtighed til at føre Pennen. Han blev i Tidens Løb en særdeles fremragende journalistisk og folkepolitisk Litterat med et velformet og træfsikkert Sprog, som han tilsyneladende beherskede uden Vanskelighed. Det virker besynderligt — og i en Slags dulgt overraskende Modsætning til H. P. Hanssens egen Fremstilling i „Et Tilbageblik“ — at se, hvorledes hans faderlige og ellers begejstrede Velynder A. D. Jørgensen i sine nyligt offentliggjorte Breve synes noget reserveret overfor ham som egentlig Journalist og i sin Ærlighed i hvert Fald ikke kan tilbageholde den Sammenligning at ønske ham „noget af Jessens særlige Talent“ paa dette Omraade, hvilken Forbeholdenhed virker saa meget stærkere som Jessens Personlighed efter Brevene at dømme var A. D. Jørgensen usympatisk. Det forekommer besynderligt, at A. D.

Jørgensen saaledes tog fejl — det gjorde han nemlig — og undervurderede sin nationale Myndlings virkningsfulde Betydning i Journalistiken, men Forklaringen er sikkert den, at A. D. Jørgensen var saa betaget af H. P. Hanssen som Handlingens Mand, det organisatoriske og storsynede Føreremne i alle Folkelivets praktiske og statstilknnyttede Forhold, at den skriftlige Indsats sammenligningsvis ikke greb ham i samme Grad. Ganske vist døde A. D. Jørgensen allerede 1897, men da var H. P. Hanssen dog 35 Aar og havde ydet tilstrækkeligt i Blade og Bøger til at vise sit skriftlige Ordførerskabs egen Art og Magt om end dets fulde Udvikling endnu ikke var naaet. Selv skrev A. D. Jørgensen et enestaaende ædelt og udtryksfuldt dansk Sprog, men netop derfor undres man over, at han ikke rigtigt kunde fatte den ejendommeligt virkelighedsrammende Skønhed i H. P. Hanssens Sprogtone.

Endnu noget betydningsfuldt fandt Sted for H. P. Hanssen under det tredie Højskolekursus, idet han nu tillige blev kaldet til at føre Ordet mundtligt. Den i sønderjydske Danskhed velkendte Sanger og Folketaler Morten Eskesen fik ham ved Nytaarstid med paa en længere Foredragsrejse i Kongeriget for at samle Penge til nationale Formaal i Nordslesvig. Sit første offentlige Foredrag holdt H. P. Hanssen i Aarhus den 8. Januar 1886 og det blev Indledningen til de mange Hundreder af Taler og Møder Livet igennem under meget forskelligartede Forhold. For den, der ikke selv har hørt ham paa Talerstolen i hans yngre Aar, er det vanskeligt at foretage en fyldestgørende Vurdering af ham som Taler i hans Ungdom og tidlige Manddom. Hans Veltalenhed har efter alle Vidnesbyrd været stærkt virkende ved en frisk og frejdig Tilforladelighed, en velunderbygget og mandigfødt Overbevisning, en vækkende Viljesappel ud fra veltilrettelagte Kendsgerninger og en bagved luende Varme i Sindets Dybder. For saa vidt var han med sit dialektfarvede Sprog en glimrende Taler, vidtskuende i Tankerne, fyndig i sine Udtryk, lige godt beherskende det docerende som det lyrisk betonedede, der slog igennem med stemningsfulde Verslinier og Digtercitater, men der kunde — i

hvert Fald i de senere Aar — til Tider komme noget tale-mæssigt tørt i hans Omhyggelighed for at være strengt saglig i sine Argumenter og da blev kun de mere tænkende Naturer helt betaget af ham indtil han hævede sin lidt hæse og noget brudte Stemme til en lurtonende Staalklang, som uvilkaarlig forkyndte, at nu talte Høvdingen med en Myndighed, der greb selv den trægste. Helt igennem havde han sin egen Røst i det danske Talerkor. Det er næppe muligt at foretage en egentlig Jævnføring mellem hans Egenskaber som Ordfører i Skrift og Tale, ofte falder de sammen ved den skriftlige Udarbejdelse af den mundtlige Fremstilling, men personlig sætter jeg ham højest som Skribent og vil være tilbøjelig til at tro, at mange af dem, der kendte ham bedst, har samme Opfattelse.

Efter Afslutningen af Højskoleopholdet i Foraaret 1886 foretog han over Flensborg, hvor han lærte Gustav Johannsen at kende, en Rejse til Mellemslesvig og undersøgte paa vidtstrakte Fodture de sproglige og nationale Forhold grundigt og indgaaende. Han vilde gennem egen Iagttagelse kende Tilstanden for at virke ud fra de faktiske Omstændigheder og ikke være hildet i nogen som helst Fiktion. Kun paa Kendsgerningernes Grund kunde der handles med Haab for Fremtiden, alt andet vilde være at bygge paa Sand. Lignende Vandringer foretog han det følgende Aar baade i Vaar og Høst for at udforske alle Stemninger og Strømninger dernede, hvorefter han udarbejdede en større historisk tilrettelagt og ved nutidigt Selvsyn stadfæstet Redegørelse, der under Titlen „Vor nationale Stilling i Mellemslesvig“ blev offentliggjort gennem flere Numre af Højskolebladet i Slutningen af 1887. Fra dansk nationalt Synspunkt var Stillingen meget trist, Angel var helt tabt, ligesaa Hedeegnene ned mod Danevirke og Husum, den sydligste Del af Mellemslesvig, og det øvrige Mellemslesvig syntes uden Redning. Endnu beboedes Mil efter Mil af stadig dansk-talende Folk, men forgæves var det at spejde efter dansk Sindelag eller Forsvar mod den bestandig om sig gribende Germanisering. Der fandtes stort set kun henvisnende Rester af gammel dansk Kultur. Modstanden var brudt, Sproget taltes

kun af gammel Vane og veg mere og mere for Plattysk. Langsomt og sikkert trængtes vor Nationalitet tilbage og vilde paa ny være viet til Undergang over store Strøg om ikke der skete et Mirakel. Dobbelt trist var det, at vor egen Færd efter den slesvigske Treaarskrigs Sejrsrus havde medvirket til Resultatet, idet den danske Regering — efter A. D. Jørgensens Ord — havde ansat unge uheldige Embedsmænd, som ved deres Optræden saarede Befolkningens Retfærdighedsfølelse, og indført en Sprogordning, som var et Overgreb imod Befolkningen og en politisk Uklogskab.

Alligevel tabte den unge Iagttager ikke Modet, men manede til at knytte Forbindelser saa langt sydpaa som muligt for at fremme en bevidst Nationalitetskamp med Solidaritetsfølelse mellem Nord og Syd for ikke samfundsmæssigt at blive folkeligt afskrællede som Løg i Lag efter Lag. Ellers truede det med Tab af yderligere Strøg længere nordpaa. Danskheden maa lære at udvikle sin egen Modstandskraft og ikke i den blinde Tillid til § 5 vedblivende forsømme det indre Arbejde ved stadig at vente Hjælpen og Løsningen udefra. Fremtiden beror efter hans Mening udelukkende paa Evnen til at hævde Danskhedens Eksistens under Kulturkampen.

Næsten profetisk forudseende var det, naar han forsynede Afhandlingen med et Oversigtskort, hvorpaa han havde indtegnet tre forskellige Linier, der viste sig nogenlunde at svare til de omstridte i Genforeningstiden. Han stod i Sandhed ikke uden Forudsætninger for en ædruelig Bedømmelse, og han vilde og turde kun bygge paa et indre dansk Grundlag af Vilje og Karakter i Befolkningen.

Det ser ud som om Georg Brandes med sin Bog om Berlin gav H. P. Hanssen det afgørende Stød til Beslutningen om — som en nødvendig Betingelse for at øve en europæisk vidtskuende nationalpolitisk Virksomhed i Nordslesvig — at lære det nye Tyskland at kende gennem Studieophold dernede. Bogen var lige udkommen og H. P. Hanssen læste den paa Højskolen, hvor Forstander Ludvig Schrøder havde henledt hans Opmærksomhed paa den, og særlig følte han sig slaet

af den Sætning: Det er for os Danske en Nødvendighed at lære vor mægtigste Nabostat at kende indefra, midtfra.

I Efteraaret 1886 lod H. P. Hanssen sig indskrive som saakaldt Hører ved Universitetet i Leipzig, hvor han hørte interessante og lærerige Forelæsninger af Professor Vilhelm Maurerbrecher, en af Tysklands betydeligste Historikere, samt flere andre — deriblandt den aandfulde og underholdende Georg Ebers, Forfatter af de kendte Romaner med gammelægyptiske Emner.

I Skandinavisk Forening fandt han en udmærket Omgangskreds, men han søgte videre ud, læste Blade og Tidsskrifter i Universitetslæsesalen, gjorde Bekendtskaber til meget forskellige Sider for at faa et uhildet Indblik i Tingene og fulgte nøje de politiske Forhold. Han undersøgte ved personligt Besøg en af den da stærkt omdiskuterede Hofpræst Stöckers kristelig-socials Ungdomsforeninger, talte med flere Medlemmer og forbavsedes over den udprægede Modvilje mod den antisemitiske Hofpræssts politiske Syn — de stod i Foreningen for at have et godt og billigt Samlingssted.

Der skulde være Valg til den tyske Rigsdag 21. Februar 1887 og i Leipzig oplevede H. P. Hanssen Valgkampen, der var meget voldsom, da Striden stod om en større Forøgelse af den militære Hærstyrke for de følgende syv Aar — det saakaldte Septenatsvalg. Det tyske Socialdemokrati stod dengang under Undtagelsesloven, der fratog Partiet baade Foreningsret og Forsamlingsret samt Udsendelse af Blade og Bøger, men det maatte i seks Uger før Valget afholde offentlige Møder og satte nu ind med vældig Kraft. Aften efter Aften var H. P. Hanssen Tilhører ved de socialdemokratiske Kæmpevalg-møder, han satte sig ind i Rigets Finanspolitik og overværede Retsmøder, men fik desuagtet Tid til at skrive en Række Artikler til danske Blade. Han gav levende og livlige Skildringer fra Valgagitationen og Vælgermødernes uhyre Lidenskabelighed, viste Mentaliteten i Folket og hele Tilstanden politisk og socialt. Han var mægtig optaget af de nye og store Forhold, men han overvældedes ikke — ind imellem glimtede Ytringer

om Danmark frem som det inderste i hans Sind. Udførligt behandlede han Prøjsens og sammenligningsvis Danmarks finansielle Stilling paa alle Omraader og søgte til Bunds i Sagerne. Et glimrende Portræt af Moltke (i Aarhus Folkeblad 17. December 1886) er værd at huske:

„I den tyske Rigsdag sidder i forreste Række af det alleryderste Højre en ældgammel, meget mager Mand. Han er iført en simpel Uniform og sidder stiv og stram. Aldrig ser man et Smil paa hans Ansigt og der gaar hele Maaneder uden at han mæler et Ord. Man kalder ham derfor: den tavse. Det er Moltke, Tysklands, maaske Verdens største Feltherre. Han er gammel nu, 87 Aar, men aands- og legemsfrisk. Moltke er en meget betydelig Taler. Der foreligger en Mængde Beretninger om det Indtryk hans Tale i Rigsdagen gjorde paa Tilhørerne — om hvorledes „en sort Sky“ af Rigsdagsmænd sluttede en tæt Kreds om ham, da han begyndte, hvorledes de sad op ad Talerstolens Trappetrin, klavrede op paa Stenografernes Bord og paa alle fremspringende Steder, hvorledes der blev endeløs Stilhed, mens man fra alle Sider, bøjende sig mod Taleren, med spændte Ansigtstræk søgte at opfange hvert Ord han sagde ... Det er umuligt at undertrykke en Gysen, naar man læser, hvorledes han med iskold Ro erklærede, at Patronhylstre var de sikreste Værdipapirer i en Stats Finansvæsen.“

Efter Semestrets Slutning gik Hjemrejsen i Foraaret 1887 over Berlin, hvor han under Indtrykket af sine politiske Oplevelser i Leipzig og egne forudgaaende Overvejelser af den hjemlige nationale Stilling forelagde de danske Repræsentanter Rigsdagsmand Gustav Johannsen og Landdagsmand Hans Lassen Planen om en fast folkepolitisk Organisation i Nord-slesvig til at varetage Danskhedens offentlige Interesser paa ethvert Omraade. De to Parlamentarikere var i det væsentlige enige med ham og havde selv længe savnet et Organ, som de kunde raadføre sig med og støtte sig til i kritiske Situationer. Resultatet blev, at de alle tre skulde undersøge den hjemlige Mulighed og Stemning for en saadan Forening.

Sidst i April 1887 kom H. P. Hanssen til København for i et

halvt Aars Tid at fortsætte sin Uddannelse ved at høre Universitetsforelæsninger, tage Sprogundervisning og særlig arbejde paa Bibliotekerne. Han blev der — fraset Sommerferien — Aaret ud og hørte Professorerne Edv. Holm, Johannes Steenstrup, Høffding og W. Scharling samt endvidere Georg Brandes.

Dette flittigt udnyttede Ophold i Danmarks Hovedstad blev saare værdifuldt baade for ham selv og den sønderjydske Sags Tilknytning til Kongeriget. Saavel han som Sagen fik gamle Forbindelser fæstnede og mange nye bragt i Stand.

Der stod en vis Nimbus om den unge Sønderjyde. Paa Besøg i Nordslesvig og fra Højskolen havde adskillige kongerigske Danske lært ham at kende, man havde læst hans Artikler i Bladene, han var paa Forhaand omgivet af en vis Forventningens Glans, og man betragtede ham som et forjættelsesrigt Føreremne for den unge Slægt i Sønderjylland. Han skufede ikke, tværtimod, den begavede og kundskabstørstende unge Sønderjyde med det friske Nutidssyn og det virkelighedsgrundede nationale Livsmaal for Danskheden dernede greb Sindene hos yngre og ældre i næsten alle Kredse. Endnu inden hans Ankomst havde N. Neergaard, der dengang redigerede „Tilskueren“, skriftligt anmodet ham om en Artikel til Tidsskriftet — den blev offentliggjort i Sommerens Løb. Han kom i personligt Bekendtskabsforhold til en Række fremtrædende Mænd paa de forskelligste Omraader og ikke mindst fik han Lejlighed til at vække en arbejdsivrig Interesse for den sønderjydske Sag indenfor politisk radikalt indstillede Lejre uden selv at gribes af Partipolitiken, og han øvede sin Indflydelse ogsaa i mere konservative Omgivelser.

En herlig Foraarssøndag i Maj blev symbolsk for et Vaarbrud i det sønderjydske Arbejde. Han tilbragte Dagen paa Fodtur i Nordsjælland sammen med de unge Historikere, Magister H. V. Clausen og Johan Ottosen. Det var Fortroppen af en ny indstillet Ungdom, der var undervejs. De to Akademikere var betaget af den oplyste og intelligente Bondesøn med det ufortrødne Livsmod, og store Planer blev lagt til et omfat-

tende Arbejde for Danskhedens Værn og Udvikling. Og Planerne blev virkeliggjort, de tre unge Mænds Navn og Gerning staar uudsletteligt indprentet i den sønderjydske Danskheds Historie, den nye Grænse fik endogsaa Navn af den H. V. Clausenske Linie, Johan Ottosen skrev selve den sønderjydske Sang, den uforgængelige „Det haver saa nyligen regnet“, og H. P. Hanssen førte tilsidst Landsdelen ind under Danmark som dens fribaarne Bannerfører. Til at fremme en Del af de drøftede Fællesopgaver blev der oprettet en sønderjydske Sammenslutning indenfor Studentersamfundet (den saakaldte „4 S“) og senere dannedes en lignende i Studenterforeningen („To Løver“) med et ledende Fællesraad.

Størst Betydning fik dog hans Møde med A. D. Jørgensen og paa Forhaand har H. P. Hanssen utvivlsonst set hen til det med stor Spænding. Han havde læst den kyndige og aandfulde Historikers fængslende Bøger, hvoraf „Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie“ paa Brygger Jacobsens Bekostning var uddelt gratis i 10,000 Eksemplarer i Sønderjylland gennem Skoleforeningen, og han havde følt sig grebet af denne anden sundevedske Ynglings ejendommelige Udviklingshistorie, hvori meget virkede dragende og forbilledligt anende paa ham selv. Ogsaa A. D. Jørgensen var jo brudt ud af afstukne Baner og havde arbejdet sig frem til han nu stod som en højt anset videnskabelig Forsker. Det tiltrak. Men — hvad H. P. Hanssen ikke kunde vide — den fremragende historiske Gran-ker havde paa sin Side lagt Mærke til den unge Sønderjydes Bladartikler med de ejendommeligt nyklingende Toner og forstaaet deres løfterige Klang. Her øjnede han en Fornyse, som han længe havde ønsket og spejdet efter. Paa flere Maa-der var han i sin urokkelige Sandhedstrang kommen til andre og modsatte Opfattelser af Begivenheder og Personer i sønderjydske Historie, meget af det tilvant traditionelle var for hans indtrængende Vurdering ikke bærekraftigt nok og derfor var han lydhør for det vaagnende og nyskabende. Som Følge heraf havde H. P. Hanssen den opmuntrende Glæde gennem Bibliotekar A. C. Larsen at modtage en Indbydelse fra A. D.

Jørgensen inden han selv fik gjort Alvor af sit Forsæt om at besøge ham.

Mødet var meget hjerteligt, de forstod straks hinanden fuldtud som helt samstemte Naturer og kom snart ind i en fortrolig Samtale om Personer, Stemninger og Tilstande i Sønderjylland. Fra den Dag var de to ikke blot som Mester og Lærling, Lærer og Discipel, men næsten som Fader og Søn, en myndig Raadgiver og en daadrig Fuldbyrder, en Forkæmper og hans Væbner paa historisk Ledingsfærd, og dog som Ven mod Ven, den ældres mandigt uforbeholdne Tiltro overfor den unges kraftfulde Efterfølgelse. Det stod klart for A. D. Jørgensen, at her havde han truffet den unge Sønderjyde, som Tidens Udvikling trængte til, en ung Aandens Stridsmand med Marskalstaven i Tornystret. Som Barn af Huset gik H. P. Hanssen herefter ud og ind i A. D. Jørgensens Hjem. Dette lykkelige Forbund mellem Sønderjyllands dybtskuende Historiker og Nordslesvigs kommende Skaber varede i ti Aar til A. D. Jørgensens tidlige Død og satte Frugt i et rigt Samarbejde, der i sine Virkninger og Følger blev intet mindre end bestemmende for Danmarks Fremtid. Ved dette Sammentræf udløstes Livets skjulte Genrejsningslov. Fra nu af læste H. P. Hanssen Historie under A. D. Jørgensens Vejledning, og paa dette historiske Grundsyn skred han frem i sin Gerning for et genskabt Nordslesvig efter Nutidens Vilkaar. Dette Møde mellem Historikeren, der øvede en Profets Gerning, og den af Historiens Aand indviede unge Mand bør staa med Guldskrift i vort Fædrelands Historie.

Alt tyder paa, at den unge Sønderjyde blev stærkt feteret under sit Ophold i Hovedstaden, men der er intet Tegn paa, at hans sunde Natur tog Skade deraf, og hans Selvtugt var vaagen. Det er før i Tiden set, at en og anden intellektuelt begavet og oplyst Bonde, der stod i Forgrunden i Sønderjylland, tog Skade af den overstrømmende københavnske Virak, som naturligvis i et saadant Tilfælde heller ikke er let at modstaa. Det skete ikke her, skønt man fejrede ham paa alle Maader og selve Professor Høffding holdt endogsaa tilsidst Festtalen ved

hans Afrejse. Han havde efter Opfordring maattet holde Rækker af Foredrag baade i København og ude i Landet, skrive i Bladene og til Udgivelse blandt Studentersamfundets Smaaskrifter udarbejde en Pjece „Sønderjyderne under Fremmedherredømmet“. Den havde følgende kække og fortrøstningsfulde Slutning, der kan staa som Motto over hans ildnende Optræden under Hovedstadsopholdet:

„Er de danske Sønderjydere Kamp, hvor berettiget den end er, dog ikke fuldstændig haabløs? Herpaa svarer vi unge Sønderjyder, som Fremtiden tilhører, ubetinget Nej. Men er det ikke sygeligt Sværmeri at tro paa Sejren under en saa ulige Kamp? Vi svarer atter helt bestemt Nej. Vi er ikke Sværmere, vi vil netop bort fra den sygelige Sentimentalitet, der har formet vore Forhold saa uheldigt i Halvfjerdserne, og vi bygger vort Haab paa Virkelighedens Grund.

Der er især to Kendsgærninger, som støtter vort Fremtidshaab. Den ene er, at Moderlandets rige aandelige og materielle Udvikling har bragt Sønderjylland under en Paavirkning, som Tyskerne ikke er i Stand til at hindre uagtet de ved, at den er af den største Betydning i Nationalitetskampen . . .

Det afgørende for os vil være om Danmark vedvarende er i Stand til at udvikle en Kultur, der fuldt kan staa Maal med den tyske og om muligt være den overlegen. Hvis det lykkes, vil vi gennem et alvorligt planlagt Arbejde kunne hævde vor Stilling selv under en langvarig Nationalitetskamp . . . Det er den anden Kendsgærning, som støtter vort Fremtidshaab.

Nationalitetskampen i Sønderjylland er en Ildprøve, der maaler, hvilken Lødighed, Livskraft og Levedygtighed der er i det danske Folk. Der udtales gennem den en Dom over Danmark. Derfor maa alle uafhængige Danske følge den med Spænding og enhver dansk Sønderjyde maa i Følelsen af sit Ansvar overfor Nationen spænde alle sine Evner og udvikle det størst mulige Maal af Kræfter i Kampen, der ikke maa tabes.“

At trænge ind i disse første Aar af H. P. Hanssens Historie er — for at bruge A. D. Jørgensens stemningsfulde Ord

fra Fortiden — som at følge en Skare af unge Stridsmænd, der drager syngende i Kampen, eller som at vandre i en Skov i den tidlige Morgenstund, naar Fuglene vaagner en efter en og ingen menneskelig Magt er i Stand til at faa dem til at tie, fordi deres Time er kommen, men en enkelt Tone løfter sig over de andre, ildnende og samlende — H. P. Hanssens egen.

Efter Nytaar 1888 opholdt H. P. Hanssen sig nogle Maaneder i Berlin for yderligere at forøge sin Indsigt og udvide sin Horisont. Han fulgte særlig Forelæsninger af Universitetslærerne Historikeren Heinrich v. Treitschke og Nationaløkonomen Adolph Wagner. Den spændte politiske Tilstand dernede optog ham stærkt. Under langvarige lidenskabelige Drøftelser behandlede den nyvalgte Rigsdag de to betydningsfulde Spørgsmaal om Forhøjelse af Militærudgifterne samt Forlængelse og Skærpelse af Undtagelsesloven for Socialdemokratiet. Gennem de nordslesvigske Repræsentanter fik H. P. Hanssen Forbindelse med parlamentariske Kredse og som Bladkorrespondent Adgang til Rigsdagens Pressetribune, saa han paa nært Hold kunde følge Udviklingen. Han hørte Socialdemokraterne Singer og Bebel, den frisindede Bamberger og det katolske Centrums Fører Windthorst. Forslaget om Skærpelse af Socialistloven faldt, men ellers fornyedes den for to Aar. Det blev vedtaget at laane 280 Millioner Mark til Hærlovens forøgede Militærudgifter, og i en Korrespondance til Dybbøl-Posten forsvarede han Gustav Johannsen, der stemte imod sammen med Socialdemokraterne Bebel og Singer. „Jeg tvivler ikke om,“ skrev han, „at alle dansksindede Sønderjyder er enige med Gustav Johannsen.“ Disse Ord skulde faa Betydning senere ved en bestemt Lejlighed i H. P. Hanssens eget parlamentariske Liv.

Han sendte Højskolebladet en Række interessante Artikler, som viste hans levende Interesse for de store politiske Forhold, der rullede sig op for hans iagttagende Øje og dannede Baggrund for hans folkepolitiske Fremgangslinie. Ikke mindst betaget er han af hele Sceneriet. Her er hans Skildring af Bismarck og Folkemængden:

„Den ny Militærlov, der kræver en Pengebevilling af 280 Millioner Mark, stod paa Dagsordenen i Rigsdagen. Bladene havde meddelt, at Rigskansleren vilde benytte Lejligheden til at give Meddelelser vedrørende den politiske Situation, og det hed sig, at Mødet, som begyndte ved Middagstid, kun vilde blive kort.

Først paa Eftermiddagen var der allerede en usædvanlig stærk Færdsel paa Leipzigerstrasse. Menneskemassen voksede for hvert Minut og ud for Rigsdagsbygningen var det snart ikke til at komme frem. Det sortnede ned ad den brede Gade, hvor talrige Politibetjente til Fods og til Hest sørgede for, at ingen stod stille. — — — Hen foran Rigsdagsbygningen holdt en Række fine Ekvipager, ventende paa de højfornemme Rigsdagsmænd.

Som Tiden skred voksede Mængden stadig og med den Spændingen. Alles Blik var rettet mod Rigsdagsbygningen, ud af hvilken Fyrst Bismarck snart maatte træde. Det var ham man ventede. Talrige fint friserede Officerer med Snørliv under de stramt sluttende Uniformsfrakker havde givet Møde. Endnu talrigere var Studenterne, let kendelige paa deres brogede Huer og arrede, oppustede, af Knejpelivet og Mensuren mærkede Ansigter. Et Par Medlemmer af det japanesiske Gesandtskab arbejdede sig frem gennem Masserne, men næsten ingen gav Agt paa deres stygge gule Ansigter, lange Haarpiske og vide, vatterede, røde og blaa Silkedragter, for ud af Rigsdagsbygningen vimsede nu Lakajerne i brogede Livreer for at kalde Ekvipagerne frem. Og saa begyndte Rigsdagsmændene at komme.

Alle vilde se, Folk brød paa, og seks ridende Politibetjente maatte slutte sig sammen for at holde Udgangen fri. — — — Pludselig lød der bragende Hurraraab ind imod Rigsdagsbygningen og i det samme blev der en Svingen med Hatte og Huer, som skjulte alt andet. Ingen var dog i Tvivl om, hvad Hurraraabene betød. Det var Kansleren, der kom. Og Røret voksede og stærkere og stærkere bragede Hurraraabene fra alle Kanter. Bismarck tog Vejen til Fods hen ad Gaden og i Tu-

sindvis strømmede Folk bag efter, svingende med Hattene og raabende som om de var gale. Alle reves med. Gennem Sneyngerne ved Siden gik det, saa Benene blev vaade op over Knæene. Men ingen kunde standse, endsige gaa mod Strømmen, for Begejstringen vokste, og bag fra trængtes der stadig stærkere paa. Bismarck var som sædvanlig, naar han taler i Rigsdagen, iført sin hvide Kyrasseruniform. Han gaar strunk og stram med faste Skridt som traadte han Mærke i Asfaltbelægningen paa Fortovet og gør ikke Indtryk af at være en gammel Mand. Den jublende Mængde værdiger han ikke et Blik, men fortsætter sin Gang med taktfaste Skridt, mens Politiet baner Vej foran. Kun her og der, hvor der staar en Officer klemt ind mod Husrækkens Vægge, fører han Haanden til Huen for at besvare hans Hilsen. Saaledes gaar Toget under øredøvende Larm til Wilhelmsstrasse, hvor Bismarck forsvinder gennem Gitterporten til sit Palæ uden at hilse paa Mængden. Men Hurraraabene tordner stærkere end før, og de forreste lykkelige klatrer op ad Jerngitret for endnu at faa et Blik af Jernkanslerens brede Ryg inden den glider ind ad Døren og forsvinder.

Dagen var en Triumf for Bismarck. Forsvunden var al den i Fjor saa højrøstede Opposition mod større Militærudgifter. Bifald fra alle de store Partier hilste hans Tale, der forsynede Bismarckforguderne med et nyt bevinget Ord: Vi Tyskere frygter Gud, ellers ingen i Verden.“

Men ogsaa af Kejserforgudelsen modtog han et dybt Indtryk:

„Paa Berlins Hovedgade Unter den Linden er der stærkt Liv og Røre ved Middagstid. En uafbrudt Folkestrøm bevæger sig hurtigt ned ad de brede Promenader mod Kejserens Palæ. Klokken halv et er den brede Plads mellem Slottet og Universitetet, hvor Frederik den Stores Rytterstatue staar, overfyldt af Tusinder, der forventningsfuldt fæster de stirrende Blik paa Kejserboligen. Flere og flere kommer myldrende fra alle Kanter og forsøger at trænge sig frem: Der

gaar bølgende Bevægelser gennem Massen og de talrige Politibetjente har den største Møje med at holde Færdselen aaben paa Kørebanen. Omsider høres Trommerne og Vagten marscherer frem med hele Regimentsmusikken i Spidsen. Og under Mængdens glade Tilraab viser den gamle Kejser sig ved det historiske Hjørnevindue, nikkende og smilende til sine Soldater. Stundom staar hans seksaarige Sønesøns Søn iført Husaruniform ved Siden af ham oppe i Vinduet, og naar den lille da gør Honnør for de forbidragende Gardister er Jubelen endeløs. Hver Dag gentager den samme Scene sig. Berlinerne trættes ikke af Kejserdyrkelsen. Aldrig er Vejret saa slet, at man ikke ved Middagstid finder en talrig Skare, som taalmodig venter paa det store Øjeblik. — — —

Tilfældigvis passerede jeg i Dag Unter den Linden. Det var dejligt Solskinsvejr og den myldrende Mængde maatte tælles efter Myriader. Det sortnede hen ad den brede Gade saa langt Øjet kunde række til begge Sider. Vagten kom med taktfaste Skridt og klingrende Spil. Den gamle Heltekejser, som Berlinerne kalder ham, viste sig indenfor Vinduet, og Hoch- og Hurraraabene tordnede fra alle Kanter, mens utallige Huer og Hatte svirrede i Luften. Da Garden var passeret forbi, var det umuligt for de ridende Politibetjente at holde Mængden tilbage. Den stormede frem som vilde den vælte Palæet over Ende. Kejseren hilste med Smil og Haandbevægelser, Begejstringen vokste og Raabene blev til en øredøvende Larm.“

Midt i dette mægtigt opstemte Folk gjorde han sine egne eftertænksomme Betragtninger:

„Foran den tyske Rigsdags Forsamlingssal strækker sig en lang smal Forhal. Fra dens ene Side fører en Række Glasdøre ind til Rigsdagens Restauration, mens mørkegrønne Portierer skjuler Dørene, som ved den modsatte Side fører ind til Forsamlingssalen. Der er bløde Tæpper paa Gulvet og forgyldte grøntpolstrede Sofaer staar her og der ved Siderne. Lyset kommer fra oven. Væggene er mørke og prydes af en Række

Billeder af berømte tyske Mænd med gyldne Indskrifter under-
neden.

I den Sal er der altid livligt Røre baade før, under og efter Rigsdagens Møder, men kun Tingets Medlemmer, og hvem de indfører, maa kome der. Forleden sad jeg paa en af Sofaerne, men uden at give videre Agt paa Omgivelserne, for de Debatter, som havde fundet Sted med Socialdemokraternes begejstrede Fører Bebel og Junkernes Repræsentant i Regeringen Minister Puttkamer som Centrum, gav meget at tænke paa. Da faldt mit Blik tilfældigvis paa et af Billederne paa Væggen, det var Fichte, der i sin Tid afsattes som Lærer ved Højskolen i Jena af den saksiske Regering og derved dreves ud af Sachsen. Lidt overrasket saa jeg paa det næste Billede, det var Dahlmann, der i sin Tid afsattes som Lærer ved Universitetet i Göttingen af den hannoveranske Regering og derved dreves bort fra Hannover. Videre gled mit Blik til det tredie, det var gamle Ernst Moritz Arndt, der i sin Tid kastedes i Fængsel af den præjssiske Regering og senere i lange Tider stod under Politiets Opsyn som en farlig Demagog. Længere borte saas Billeder af Mænd, der havde fristet lignende Skæbner. Det slog mig, at alle de Mænd, hvis Billeder havde faaet Hæderspladsen i denne Forhal, havde været forfulgte af tyske Regeringer i tidligere Tider.

Er det ikke sært, at kun lutter i sin Tid for deres Overbevisning og Virken af tyske Regeringer hadede og forfulgte Oppositionsmænd og slet ingen Tilhængere af de før herskende Regeringssystemer har faaet disse Hæderspladser?"

Under H. P. Hanssens Ophold i Berlin faldt ogsaa den bevægede Tid, da den gamle Kejser Wilhelm den Første døde 9. Marts og efterfulgtes af Sønnen Friedrich den Tredie, som allerede var mærket af haabløs Sygdom, hvorfor man snarligt maatte imødesee et nyt Tronskifte.

Sammen med Gustav Johannsen og Hans Lassen gik han nærmere i Gang med Virkeliggørelsen af den tidligere drøftede folkepolitiske Organisation for Nordslesvig, som der

havde vist sig god Sternning for. De to Parlamentarikere afholdt i Marts et Tillidsmandsmøde i Flensborg og her vandt Tanken almindelig Tilslutning ligesom man enedes om til sin Tid at ansætte H. P. Hanssen som Sekretær.

Nu begyndte hans Fremtidsforhold og Arbejdsindsats at klares rent praktisk. Fuldt bevidst havde han valgt den politiske Gerning og uddannet sig til den. Han vilde bosætte sig i Sønderborg og optage et frit nationalt Arbejde over hele Nordslesvig. Indtægter maatte han skaffe sig som Medarbejder ved Dybbøl-Posten og Korrespondent til kongerigske Blade, et beskedent Vederlag paa 300 Mark var stillet ham i Udsigt som Sekretær i den paatænkte Forening og et lignende Honorar kunde han — udset af A. D. Jørgensen — vente som Redaktør af et planlagt sønderjydsk historisk Tidsskrift „Sønderjydske Aarbøger“.

Sidst i April rejste han hjem og holdt 4. Maj 1888 Bryllup med Helene Lucie Iversen fra Ullerup, der som han selv nedstammede fra en gammel anset sundevedsk Bondeslægt. De havde været forlovet fra de ganske unge Aar og fuldstændig enig om at stille deres Evner og Kræfter helt i den danske Sags Tjeneste. Hun blev ham en trofast Medhjælper og uvurderlig Støtte Livet igennem¹⁾.

¹⁾ En af Døtrene har sat hende et smukt Minde i den nylig udkomne lille Bog: *Et dansk Kvindesind*. Af Ingeborg Thomsen (J. H. Schultz' Forlag).

„Hun var stærk i sin Kærlighed til sin Husbond, stærk i sin Kærlighed til Land og Folk,“ siger Datteren om sin Moder og kalder hende „en Bondedatter med det stolte Sind, som aldrig kues, men kun hårdes i Modgang og Kampe, en flottig Arbejdsfælle, en Kvinde med Hjerte og Forstand, en god Moder for mange Børn.“

Hun var i sin Art en meget betydelig Kvinde, der sammen med sin fremragende Ægtefælle grundlagde et saare værdifuldt og ægte dansk Hjem bygget paa ensartede aandelige Forudsætninger, Livsidealer og Fremtidsmaal. Det blev et Fællesskab i livslangt Arbejde med rige Frugter baade for dem selv og mange andre — paa en Maade for hele Nordslesvig, fordi Hjemmet altid stod aabent for alle og blev søgt af Tusinder fra de forskellige Sider. Under Dagenes og Aarenes Arbejde og Trængsler, i Glæde og Sorg, i Opgangstider og Modgangsdage var de to Menneskers stærke og særprægede Karakterer i deres Forskellighed baaret af den inderligste Samfølelse og gensidige Forstaaelse.

Denne „Kvinde af den stille Styrke, men skaaret i Sagatil“, en af de

Ikke blot var hans Ungdoms Læretid og Vandreaar til Ende, men Maalet laa i store Træk for hans indre Syn, hans Personlighed var dannet og han havde ydet en begyndende Gerning, prøvet sit Vingefangs Kraft og Bæreevne, uden Tvivl og Vaklen gik han med Lyst og Energi ind til sin Manddomstids stormfulde Virkefelt og følte sit urokkelige Kald. I en lignende Alder som tidligere A. D. Jørgensen modnedes han til sin store Livsopgave at tjene Folket ved at fremme dets Selverkendelse og nu laa den rige Arbejdsmark foran ham.

III

Den af H. P. Hanssen planlagte politiske Sammenslutning blev under Navnet „Den nordslesvigske Vælgerforening“ stiftet den 10. Juli 1888 i Vojens af baade Edsnægtere og Eds-tilhængere i Fællesskab. Fra begge Lejre anbefaledes den af Sønderjydernes bedste og betydeligste Mænd. Formand blev Slagtermester J. P. Reimers fra Sønderborg, en af Danmarkens ypperste Førere, og H. P. Hanssen valgtes som forudbestemt til Sekretær. Han skulde udføre det egentlige Arbejde. Kun Flensborg Avis var misfornøjet med saavel Foreningen som Sekretæren, men en saa meget større Ære var det for den unge virkelystne H. P. Hanssen desuagtet først at vinde almindelig Tiltro i de ledende Kredse og derefter — som det skete — at føre Organisationens støt og hurtigt fremad. Han betegnede det i Dybbøl-Posten som Vælgerforeningens Opgave

ypperste danske Kvinder af Bonderod, fortjener en god Plads i vort Fædrelands Historie for hendes Lod og Del i H. P. Hanssens Livsværk. Kun i Hjemmet udøvede hun sin Indflydelse og røgtede sin Indsats i deres Fællesgerning, hun var den dybe Tilskyndelse og vægtige Kritik i hans skabende Virksomhed. Hendes Kvindesind skyede at træde offentligt frem, men mundtligt i Hjemmet og skriftligt under hans mange og lange Fraværelser drøftede de grundigt alle store og smaa Spørgsmaal, som fik en forædlet Afgørelse gennem denne Lutningsproces. Hun prægede Hjemmet og gjorde det til et rigt Udviklingssted, hvor H. P. Hanssens Karakter og Evner udfoldede sig paa rette Vis. Deres efterladte Brevsamling bær engang udgives.

at sørge for, at alle Mand møder ved Valgurnerne, drage Om-sorg for en ensartet Optræden af alle danske Vælgere, bidrage til Befolkningens politiske Opdragelse, modarbejde Angst og Forsagthed, oplyse om fribaarne Mænds Ret og frihedskære Mænds Pligt, varetage de politiske Interesser i enhver Hen-seende og under den politiske Kamp drage fuld Nytte af Love-nes Rettigheder.

Straks fra Begyndelsen blev disse Linier fulgt i videste Ud-strækning og spundet længst muligt ud i Befolkningen som sta-digt løbende Traade i en fastvævet udviklingsdygtig politisk Organisation, hvor den stærke sammenbindende Islæt var Se-kretærens aldrig hvilende Utrættelighed og hans skarpe Blik for det paa ethvert Punkt tiltrængte. I Tyskland havde han set den maalbevidste Sammenslutnings bevarende og banebry-dende Magt for Socialdemokratiet i de trange Tider under Undtagelsesloven og nu lykkedes det ham paa dansk national Grund at gennemføre en veltilrettelagt politisk Folkedannelse, i Virkeligheden en Slags Aandens Rustning, der som de fine-ste Vaabenkjortler var tilstrækkeligt bøjelig og smidig til uhindret at bevæge sig i og dog samtidig havde Styrke nok til at afbøde de haardeste Indhug. Den viste sig fortrinlig egnet baade til Angreb og Forsvar. Han stod i en forjættende Morgenrøde dengang. Prøvede og dygtige Mænd i den ældre Slægt viste ham vaagen Tillid, unge Øjne fulgte ham med haabefuld Forventning, og hans Virke havde Livskraft. Han spildte ikke Tiden. I Løbet af et Par Maaneder havde Vælgerforeningen halvfemte Hundrede Tillidsmænd spredt ud over hele det danske Sønderjylland i Sognene nordfor den nuvæ-rende Grænse, men kun enkelte sydfor, hvor han stødte paa store Vanskeligheder saadan som han havde maattet befrygte det efter sit ved Selvsyn indhentede omfattende Kendskab til Forholdene dernede. Dog var det ham en Samvittighedssag at medtage Forposterne mod Syd. Hans egentlige Maal — og dertil sigtede Organisationens Struktur — var at samle hele Danskheden sydfor Kongeaaen indenfor faste Rammer, som sammenholdt et ubrydeligt og livsorganisk dansk Nordslesvig.

Allerede ved Landdagsvalget i Oktober samme Aar traadte Vælgerforeningen i Virksomhed og overtog Valgagitationen med fremtrædende Resultat. Trods Nedgangen i det danske Vælgertal paa Grund af Udvandringen erobrede Tyskerne uagtet Myndighedernes Valggeometri og Valgtryk ikke et eneste Mandat blandt Valgmændene, der atter skulde vælge Landdagsmanden i Kredsen. Men størst blev dog Virkningen indadtil. I anden Valgkreds genvalgtes Hans Lassen, som i sin Tid afløste N. Ahlmann og efter Krügers Død havde aflagt Forfatningseden, men i første Kreds var der Splittelse blandt Danskerne. To udmærkede Mænd Edsnægteren A. D. Hørlyck, Rurup, og Edstilhængeren P. Skau, Bukshave, stod her som Modkandidater med størst Stemning for den første. Vælgerforeningen tilvejebragte Enighed, idet begge Kandidater efter Bestyrelsens Ønske trak sig tilbage, hvorefter Gustav Johannsen blev opstillet og valgtes med alle danske Valgmandsstemmer. I to Aar siden Junggreens Død havde han været Rigsdagsmand og forenede nu begge Mandater. Han aflagde Eden og indtog sit Sæde ved Landdagens Indkaldelse. Vælgerforeningen havde løst en betydningsfuld Opgave og sluttet Rækkerne sammen.

Ogsaa H. P. Hanssens Lovkendskab havde ved Landdagsvalget fejret sin første lille opmuntrende Triumf, idet han ved sit paaviseligt berettigede Krav tvang Landraaden til i den offentlige Kundgørelse at ændre Angivelsen af Valgretsaldren fra 25 til 24 Aar som den prøjsiske Valglov bød, og det styrkede i høj Grad den vagtsomme Sekretærs Anseelse og gav Tillid til hans Lovkyndighed. Det strømmede ind til ham fra alle Kanter med Forespørgsler og Klager angaaende Embedsmændenes Myndighedsmisbrug.

I sine Artikler til danske Blade fulgte han alt og kommenterede det grundigt og tankedybt, idet han drog den fornødne Lære deraf, men han var ingenlunde tilfreds med store Dele af den kongerigske Presse. Han skrev harmfuldt i Fyns Tidende (1. September 1888) om den nationale Sag deroppe:

„Det hører nu næsten til Dagens Orden, at danske Politikere og Journalister raaber paa en nærmere Tilslutning til Tyskland — hvoraf Konsekvensen altsaa vil være Tilslutning til Tripelalliancen — uden samtidig at fastsætte nogen som helst Betingelse herfor. Mange af de Artikler, som danske Blade har bragt i de sidste Maaneder, søger saaledes med indtrængende Ord at overbevise den offentlige Mening i Tyskland om, at det danske Folk inderlig ønsker en nærmere Tilslutning hvad enten Nordslesvig genforenes med Danmark eller ej. — — —

Det kan konstateres, at der er et Parti i Danmark, der helt har opgivet den sønderjydske Sag og ønsker en nærmere Tilslutning til Tyskland uden nogen som helst Betingelse. Med den største Bekymring ser vi henede, hvorledes dette Parti vinder frem og efterhaanden optræder dristigere. — — —

Vore Talsmænds Forestillinger, Klager og Protester afvises allerede nu i de tyske Ting med Henvisninger til, at en stor Del af det danske Folk (Flertallet, siger en Professor fra Kiel) har opgivet ethvert Haab om Sønderjyllands Genforening med Danmark og vil Tilslutning til Tyskland paa Grundlag af de bestaaende Forhold. Og herhjemme vokser Modløsheden i samme Grad som vor Sag opgives i Kongeriget, og hvor Modløsheden ikke kommer frem, der fremkaldes i det hele en beklagelig Reaktion, som har til Følge, at det store Flertal nu atter kun øjner Frelsen gennem Tysklands Nederlag.

Naar endnu ikke alle Sønderjyder har ladet sig føre med af denne Reaktion, er det fordi en Del af os nærer den Overbevisning, at en frivillig Afstaaelse af Nordslesvig frembyder virkelige Fordele for Tyskland, da et bedre Forhold til Norden faktisk kun er mulig paa dette Grundlag i en overskuelig Fremtid. Vi arbejder paa og haaber, at det omsider skal lykkes os at oplyse og overbevise den offentlige Mening i Tyskland herom. Vort Arbejde for dette kunde den danske Presse støtte umaadeligt, men kun altfor ofte lader selv maadeholdne Blade sig henrive til uforsigtige Ytringer paa Grund af deres

oppositionelle Stilling til Ministeriet og Fæstningen, og ogsaa den Slags Udtalelser vækker Illusioner i Tyskland, hvor de tages for lødigt Sølv.

Naar den Del af den danske Presse, der endnu ikke har opgivet vor Sag og har lidt mere end tomme Fraser tilovers for os, fremtidig vil anslaa en mere værdig Tone overfor Tyskland, vil vi være den meget taknemlig. Vi ønsker, at den skal holde sig lige langt borte fra enkelte Blades krybende Underdanighed og andre Blades Skvadronader og Klappen paa Sværdet. Tal kun frit om Tilslutning til Tyskland, men blot ikke ud i det blaa som om det danske Folk ønsker Tilslutning for enhver Pris. Og fremhæv kun Fordelen af en Sammenlutning af de germanske Stammer, men gentag atter og atter, at den kun er mulig, naar Nationalitetens Ret gensidig agtes og Folkegrænsen bliver Landegrænsen.“

Her taler A. D. Jørgensens Lærling. Enhver, der er fortrolig med den store Historikers Syn, kan genfinde det i den unge Opponents Stilling. Her er Reminiscenser fra Samtalerne i København.

For en Del foranlediget ved et Københavnsbesøg af den nysudraabte unge tyske Kejser (Wilhelm den Anden, Faderen Friederich den Tredie døde efter kun tre Maaneders Regeeringstid) skrev han i Aarhus Folkeblad (7. Januar 1889) en alvorlig Nytaarsbetragtning ud fra den nye præjssiske Skolelov af 18. December 1888:

„Det nye Aar oprandt for os med daarlige Varsler for Fremtiden. Det sidste Aars bratte Omskiftelser og stærke indre Bevægelser i Tyskland havde kaldt nyt Haab til Live i Sønderjylland. De mest sangvinske glemte endnu en Gang alle de sidste 25 Aars talrige Skuffelser og troede, at det første Tronskifte skulde hidføre en fredelig Afgørelse af det nordslesvigske Spørgsmaal. — — —

Og saa kom faa Dage før Jul — en ny Anvisning for Undervisningen i de nordslesvigske Almueskoler, hvorved

Modersmaalet fortrænges fuldstændigt af Folkeskolen! Anvisningen rammer 450—500 nordslesvigske Landsbyskoler. I Mellemslesvig og i alle nordslesvigske Byer indførtes der allerede udelukkende tysk Skolesprog straks efter 1864. Senere er Modersmaalet endvidere bleven fortrængt af en hel Del Skoler i Tønder Amt, særlig paa Strøget ind efter Løgumkloster og Ravsted. Fra Foraaret af vil Modersmaalet være banlyst af alle sønderjydske Skoler indtil Kongeaaen. Ingen sønderjydske Børn vil derefter lære at læse eller skrive deres Modersmaal i Folkeskolen. Det er den alvorlige Kendsgerning, som vi nu staar overfor. — — —

Den nye Skoleordning er et meget haardt og føleligt, et meget farligt Slag mod den danske Nationalitet. Vi behøver ikke at frygte for dens positive, men desmere for dens negative Virkninger. I det første Slægtled vil den være af ringe Betydning i politisk Henseende. Den vil foreløbig forhøje Uviljen mod de fremmede, uddybe Kløften mellem os og vore Undertrykkere og ikke fremhjelpe det tyske Sprog. Den vil snarere yde os et vist Støttepunkt i politisk Henseende, da den er et godt Grundlag for en livligere Agitation. Men set i et videre Perspektiv rummer den store Farer for den danske Nationalitet i Sønderjylland. Den opvoksende Slægt vil fordummes under dens Virkninger, og for saa vidt den udgaar fra Hjem, der forholder sig passive til Undervisningsspørgsmaalet, vil den blive afskaaret fra direkte Paavirkning af den danske Litteratur, og det vil for mange sige det danske Aandsliv. Den vil, hvis den faar Loy til at virke i lange Tider, rejse en Mur mellem os og vore Brødre i Kongeriget, der vil hindre det aandelige Samkvem og dermed overskære selve Livsnerven. Men, som sagt, foreløbig kan vi imødesee dens Virkninger med stor Sindsro, og kommer Tid, kommer Raad. Anordningen vil hverken kunne bøje vor Vilje eller knække vort Mod.“

Vælgerforeningen tog Affære. Tillidsmændene tilskyndede Indgivelsen af Bønskrifter om Modersmaalets Bevarelse som Undervisningssprog i de enkelte Skoledistrikter og indsamlede

Underskrifter fra alle Skoleinteressenter paa en Petition, der med over 10,000 Navne blev overrakt Regeringen i Slesvig. Aaret efter fik en lignende Petition over 13,400 Underskrifter.

Herefter blev en energisk Kamp mod Skolens Fortyskning rejst paa alle Maader, Friskolemanden Kasper Jensen og den unge Frøken Henriette Gubi begyndte en Vandrelærergerning med dansk Hjemmeundervisning, danske Børneblade indeholdt Stilopgaver, der rettedes af danske Studenter, og Ungdommen sendtes til kongerigske Efterskoler og Højskoler. I Kirkeforstanderskaberne og paa de kirkelige Synoder, der havde Lægfolk som Medlemmer, rejstes Kravet om Støtte til at faa den nye Skoleanvisning hævet. Her gled Bestræbelserne — ved de forstaaende Præsters Hjælp — sammen med Arbejdet for tilige at modvirke Kirkens Fortyskning.

Ogsaa Oprettelsen af Foredragsforeninger tog Fart og H. P. Hanssen talte selv ved Snesevis af Møder udover Nordslesvig.

Alt dette vakte den største Uro hos de prøjsiske Politimynderheder, der greb ind Gang paa Gang med Forbud, Bøder og Anholdelser, men dog ogsaa efterhaanden ved flere Lejligheder maatte lide den Tort at se deres Paabud og Anordninger omstødt, naar der af Vælgerforeningens beslutsomme Sekretær blev klaget over dem til højere Instanser. Mere og mere satte H. P. Hanssen sig grundigt ind i Prøjsens og hele Rigets Lovsystem til de mindste Enkeltheder og han sørgede nøje for altid at staa fuldstændig korrekt ifølge de gældende Retsbestemmelser. Der var ikke det fjerneste Gran af noget ulovligt i hans omfattende Virksomhed, men han kunde til Gengæld i Kraft af sit alsidige Kendskab til Lovene bruge deres Rettigheder til den yderste Grænse og derved opnaa større Bevægelsesfrihed i mange Retninger end Folk ellers havde tænkt sig muligt. Den strenge Jagttagelse af Formaliteterne var et Værn, der hjalp ham til at afslaa Øvrighedens Angreb. Han var selv lovlydig og opdrog Nordslesvigerne til det samme, men krævede derfor ogsaa de fulde borgerlige Rettigheder respekteret. De underordnede Politiorganer trak tit det korteste Straa,

fordi H. P. Hanssen satte sig ind i Højesterets Fortolkning af Lovparagraferne. Han begyndte en Forandring i Kampmaaden og tog efterhaanden Førerskabet i en Arbejdspolitik, der gik frem under den rigeste Udnyttelse af enhver Rettighed, som tilkom Danskerne til Gengæld for Udøvelsen af den tyske Statsborgerligt.

Allerede i Efteraaret 1889 var der Husundersøgelse hos ham paa Vælgerforeningens Kontor, Protokoller og Breve blev beslaglagt, men Sagen løb fuldstændig ud i Sandet og Tiltalen blev standset. Derved voksede blot Folkets Tillid til hans Dygtighed og dette lettede Organisationsarbejdet. Hans Virksomhed havde gennem Forfølgelsen opnaaet at faa Lovlighedens Stempel. Omtrent samtidig vandt han en ny bemærkelsesværdig Sejr over Myndighederne ved tilsidst at gennemtvinge et Møde afholdt i Løgumkloster, skønt det tre Gange var forpurret — den ene Gang meget grovt af selve Politimesteren, der fik en Tilrettevisning fra højeste Sted.

Som et Vidnesbyrd om den velrustede unge Sønderjydes begyndende Ry kan det indskydes, at han netop ved den Tid gennem Forstander Ludvig Schrøder paa Askov modtog en Gave paa 300 Kroner fra den norske Digter Bjørnstjerne Bjørnson med Indbydelse til en Norgesrejse, der dog paa Grund af Omstændighederne maatte udskydes i to Aar og da blev foretaget sammen med Morten Eskesen og Pastor Uffe Birkedal ¹⁾).

Nu fulgte et voldsomt Angreb fra Redaktør Jessen i Flensborg Avis. I en biografisk Skildring i Illustreret Tidende havde H. P. Hanssen hyldet Landdagsmand Hans Lassen for Brud med Edsnægtelsen og for Tilslutning til en positiv „Arbejdspolitik“, hvilket medførte en bidsk Indsigelse fra Konsul Amorsen i Haderslev, og en langvarig Polemik bredte sig i Dagbladene. Flensborg Avis imødegik ikke blot lidenskabeligt H. P. Hanssens Standpunkt til Paragraf 5, hvilket var en naturlig og ærlig Sag, men spottede over ham som lidt for ung

¹⁾ H. P. Hanssen har fortalt mig, at Uffe Birkedal paa Turen lærte ham at ryge Tobak — før den Tid var han ikke Ryger.

og grøn til at lære de gamle Ledere, hvordan Rejsfærden under Udlændigheden skulde gøres, og tilraadede at fjerne ham. Forlad vor gode Baad og lad os bestige Isflagen, havde H. P. Hanssen raabt, men Jessen svarede: „Styrmændene i Baaden burde i Grunden ikke indskrænke sig til at trække paa Skuldrene eller at modsige Grønhedens Forsøg paa at stille alt paa Hovedet, thi nogen Skade kan det altid gøre. Man burde simpelthen frabede sig saadanne Forsøg paa Mytteri.“

„Mit Ideal er en Ungdom,“ skrev H. P. Hanssen, „der har Tro til sin egen Kraft og Styrke og ikke er bange for at sætte sig store Maal, der vil ære de Gamle ikke ved en sygelig Tro paa, at deres Storhed er uopnaelig, deres Virken hævet over al Kritik, men ved at optage og fortsætte deres Arbejde, ved at bygge videre, om muligt den stolteste Bygning paa den Grund de har lagt — en Ungdom, der har Vilje til at fortsætte de Gamles Kamp ikke svagere og mattere, som en Bølge, der forsvinder i det spejlblanke Hav, eller som en Tone, der dør, men stærkere, kraftigere, modigere — en Ungdom, der ved, at Fædrenes Minde ikke hædres mest ved, at man træder deres Fodspor, tænker deres Tanker og deler deres Meninger i et og alt, men forstaar, at nye Tider og nye Opgaver kræver nye Tanker og nye Mænd, at Livet er en evig Udvikling, mens Stilstand er Død. Og fordi jeg tror paa vor Fremtid, tror jeg ogsaa, at Nordslesvig er i Stand til at fostre en saadan Ungdom, selv om en og anden endnu i meningsløs Ufordragelighed er bange for alle nye Tanker og selvstændige Meninger.“

Striden mellem de to Repræsentanter for det gamle og det nye Slægtled var Verne, der bebudede et nyt Tidehvervs Fødsel. Som grebet af Folkesjælens Dødsangst og henrevet af dens mægtige Attraa efter Liv og Udvikling havde de begge kunnet vinde dens indre Fortrolighed hver paa sin Maade, hvilket var deres dybeste Drivkraft, men de formaaede desværre ikke personligt at vinde hinandens Fortrolighed. Historiens Aand paa-virkede dem forskelligt. Begge var de naturligvis enige om, at den altid skal knytte sig til Folkets Fortidsminder som Baggrund for Nutidens Opgaver, men den ældre holdt sig mest

ved det medfødte og tildels ubevidst nedarvede i Folkefølelsen, den unge derimod mere ved det tilførte og bevidst nyskabende Moment i Patriotismen ud fra den Betragtning, at de folkelige Følelser maa levendegøres ved ny Beaandelse indenfor hvert enkelt Tidsrum, Forstaaelsen af Sammenhængen med Fædrelandet vækkes til personlig Udfoldelse i Tilknytning til selve Øjeblikkets Art, og Historiens Aand kalde til Handling ved at skænke det medfødte i Folkesjælen en Daab af det tilførte.

Men selvfølgelig var der i Dele af Befolkningen Baggrund for selve det saglige i Jessens Opposition mod H. P. Hanssen, ellers kunde den ikke stadig gentages. Det gjaldt ikke blot de vestlige Egne, hvor Flensborg Avis havde sit fasteste Tilhold, men A. D. Jørgensen, som fra København fulgte forbavsende godt med, skrev i Foraaret 1892 til H. P. Hanssen: „Det er jo klart, at Jessen slaar sig op baade paa Als og nordpaa, og Hensigten er klar nok. Stillingen er nu saaledes, at han absolut maa tages med i Beregning ved fremtidige Kombinationer, ogsaa for Deres Skyld vil det være nødvendigt hellere i Tide at tage Stilling hertil.“

Det gjorde H. P. Hanssen ikke i særlig Grad. Han havde følt det som en Pligt at ruste sig til en fuldstændig fri Førerstilling selv om den gik lige imod Strømmen og det fraveg han ikke. Af de danske Blade i Haderslev var „Modersmaalet“ for ham og „Dannevirke“ imod ham.

En glædelig Opmuntring var det for ham, at Edsnægternes berømmelige Fører Bondehøvdingen Gaardejer J. N. H. Skrumsager fra Københoved misbilligede Jessens Kampmaade og personlige Overfald ¹⁾).

Endnu to betydningsfulde — om end vidt forskellige — Op-

¹⁾ Ved et af disse gennem Aarene fortsatte Angreb gik Jessen saa vidt, at han under Overskriften „Jean de France“ sammenlignede H. P. Hanssen med den kendte holbergske Skikkelse og beskyldte ham (der som før nævnt oprindeligt skrev sig Hansen med et enkelt s) for at have fortysket sit Navn til Hanssen (altsaa med dobbelt s) ved at efterligne sin Slægtning Professor Georg Hanssen i Göttingen, og først efter forelagte Breve, der viste, at baade Faderen og en Farbroder havde brugt den samme Stavemaade, bøjede Jessen sig og vedgik det i Bladet.

gaver blev paabegyndt i H. P. Hanssens første Arbejdsaar som Sekretær. Den ene var Udgivelsen af Tidsskriftet „Sønderjydske Aarbøger“, et værdifuldt Kildeskrift for Sønderjyllands ældre og nyere Historie. Foruden ham selv stod Gustav Johannsen og P. Skau som Redaktører, men bagved virkede A. D. Jørgensen som den utrættelige Raadgiver og Vejleder til Fremskaffelse af det bedst mulige Stof. Den anden skyldtes et tysk Indenrigsministerskifte og tillige Bismarcks Fald, hvorved der grundet paa Gustav Johannsens Bestræbelser en Overgang skabtes et blidere Regeringssyn paa Nordslesvig. Denne gunstige Situation udnyttedes til en begyndende Naturalisation af en Del Optanter, som fik Adgang til at blive prøjsiske Statsborgere og derved kunde fylde op i Rækkerne. Det meget omstændelige og vanskelige Arbejde med Udfærdigelsen af alle disse Ansøgninger udførtes af H. P. Hanssen. Over 1500 Andragender, der med Hustruer og Børn gjaldt over 5000 Personer, lykkedes det at faa bevilget, inden den mildere Kurs standsedes i Løbet af faa Aar.

Faktisk blev H. P. Hanssen efterhaanden Konsulent for hele Nordslesvig og maatte i social og folkepolitisk Henseende tage sig af alt muligt saavel for Enkeltpersoner som Sammenslutninger, Vejledning i Ejendomsforhold og Skattespørgsmaal, Anvisning af Stykker til Dilettantskuespil, Oprettelse af baade større og mindre Foreninger og Udarbejdelse af Vedtægterne, Raad og Bistand vedrørende Sammenstød med Øvrigheden, Tilskyndelse til Bogsamlinger og Læsekredse, Vink i Plantningsforetagender og Arbejdsforhold, Henvisning til Fortsættelsesskoler i Kongeriget samt meget andet¹⁾). Landbrugsforeninger skød frem under hans Medvirken, tilsidst den store Fælleslandboforening for Nordslesvig, Dybbøl Mølle sikredes paa danske Hænder og ligesaa Nydam Mose med de værdifulde Fortidsfund. Der var Frodighed og Vækst i hans Gerning og han sørgede for at faa de dygtigste Folk frem paa alle Pladser som Ledere og Medarbejdere. Det var noget af den sunde

¹⁾ For at undgaa Misforstaaelse bør det maaske tilføjes, at han udførte alt den Slags Arbejde fuldstændig gratis.

Styrke i hans Færd, at de bedste Mænd frivilligt stillede sig ind under hans fremsynede Bestræbelser og gav deres Arbejds-kraft i de forskellige Foretagender. Han kom derved til at staa som den første blandt Ligemænd, der valgte ham til deres Fører, og uden deres virksomme Indsigt, der paa flere saglige Felter maatte overgaa hans egen, kunde han naturligtvis ikke føre sin Gerning igennem.

For at udbrede Oplysning om Omfanget af de statsborgerlige Rettigheder under Tvangsregimentet og indprente Foregangsmændene, at de skulde holde sig Lovene fuldt efterrettelig, men heller ikke frafalde den mindste Tøddel af den lovlige Ret, udgav han 1891 en lille praktisk Haandbog „Vore Rettigheder I“ om Forenings- og Forsamlingsretten, senere fulgte tre lignende om Valgretten til Rigsdagen og Landdagen samt om Rigsforeningsloven¹⁾.

I Højskolebladet gav han (24. Juni 1891) en længere Redegørelse for de sønderjydske Foreningssammenslutninger, som han begrundede saaledes:

„Skønt Trangen til Sammenslutning i Reglen opstaar af den enkeltes Følelse af egen Afmagt er den dog et Tegn paa gærende Kræfter. Den findes gennemgaaende stærkest hos undertvungne Folk og vokser til en vis Grad med Undertrykkelsen. Saa længe et undertvunget Folk ikke er nedsunket i Selvopgivelse maa det fortsætte Kampen mod Overmagten. Og under denne Kamp vil det søge Støtte, hvor den hurtigst og sikrest findes — i Sammenslutningerne, som mangfoldiggør Summen af Individernes Modstandskraft. Undertvungne Folk, som ikke føler Trang til Sammenslutning, har tabt Modet og dræbt Haabet. Deres Svaghed er udartet til Selvopgivelse, og Selvopgivelse er at underskrive sin egen Dødsdom.

Trangen til Sammenslutning kan bryde sig Vej gennem alle Hindringer. Hvor Foreningsfriheden er kvalt giver den sig

¹⁾ Intet blev forsømt i nogen Retning. Sammen med L. Moltesen udsendte han en Samling saakaldte Stambogsvers, der gennem Sprogforeningen uddeltes til sønderjydske Skolebørn for at give dem dansk Stof til Brug i Poesibøger og Gækkebreve.

Udslag i hemmelige Forbindelser. Irland har haft sine hvide Dreng og Fenier, Italien sine Carbonarier, Rusland har sine Nihilister. Men hvor der findes en lovhjemlet Foreningsfrihed vil Trangen til Sammenslutning som oftest tilfredsstilles inden for Lovens Grænser, selv om de er snevert afstukne.

Enhver Opposition i Staten som i Kirken, i det økonomiske som i det selskabelige Liv, maa have sine Sammenslutninger, hvis den engang i Fremtiden skal blive sejrende. Uden Sammenslutning vil den fortabe sig som Draaberne i Havet. Sammenslutningerne er derimod en Maalestok for dens Kraft.“

Og han sluttede med at fastslaa, at „den danske Befolkning i Nordslesvig nu har sine egne Sammenslutninger i Form af mere eller mindre lokale Foreninger paa næsten alle Samfundslivets Omraader, at Foreningerne er bleven talrigere og i det enkelte større, fastere og stærkere i nyere Tid, samt at der for Tiden i det store og hele stræbes efter Udvidelse eller Sammenslutning og Centralisation af de enkelte Foreninger. De viser med andre Ord, at de danske Sønderjyders nationale Forsvarsevne er i rask Udvikling, at deres Modstandskraft vokser i samme Grad som Statens Undertrykkelse tiltager.“

Derfor kunde han ogsaa i et lille Skrift med Titlen „Har vi Tid til at vente?“, som Aaret efter gennem de sammenvirkende sønderjydske Foreninger blev spredt i mange Tusinder ud over hele Danmark, besvare det stillede Spørgsmaal med et frejdigt og fortrøstningsfuldt Ja. Han hævdede ud fra begrundede Betragtninger, at den Slægt, der var i Sønderjylland, da Prøjsen annekterede det, havde Evne til at fastholde sit danske Sindelag og forplante det til den opvoksende Generation ligesom den vilde være i Stand til at fastholde de fædrene Ejendomme uden at svækkes eller undergraves ved Indvandringen sydfra.

En ny landsomfattende Foreningsdannelse under H. P. Hanssens Medvirken fandt Sted 30. November 1892 i Skærbæk ved Stiftelsen af den nordslesvigske Skoleforening, hvis Hovedformaal var at understøtte ubemidlede unge Sønderjyder til Ophold paa danske Skoler. Løsningen af denne Opgave

trængte til at komme ind under faste Former for at blive tilstrækkelig effektiv. Formand blev Gaardejer Jens P. Jensen, Lavrup, og til Sekretær valgtes paa H. P. Hanssens Forslag Henrik Thomsen, Roost, som viste sig glimrende skikket til Stillingen. I Løbet af et Aarstid havde Foreningen Hundreder af Kredsformænd og Tusinder af Medlemmer. Det var efter H. P. Hanssens kloge taktiske Tilskyndelse, at dens Ledelse fik Sæde paa Vestereggen paa Grund af disse Strøgs særlige Forhold.

Ogsaa i denne Sag vakttes Redaktør Jessens Harme, og han kaldte det en tysk Efterligning. Han var som forblindet og havde altid en Splint af Troldspejlet i Øjet, naar det gjaldt den initiativrige H. P. Hanssen, som han kaldte en Grønskoling, der havde faaet Hovedet forrykket i radikale Kredse, men Planen vandt alligevel overvældende Tilslutning, skønt Flensborg Avis ellers beherskede Vestereggen. Tanken var for levedygtig og Opgaven for indlysende rigtig i sig selv, hvilket Fremtiden kom til at bekræfte, men paa Grund af Redaktør Jessens Uvilje mod den danske Folkehøjskole maatte H. P. Hanssen paany i Skærsilden.

I Foraaret 1893 foretog H. P. Hanssen en vigtig Forandring i sin Tilværelse og flyttede til Aabenraa, hvor han købte Dagbladet Hejmdal, som han udgav fra 1. Oktober samme Aar. I „Et Tilbageblik“ hævder han, at det var A. D. Jørgensen, som oprindeligt og ved enhver given Lejlighed havde tilraadet ham Forandringen, fordi Nationalitetskampen hellere burde ledes fra Aabenraa ud fra den Betragtning, at fra Flensborg som Tyskhedens store Udfaldsport mod Nordslesvig kunde det platyske Sprog udbrede sig med Fjordens Nordkyst op i Sogne, hvor der var et ret stærkt Hjemmetyskeri, og der var en vis Fare for, at Tyskheden da vilde skyde sig frem i en Kile til Aabenraa og kløve det danske Nordslesvig i to adskilte Dele. I Tide maatte denne Udvikling modarbejdes af al Kraft, den vilde være et dødeligt Slag mod H. P. Hanssens Livsidé om et ubrydeligt Nordslesvig, og A. D. Jørgensen ønskede ham derfor bosat i Aabenraa, der ved sin centrale Beliggenhed afgav

den bedste Basis for en hele Nordslesvig omspændende politisk Virksomhed. Denne forudseende Plan følte H. P. Hanssen sig for Sagens Skyld forpligtet til at følge, skønt han nødig forlod Sønderborg, hvortil mange personlige Baand knyttede ham, men derimod stemmer det ikke ganske med A. D. Jørgensens offentliggjorte Breve, naar H. P. Hanssen understreger, at deres Drøftelser om Spørgsmaalet som Regel endte med A. D. Jørgensens. Opfordring til ham om tillige at købe Hejmdal og drage Bladvirksomheden med ind i sin Gerning, og en saadan ustandselig gentaget Henstilling harmonerer heller ikke helt med A. D. Jørgensens før berørte Reservation — med Urette ganske vist — overfor H. P. Hanssens Journalistik. Det synes som om H. P. Hanssen noget har forvekslet de Indrømmelser, som han i den Sag har aftvunget A. D. Jørgensen, med en mere impulsiv Tilskyndelse fra dennes Side.

Allerede to Aar før Erhvervelsen af Bladet skrev A. D. Jørgensen: „Hvad Købet af Hejmdal angaar, da er jeg i stor Forlegenhed med, hvad jeg skal raade til. Af egentlig Betydning kan det aldrig blive, hvad jeg mener, da jeg savner forskellige Forudsætninger til Situationens Bedømmelse. For det første er det jo givet, at Deres Flytning til Aabenraa vil være et Tab for Reimers og Vælgerforeningen. Kan dette uden Vanskelighed oprettes? Paa den anden Side er det jo et Spørgsmaal, om De egner Dem til Redaktør. At De kan skrive og skrive godt, naar De har Tid til det, er nemlig ikke nok. Vanskeligheden ligger, saa vidt jeg skønner, deri, at en Redaktør derovre skal have en meget stor Selvbeherskelse, først og fremmest den altid at fastholde, at han er et Organ for Befolkningen. Jeg er ikke ganske sikker paa, at De har denne Egenskab, selv om De nok saa meget overgaar Jessen. Deres Optræden ved at hævde Nulliteten af Paragraf 5 forekom mig saaledes ilde betænkt og en væsentlig Blottelse overfor Modstandere. De vil jo forstaa, at naar jeg skriver dette saa ligefrem til Dem, er det fordi jeg saa Pokkers nødig vilde have Deres Stilling svækket, ikke fordi jeg ellers vilde have anset mig for berettiget til at blande mig i denne Strid. Men jeg frygter for, at naar De i et Spørgs-

maal, der efter Deres Mening ingen praktisk Interesse har, vil sætte saa meget ind paa at faa Deres Mening frem, det da skal være Tegn paa, at De ikke vil være stærk nok til at modstaa Fristelser af mere nærgaaende Natur. Aabenraa er jo, som De ved bedre end jeg, en udpræget højresindet By. Tror De, at De vil kunne undgaa at komme i Konflikt med Anskuelse, som De maaske anser for bornerte eller fordomsfulde, men som nu engang har Rod i en alvorlig Overbevisning?

Hvis De nu selv mener, at der heri ingen Vanskelighed skal ligge, da mener jeg, at der er meget, som taler for Deres Plan at gaa til Aabenraa. Det er, efter alt hvad jeg ved, en prægtig By, udmærket sammenarbejdet og et godt Centrum for Mellemlesvig. Vilde De lægge Hovedvægten paa det rent borgerlige, Landboforhold, Kommunevæsen o. s. v. og i den Retning stadig fremdrage kongerigske Forhold, saa vilde et Blad af Dem sikkert være paa sin Plads netop nu. Men fremfor alt — ingen Tanke om at bryde Vej for en Partistilling til de kongerigske Kampe, thi dermed vil De forbitre Deres egen Stilling og gøre Sagen en daarlig Tjeneste.“

Et Aar efter Bladkøbet udtalte A. D. Jørgensen i et Brev til Gustav Johannsen: „Jeg vilde have ønsket, at Hanssen aldrig var bleven Redaktør, jeg har altid gjort gældende, at det var et Misbrug af hans Tid og Kræfter.“ Og et Par Aar senere til Frimenighedspræst L. B. Poulsen, Bovlund: „Hvad H. P. Hanssens Stilling angaar, da vilde jeg ønske, at han kunde skilles fra Hejmdal, han er ikke skabt til Redaktør, og en Folkerepræsentant bør aldrig være Redaktør tillige. I den ene Egenskab skal han kunne tie, i den anden skal han tale . . . En anden Redaktør kunde vel ogsaa lettere genoprette et godt Forhold til Dannevirke, muligvis endog til Flensborg Avis og derved hæve Bladet.“

Den fordomsfrie og uafhængigt dømmende Historiker var saaledes ikke nogen kriktiløs Beundrer af sin begavede og ellers højt værdsatte Elev som Bladmand og flere af de deraf følgende Forhold. Noget andet er, at A. D. Jørgensen derved — som tidligere nævnt — i ikke ringe Grad miskendte

H. P. Hanssens journalistiske Evne og Indsats. Det ses tydeligt nu bagefter, at Bladet havde en tidshistorisk Mission netop i sin Udgivers Aand og Form, hvorved det blev et Nødvendighedens Instrument for en nyere Slægts mere nutidige Livsudtryk. Det var i H. P. Hanssens Haand med til at skabe det Nordslesvig, som i enhver Henseende havde Forudsætninger for baade livsmæssigt og statspolitisk at knyttes urokkeligt til Danmark i Afgørelsens Tidehverv uden at falde for senere Verdensstorme. Bladet førte sit sindbilledlige Navn efter Aarvaagenhedens Gud og ligesom den hvide As lod det Gjallarhornet lyde til Vækkelse og Opmuntring, det stod Vagt paa Broen og kaldte til Daad, mens Folket lyttede til Klang. Det blev alle Dage et frisk og frejdigt, dygtigt og dansk Blad.

Den nye Redaktør blev af Myndighederne anset for en farlig Mand, der burde nedkæmpes, og talrige Retssager blev anlagt mod ham og hans dygtige Medarbejdere ¹⁾, hvoraf flere af taktiske Aarsager efterhaanden stod som ansvarshavende. En Del af disse Pressesager endte med Frifindelse, men andre medførte Bøder, og H. P. Hanssen maatte afsone sin første Fængselsstraf paa otte Dage. Han optraadte selv som Forsvarer i sine egne Retssager gennem alle Instanser og erhvervede derved en stadig større Indsigt i Retsforfatningen og Straffeloven, hvad der kom ham tilgode Livet igennem i de brydsomme Tider. Man søgte i 1895 at ramme ham med en Anklage for forberedende Handlinger til Højforræderi, der kunde straffes med indtil tre Aars Tugthus, men han førte sin Sag overlegent og blev frikendt paa ethvert Punkt, saa der overhovedet ingen Anklage kunde rejses, da han ikke havde det mindste at skjule og stedse tilstræbte at staa paa de bestaaende Loves Grund. For anden Gang havde Øvrigheden paatrykt hans politiske Virksomhed Lovlighedens Stempel.

Omtrent samtidig førte finansielle Undersøgelser, der tog

¹⁾ Det var P. Andresen, den senere Højskoleforstander i Vinding, Thade Petersen, der blev Frimenighedspræst i Haderslev, Nicolai Svendsen, der endte som Amtsskolekonsulent i Tønder, samt Redaktør Anders Lebeck. Ogsaa Franz v. Jessen knyttes til Bladet som udenrigspolitisk Medarbejder.

Sigte paa de økonomiske Forhold i Nordslesvig, især i Landbruget og dets Pengeinstituter, ham en Maanedstid til Berlin, hvor han havde Lejlighed til at stifte Bekendtskab med de to henholdsvis i Angel og Aabenraa fødte tyske Skribenter Theodor Brix og Erich Schlaikjer, der begge senere optraadte med offentlig Kritik mod Tvangsstyret i Nordslesvig. Han fæstnede sine Teltsnore i alle Retninger.

Efter Landdagsmand Hans Lassens Død i Begyndelsen af 1896 valgtes H. P. Hanssen til hans Efterfølger. Fra saa godt som alle Sider betragtedes han som selvskreven til Posten, men alligevel medførte Valget store indre Uroligheder i den danske Lejr, fordi Redaktør Jessen igen rettede sit skarpeste Skyts mod den støt fremadskridende unge Helt. „Forholdet til H. P. Hanssen er det mørke Punkt i Jessens Liv, det er snart sagt et mørkt Punkt i Danskhedens Sag i Sønderjylland,“ hedder det i den Anledning i et Brev fra A. D. Jørgensen, som dybt beklagede Misforholdet og forgæves søgte at tilvejebringe en mere forsonlig Tilstand. Jessen foreslog H. P. Hanssens gamle Husbond og Ven Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab, som særlig egnet. Navnlig beskyldte Jessen paany i skarpe Ord H. P. Hanssen for at have forladt det gamle Retsstade med Paragraf 5 som Grundlag. Derfor oplæstes ved Prøvevalget indenfor den danske Fraktion følgende Erklæring i et Brev fra H. P. Hanssen:

„Ved Traktaten af 11. Oktober 1878 har Østrig ikke blot givet Afkald paa sin Ret til at kræve § 5 opfyldt, men Prøjsen har samtidig ved en Regeringshandling erklæret Pragfredens § 5 for ophævet. Dette er en Kendsgerning, som man hverken kan ignorere eller bortforklare. Men Prøjsens Ret til at handle paa denne Maade har jeg aldrig godkendt og vil aldrig godkende. Tværtimod vil jeg efter Evne og saavidt det er muligt, paa de bestaaende Loves Grund, protestere mod Traktaten af 11. Oktober 1878 som en os tilføjet Uret, thi jeg mener, at Retsspørgsmaalet her er en politisk Faktor af stor Vigtighed, og holder bestemt paa Trediemands Ret. For saa vidt som

man har udledt andre Standpunkter af mine tidligere Udtalelser om Pragfredens § 5 er det sket ved Hjælp af Ordkløveri og spidsfindige Fortolkninger.“

Ved Afstemningen kaaredes H. P. Hanssen til Kandidat med 120 Stemmer, mens 5 faldt paa Wolff. Næste Dag (8. Februar 1896) skrev Hejmdal aabent og smukt:

„Vi var fra første Færd af overbevist om, at Wolffs Kandidatur var et heldigt Greb. Hans store Fortjenester af Landbrugets Fremme, hans rige Kundskaber, store Indsigter og noble Karakter og i ikke mindre Grad hans lange fortjenstfulde Arbejde i Offentlighedens Tjeneste kendes og skattes i vide Kredse, og i sin Stilling havde han et Fortrin for H. P. Hanssen, som mange vilde sætte Pris paa.

Men Agitationen for Wolffs Valg var forfejlet fra første Færd af. Den var rettet alt for personligt mod H. P. Hanssen og blev ført paa en Maade, der Dag for Dag forringede Wolffs Udsigter. Ikke saaledes at forstaa, at Sympatien for Wolff aftog, men i den Forstand, at man i Almindelighed følte Angrebene paa H. P. Hanssen som uretfærdige, og at Sympatien for ham derved voksede. Hvad der endvidere lammede Redaktør Jessen i hans Agitation er den store Uoverensstemmelse, der i Virkeligheden bestaar imellem ham og Wolff, baade med Hensyn til Karakter, Livsanskuelse og Tankesæt, og som gjorde, at Wolffs fremragende Egenskaber og store Fortjenester i mange Retninger slet ikke kom til deres Ret, mens hans Venner godt vidste, at det Billede Redaktør Jessen gav af ham i andre Henseender var meget fortegnet.

Hvis Agitationen ved dette Valg var bleven ledet af en Mand med virkelig Sympati for og Forstaaelse af Wolff og tillige saaledes, at man fraraadede H. P. Hanssens Valg ved netop at yde hans Arbejde for den danske Sag den Anerkendelse det i Almindelighed finder i Nordslesvig, var Udfaldet blevet anderledes, selv om det var sandsynligt, at H. P. Hanssen alligevel havde faaet de fleste Stemmer. Vi beklager, at Agitationen ikke er bleven ført saaledes.“

Tildragelsen blev en ny Lutringsproces for H. P. Hanssen, men Venskabet mellem ham og Wolff led ikke noget Skaar, de kom vist tværtimod hinanden endnu nærmere. Ved selve Landdagsvalget nogle Uger senere valgtes H. P. Hanssen med 134 danske mod 83 tyske Stemmer¹⁾ og stod nu i en ung Alder som Indehaver af en af de mest betroede Stillingen indenfor den nordslesvigske Befolkning.

Som Landdagsmand var han paa Grund af sine langvarige Ophold i Berlin nødt til at nedlægge Hvervet som Vælgerforeningens Sekretær og efterfulgtes af Gaardejer Nis Nissen, Nordborg, men da havde han i store Træk lagt Grundlaget for det organisatoriske og danskfysiognomiske Nordslesvig, som det var hans Livsmaal at skabe. Det tiltrængte Tidens Vækst i fortsat Troskab og Arbejde under dansk Vilje og Hjertevarme, men det ejede nu Betingelser for at kunne modstaa de kommende Storme og hærdes under dem.

Og Stormvejret kom baade fra tysk og dansk Side, det kom ogsaa gennem Brydninger i hans eget Sind. Han var en tidsudkaaret og milieubestemt Personlighed, hvis nationalpolitiske Indsats ad slyngede Veje og Kamp paa flere Fronter blev ført igennem til hans historiske Maal.

IV

Det var en stor Støtte for H. P. Hanssen, forøvrigt Landdagens yngste Medlem, at Gustav Johannsen sad der i Forvejen og straks kunde føre sin unge nyvalgte Kollega ind i de rette Kredse og Forbindelser. De sluttede sig særlig til de Frisindede og havde Sæde ved dette Partis Stambord under Aftensammenkomsterne ude i Byen, men holdt desuden Til-

¹⁾ Fra A. D. Jørgensen modtog han følgende Hilsen: „Gid De nu som Landdagsmand maa faa Lejlighed til at opleve lykkelige Dage i Udviklingen af Tysklands Forhold. Der forestaar vistnok store Forandringer baade der og i den øvrige Verden. Men i hvilken Retning vil de gaa? Vi maa gaa ud fra, at det i alle Tilfælde er af Betydning, at vi er aarvaagne.“

knytning til flere Sider for at undgaa Ensidighed og vinde den størst mulige Hjælp. Selvfølgelig stod de Polakkerne nær, men alligevel af taktiske Grunde med en mærkbar Sondring for ikke i Stillingen helt at blive identificeret med dem. Den kendte polske Folkefører Korfanty havde sin Plads ved Siden af H. P. Hanssen. De to danske Parlamentarikere var i alt væsentligt af samme Aand og Opfattelse, de stod i et oprigtigt Venskabsforhold og respekterede hinandens Individualitet, der var ret forskellig. I de hjemlige sønderjydske Brydninger havde Gustav Johannsen et mere forsonende Mellempunkt.

Det parlamentariske Liv dernede tiltalte H. P. Hanssen, man fornemmer det stadig i hans Artikler. Ved et Vælgermøde faa Aar senere udtalte han: „Der var talt om, at det maatte være vanskeligt og utaknemligt at arbejde i Berlin, men man maatte ikke se for mørkt paa Stillingen. De danske Repræsentanter møder i Virkeligheden langt større Sympati og Forstaaelse end man skulde tro ved at læse Referaterne. Naar vi ser paa Tyskland hjemmefra synes vi, at det staar for os som en stor tyngende Enhed. Men dette Syn forandres, naar man kommer til Berlin. Man ser da, hvilken uhyre Mængde Opgaver et stort Land har at løse, man ser, hvordan Kræfterne splittes i alle Retninger, og man opdager, hvor ringe en Del af Kræfterne der kan bringes til Anvendelse paa et Spørgsmaal som det nordslesvigske. Mens saaledes et stort Land maa splitte sine Kræfter paa de mangfoldigste Opgaver er det en uvurderlig Fordel for en Folkedel som vor, at den kan samle al sin Kraft om en enkelt Opgave, om den nationale Kamp taget i virkelig Betydning.“

Sin første Tale i Landdagen holdt H. P. Hanssen 11. Februar 1897 og ankede over, at der for største Delen ansattes saakaldte kommissariske Amtsførere i Nordslesvig, hvorved Selvstyret i flere Kredse gjordes illusorisk, klagede over den tiltagende Myndighedsmisbrug fra Politiets Side og over Udvisningen af danske Skuespillere og Kunstnere samt af kongerigske Foredragsholdere i Landboforeningerne, hvorved Landbrugets Udvikling skadedes. Regeringens Repræsentant

henstillede til ham at lade de enkelte Tilfælde afgøre ad Forvaltningsvejen, hvor de, der naaede Ministeriet, skulde blive omhyggeligt undersøgt. Klagen naaede for saa vidt et positivt Resultat.

Hans næste Tale var 22. Juni samme Aar, da Gustav Johannsen og han motiverede det danske Sprogandragende om Indførelse af to Timers ugentlig Danskundervisning i nordslesvigske Skoler som Støtte for Religionstimerne — det samme som 77 Præster ($\frac{3}{4}$ af de tysksindede Præster i Nordslesvig) i 1894 forgæves havde andraget om, skønt det hed i deres Petition, at „den opvoksende Ungdom ikke forberedtes af Skolen paa tilstrækkelig Maade for en velsignelsesrig Deltagelse i den paa Dansk afholdte Menighedsgudstjeneste.“

Forslaget forkastedes ganske vist, men med et yderst ringe Flertal. Det var første Gang, at et nationalt dansk Forslag i Berlin havde vundet saa mange Stemmer for sig.

Maaske var det under Paavirkning af disse efter Omstændighederne forholdsvis lyse parlamentariske Begyndelser, at han umiddelbart derefter skrev (1. September 1897) i Fyns Tidende „Om Udsigterne for den danske Sag“ i en egen Tone, der adskilte sig noget fra hans sædvanlige. „Mange Tegn tyder paa“, hævdede han, „at Tyskland gaar en Udvikling i Møde, som vil ophæve de Vanskeligheder, der endnu hindrer en mindelig Overenskomst.“ Han antydede, at de dengang dansk-vestindiske Øer kunde bruges som Bytteobjekt og sluttede med at fremhæve selve „Kampen for Nordslesvigs Danskhed — den vil i sidste Instans afgøre vor Skæbne. Der foreligger nu en Menneskealders Erfaringer under Fremmedherredømmet. De er ikke mistrøstende, men tværtimod ret tilfredsstillende for os. Og bag dem ligger en tusindaarig Kamp mellem Dansk og Tysk i Sønderjylland. Bevidst eller ubevidst, men uafbrudt er denne Kamp ført saa langt vor Historie rækker, ofte under langt ugunstigere Forhold end nu. Og dog har Tyskheden kun arbejdet sig frem med Hanefjed. Saaledes gik det ogsaa for-dum med Kirken ved Vesterhavet. Hver Juleaften, siger Sag-

net, arbejdede Floden sig et Hanefjed frem imod Kirken. Om-sider naaede Bølgerne dens Mure og saa sank den i Grus. I vore Dage vilde det næppe være gaaet saaledes. Vi trodser Havets Vælde og bryder dets Magt med Høfder og Bølgebrydere. Vi trænger Floden tilbage og høster allerede rige Afgroeder, hvor Fiskestimerne før foretog deres Vandringer. Bølge-slaget sønderfra faar ikke længere Lov til at virke frit paa vor Nationalitet. Den tyske Stormflod støder nu i Sønderjylland paa vidtstrakte Digeanlæg, rejste af et Folk, som Faren har lært at bygge stærke Værn. Over store Strækninger er dens Magt allerede brudt. Vi drømmer saa smaat om at gaa an-grebsvis frem og erobre vore tabte Enemærker tilbage. Derfor er Udsigterne for den danske Sag, naar alt kommer til alt, hel-ler ikke saa daarlige. De er i hvert Fald gode nok til, at vi kan fortsætte vor Kamp med frejdigt Haab.“ Det brugte Bil-lede har han hentet fra A. D. Jørgensen og ikke mindst den dybe Fortrøstning, som han altid fandt der.

Kun en Maaned efter denne Artikels Fremkomst døde A. D. Jørgensen 5. Oktober 1897 og hans Bortgang gik H. P. Hanssen stærkt til Hjerte. „Han var vor bedste Mand,“ skrev han i sit Blad, „derfor har det været os saa usigelig tungt at mod-tage Efterretningen om hans altfor tidlige Død. Ikke faa af os vil føle det Tab, vi har lidt, som uerstatteligt paa samme Maa-de som vi føler en Faders eller Moders Død . . . Vi vil savne ham som Mægleren imellem de forskellige politiske Anskuelser, som den store Autoritet, for hvem alle villigt bøjede sig, som Enhedsmærket i vor Kamp.“ Det mærkes tydeligt, at han har mistet et hidtil stærkt Rygstød, en Søjle, som han altid kunde støtte sig til. Han følte, at han nu kom til at staa mere ene og ikke længere kunde dele Ansvarer med den hedengangne Høvedsmand, Byrderne vilde vokse.

Han har selv offentliggjort flere meget intime Brevudtalelser, der viser Savnets smertelige Indflydelse i hans Sind og dets Betydning for hans Liv. „Jeg ved ikke, men jeg har haft saa let til Taarer i disse Dage, selv hvor det ikke har været

A. D. Jørgensen, der har staaet i Forgrunden . . . De (den sønderjydske Sags Venner i Hovedstaden) er enig om at vise mig den største Tillid. Jeg faar derved stor Indflydelse, men ogsaa et stort Ansvar. Jeg skal gøre hvad jeg kan for at lede alt i den bedste Retning i Tillid til, at der er Sandhed i Ordet om, at vi vokser med vore større Opgaver . . . Noget maa der komme ud af det, det føler jeg. Alle mine Følelser er oprørte og min Hjerne arbejder som den ikke har gjort i lange Tider, mens mangt og meget gaar gennem mit Sind. Det er atter for mig som om jeg havde mistet noget af mit eget Jeg og Tabets Størrelse vokser for hver Dag, der gaar. Jeg, som ellers har saa svært til Graad, sidder virkelig her i den tidlige Morgenstund, mens hele Hotellet sover, og græder paa mit Værelse, saa Taaerne triller ned ad mine Kinder . . . Jeg har ikke studeret Love eller Pengespørgsmaal, fordi jeg særlig interesserede mig derfor, men fordi det var nødvendigt, hvis jeg vilde hjælpe Folk, som trængte til det. Jeg er bleven Politiker af samme Grund. Jeg tror ikke, at nogensinde Trangen til at faa min egen Person frem har været afgørende. Jeg har i den sidste Tid atter sagt, at jeg helst vilde trække mig tilbage. Jeg ser godt mine Evners Begrænsning overfor de ansvarsfulde Hverv man har tildelt mig. Nu stiller A. D. Jørgensens Død mig overfor nye uafviselige Opgaver.“

Det samlede Indtryk af disse aabenhjertige Ord og ikke mindst den sidste Sætnings Slutningsbedømmelse er ikke blot Udtryk for en dyb Sorg, men bebuder en ny Udvikling i hans Livsforhold. For Fremtiden bliver han ganske anderledes stillet i Tilværelsen og overfor dens Krav, før havde han en ubetinget Autoritet at støtte sig til i de store Planer og deres Udførelse, nu bliver han ene i Vurderingen og Afgørelsen. Før var han i Virkeligheden den anden, nu skal han være den første og helt selvstændige. Med A. D. Jørgensen, der var bleven Formand for det saakaldte Timandsraad, et af to Repræsentanter for hver af de daværende fem sønderjydske Sammenlutninger i Kongeriget bestaaende Fællesudvalg, havde han altid forud forhandlet om alt, stort som smaat, og faaet hans

kloge Raad og indsigtfulde Anvisninger i enhver Sag, men herefter maa han dybest set støtte sig til sig selv og sin egen indre Overbevisning. Han beholder fremdeles dygtige og varmtfølede Medarbejdere paa alle Felter, men kun ingen, som kan erstatte A. D. Jørgensen, hans Plads maa han selv udfylde. Naturligvis var H. P. Hanssen ikke nogen Ener, omkring ham stod der Livet igennem mange særprægede Mænd og en Del af dem var hans jævnbyrdige paa mange Omraader, hans Følge var ikke blindt, det var djærvt tænkende og handlende Hirdmænd, men efter A. D. Jørgensen følte han ikke mere nogen over sig, nu laa Ansvarrets yderste Vægt paa hans Skuldre.

Han har sagt andetsteds og i en anden Sammenhæng, at hans ydre Stilling som Politiker blev svækket efter A. D. Jørgensens og senere Gustav Johannsens Død. Det kan være rigtigt med Hensyn til Gustav Johannsens Bortgang, hvilket senere bliver berørt, men det kan næppe siges, at A. D. Jørgensens Død i sig selv skulde betyde noget i H. P. Hanssens offentlige Omdømme. Saa meget betød den store Historiker dog vist ikke for det brede Lag. Her er H. P. Hanssen utvivlsomt Genstand for en Følelsesforveksling, idet han i sit Indre følte sig ene efter A. D. Jørgensens Død og derved ligesom fandt Omgivelsernes Stilling haardere end før, da han baade i Tanker og Ord kunde ty til sin historiske Livsfører. Nu blev han selv for Alvor den egentlige og afgjorte Fører og følte Ansvarets Tyngde paa en ny Maade. Indadtil satte det et saare dybt Skel i H. P. Hanssens Liv, da han mistede sin faderlige Ven, sin aldrig svigtende Raadgiver og prøvede Vejleder, sin utrættelige Høvding med Aandens og Historiens velforsynede Vaabenkammer. Ved at miste A. D. Jørgensen kastedes han ind i sit Livs dybeste Modningsproces. Det havde ildnet ham, naar Farversønnen fra Graasten mindedes gamle Dage med Gustav Johannsen som en ung stærk Yngling, brændende i Aanden, og Junggreen som en Mand, i hvis dybe mørke Øje der brændte en indre hellig Glød, som gjorde ham til Haabets Vækker i Nordslesvig — nu skulde han selv være Ildneren.

Det var ikke saadan, at han i alle Enkeltheder havde været en slavisk Efterfølger af A. D. Jørgensens Mening paa ethvert Punkt og stod i ligefremt Afhængighedsforhold til ham. Ingenlunde — dertil var han altfor selvfødt i sit Syn og Væsen, han følte selv en Høvding's Kald, men alligevel havde han bestandig i de store grundlæggende historiske Synspunkter og i de deraf praktisk udrundne Opgaver kunnet støtte sig til den lærde Historikers Viden om Fortiden og Kendskab til Nutiden, hans inderste Bevidsthed havde fundet Sikkerhed og Styrke i det gensidige Tillidsforhold. Hidtil havde han haft en Høvding over sig, hvis overlegne Ro forplantede sig til ham selv, nu maatte han fremtidig alene være Høvdingen og søge Fastheden udelukkende i sin egen Sjæl. Deraf udsprang ved Siden af den rent menneskelige Sorg hans dybtgaaende Sindsbevægelser og vidtrækkende Overvejelser ved den elskede og beundrede Lærers Bortgang.

Han genfødttes gennem Prøven og bestod den under de kommende Livsbegivenheder, men forøvrigt vedblev han at vokse i A. D. Jørgensens Aand, hvoraf syv Dele faldt over ham som fra Profeten Elias over Elisa. „Den Dag jeg fik Efterretningen om hans Død,“ har han skrevet, „satte jeg hans Billede paa mit Skrivebord og der har det staaet til den Dag i Dag. Naar jeg i disse bevægede Tider saa paa det var det som om han nikkede til mig og sagde: Staa kun fast! Intet gav mig større Tryghedsfølelse under de voldsomme Angreb jeg var udsat for end Bevidstheden om, at jeg handlede i hans Aand og udførte de Tanker han havde indprentet mig.“ Paa dette Grundlag blev H. P. Hanssen i Livets videre Skole den stærke nordslesvigske Fører og faste nationale Personlighed, hvis Bannermærke en Slægt og et Folk fulgte tilsidt.

I samme Maaned faldt en Dom, der medførte Bøder for Aabenraa Amts Landboforening, men den var bemærkelsesværdig, fordi den i sine Motiver blev et glimrende ufrivilligt Vidnesbyrd om Værdien af H. P. Hanssens nordslesvigske Organisationsarbejde. Det hed blandt andet, at „Foreningen hindrer Danskhedens Sønderlemmelse, dens Forkrøbling og der-

efter følgende langsomme Opgaaen i Tyskheden.“ Og overført paa det fastflettede Net af alle Slags Foreninger og Sammenlutninger i hele Landsdelen er det i sine Følgeslutninger Modparternes egen uvilkaarlige Indrømmelse af hans Arbejdes skabende Kraft. Det staar i udmærket Samklang dermed, naar han kort efter (28. November 1897) ved et Vælgermøde i Skovby udtalte: „For os vil det da være den fornuftigste og bedste Politik fremdeles at sikre os det nationale Overtag gennem dygtigt Arbejde i alle Retninger.“

I Foraaret 1898 ankede han i Landdagen over Forbudet mod dansk Privatundervisning i Nordslesvig, men det medførte ingen Ændring i Tilstanden. Ministeren betegnede Hjemmeundervisningen som et Led i en tysk fjendtlig Agitation.

Regeringstonen var skarpere end tidligere, den bebudede Uvejrlighed og Stormvarslet var allerede udsendt et halvt Aars Tid i Forvejen ved den tidligere prøjsiske Indenrigsminister v. Köllers Udnævnelse til Overpræsident i Hertugdømmerne. Den sig nærmende Storm blev den sværeste i Sønderjyllands Historie i det halve Aarhundrede fra 1864 til 1914, den mindes under Navnet Köllerpolitiken som det Tidsrum, der gjorde de Svage svagere og de Stærke stærkere.

Endnu nogle Maaneder var der Stilhed før Stormen, den nye Overpræsident forholdt sig undersøgende overfor Forholdene, men da han havde set Danskhedens stærke Valgagitation og store Fremgang ved Rigsdagsvalget 1898, hvor der ialt i de nordslesvigske Kredse blev afgivet 15,439 danske Stemmer eller 1076 flere end ved det foregaaende Valg, slog han hurtigt og voldsomt til med en Række Udvisninger, der snart fik Karakteren af en fuldstændig Masseudvisning.

Naturligvis kunde han ikke udvise danske Sønderjyder med præjsisk Borgerret, men han prøvede at faa Ram paa dem ved Udvisning af deres danskfødte Tjenestefolk og Arbejdere fra Kongeriget. Dem var der mange af i Nordslesvig, fordi der var Trang til et større Folkehold. Nu vilde v. Köller rette et haardt Slag mod de efter hans Mening fanatiske danske Principaler ved at fratage dem den fornødne Hjælp i Bedrifterne. „Det

bebrejdes mig tit," sagde han, „at jeg udviser uskyldigt Tyende, Folk, som ikke er Krakilere, men jeg siger mig selv, at naar jeg ikke kan komme Agitationen til Livs paa anden Vis maa jeg søge at ramme dem paa denne Maade, om nødvendigt ruinere dem, saa de rejser ud af Landet.“ Og han gav kun kort Frist. Med 24 Timers Varsel skulde ikke alene de ugifte af begge Køn, men ogsaa gifte med hele Familien være ude af Landet. Særlig for de sidstes Vedkommende skabte det adskillige fortvivlede Forhold.

Hvorfor iværksættes egentlig — spurgt i dybere Betydning — baade denne og andre Forfølgelser mod Statens danske Undersaatter?

Man har i Danmark altid været tilbøjelig til at betragte de præjsiske Embedsmænd og de førende tyske Personer i Nord-slesvig som særlig haardhjertede Mennesker, der kun havde til Hensigt at plage og fortrædige de danske Sønderjyder ud fra meget utiltalende Motiver og et selvfølende uretfærdigt Overmod. Denne Opfattelse gaar langt over Maalet og giver ikke det rette Billede af Forholdet. Vel var der forfejlede og mærkelige Eksistenser mellem dem, men det var der ogsaa paa dansk Side. Det vil forekomme paa ethvert Sted og i ethvert Folk. I Reglen var Danskhedens ledende Modstandere redelige og hæderlige Mænd, der kæmpede ud fra deres bestemte Synspunkter og fra Tidens Statsbegreb, som ganske vist stod den danske Folkefølelse saare fjernt, men man maa ikke stirre sig blind paa den for os negative Side hos Tyskerne, vi maa og skal huske paa den positive, ellers forstaar vi ikke den sønderjydske Folkekamps egentlige Art og Værdi. Det tjener os bedst at gaa redeligt og fordomsfrit til Værks, ogsaa for ikke at sætte hele Nationalitetsbrydningen paa for lavt kulturelt Niveau og derved tillige forringe vor egen Indsats. Det hørte til A. D. Jørgensens historiske Opgaver at vise os, at — som han kaldte det — den trivielle, atter og atter med dræbende Ked-sommelighed gentagne Fremstilling af Hertugdømmernes tyske Befolkning som Oprørere og Kæltringer var uhistorisk, at det var et mærkeligt Fejlsyn at betragte Slesvigholstenerne som

særlig slette Mennesker, der mere end andre vilde forholde deres Medborgere en naturlig Ret, og at vi ikke kunde blive staaende ved Opfattelsen af Kiel som Arnestedet for en Samling af samvittighedsløse og usandfærdige Professorer.

Paa samme Maade maa Nutidens danske Bedømmelse lære at tage Reb i Sejlene om de Udtryk vi bruger om de tyske Opfattelser, der under Nordslesvigs Fremmedherredømme gav sig Udslag til Befolkningens Sorg og Fortræd, men trods alt dog som oftest havde deres Udspring i fuldt hæderlige og begavede Mænds Overbevisning. De forstod blot slet ikke Danskheden og betragtede det idelige Røre om den danske Sag som et kunstigt agitatorisk Værk af dygtige Ledere, de havde ikke Øje for dens egentlige Karakter som en dybtliggende Folkebevægelse og undervurderede derved dens Kraft, der i sig selv altid var lige stærk og kun hædedes i Modgangen. Det maa heller ikke glemmes, at derfor blev det til syvende og sidst til Lykke for os, at de tog saa afgrundsdybt fejl. I sine Nekrologer har H. P. Hanssen ofte rost tyske Embedsmænd og Dommere som i sig selv uhildede og retfærdigt stræbende i deres Gerning og dog maatte han føre lange og brydsomme Kampe med dem, fordi de ikke fattede, hvor stærkt de saarede Folkets Retsbevidsthed i endnu dybere Betydning. Mange af dem var flittigt arbejdende, resolut handlende og fremragende dygtige Mænd, men de kom hyppigt sydfra og havde i deres Karriere mere Brug for Regeringens Gunst end Kredsbefolkningens Velvilje og søgte af den Grund at vise deres Brugbarhed i den højere Forvaltnings Tjeneste ved at være ivrige i deres Fortrykningsbestræbelser. De havde virkelig ikke i Almindelighed blot det negative Maal at handle ilde med Danskerne.

Ogsaa v. Köller fik af H. P. Hanssen det Skudsmaal, at han var en aaben og ærlig Karakter, en i personligt Samkvem behagelig og skattet Mand, men uden den fjerneste Forstaaelse af det dansk-nationale, der for ham syntes et rent Magtspørgsmaal, hvor det gjaldt om at tage kraftigt fat uden Føleri. I en af ham inspireret officiel Udtalelse fra den præussiske Regering forsvarede han Udvisningerne saaledes:

„Udvisningsvaabnet tvinges Regeringen i Haanden af selve den dansksindede Befolknings Adfærd i Nordslesvig. Det maa sikkert beklages, naar ogsaa saadanne Elementer maa lide under det, der som Tjenestefolk og Tyende i og for sig maa betragtes som politisk ligegyldige. Men netop det, at disse Folk drages hertil, er et vigtigt og virksomt Led i de danske Agitationsmidlers Kæde og er intet andet end et Middel til Formaalet. De drages hertil af de dansksindede Ejendomsbesiddere udelukkende i den Hensigt at støtte Danskheden og forhindre Tyskhedens Fremtrængen. De er saaledes ret egentlig bestemt til at drive en Kile ind i den tyske Befolkning og efterhaanden vokse til en fast nationaldansk Masse. Naar disse Elementer derfor rammes af den prøjsiske Statsforvaltnings nødvendige Modforholdsregler, saa falder Ansvarer for deres Skæbne udelukkende tilbage paa dem, som har forsøgt at misbruge dem som et Redskab i Kampen mod Tyskheden.“

Han var sig saaledes i fuldeste Alvor ikke nogen personlig Haardhed bevidst og det samme gjaldt hans Forgænger v. Steinmann, en Mand af den gamle Støbning, som dog fuldendte Skolens Fortyskning med den tidligere omtalte Lovanvisning af 18. December 1888, der paa ganske faa Religions-timer nær indførte udelukkende tysk Undervisning.

Overfor Provinsudvalget betegnede v. Steinmann sit Formaal saaledes: „At fremme Landets rette inderlige Tilslutning til det store prøjsiske Statsvæsen, sund Statsfølelse, Glæden over Staten, uden hvilken end ikke den bedste og ædleste Folkestamme kan trives i Velsignelse, at fremme dette ved en retfærdig, fast, stadig Forvaltning, som holdt sig fjern fra alle Spring, men derved tillige viste Omhu og Velvilje, en Forvaltning, der især maatte anse det som sin Pligt at holde Landets gode gamle Ejendommelighed i Ære og beskytte den saa vidt det kunde forenes med en samvittighedsfuld Værnen om den nationale Idé og statlige Enhedstanke, en Forvaltning, der maatte anse det som sin ikke mindre vigtige Pligt at hæve de mange dygtige Kræfter i Landet frem til frivilligt Medarbejde

i det offentlige Tjeneste, at muliggøre den frie Udvikling af deres Kræfter og opholde deres Frejdighed til Arbejdet, idet den beskyttede dem mod bureaukratisk Væsen og smaalig bureaukratisk Indgriben. Det, mine Herrer, var den Opgave jeg fra første Færd stillede til mig og som jeg til enhver Tid havde for Øje.“

Og til en Deputation fra den tyske Forening sagde han: „Forglem aldrig i Kampen, som jo desværre maa føres, at Modstanderne er den præjsiske Stats Undersaatter, altsaa Medborgere. Lad Mildhed raade ved Siden af Energi og den maalbevidste Stræben. Kæmp uden Fornærmelser, Krænkelser og Haardhed, thi det maa være vor Bestræbelse at drage Modstanderne over til os, forsone dem og gøre dem til gode Tyskere.“

Det var ikke Hykleri, naar saadanne ridderlige Ord kunde gaa sammen med skarpe Foranstaltninger, der skaanselløst søgte at afskære Folket fra dets Livskilder og sønderrive baade Hjertebaand og ydre Forhold. Udøverne tilsigtede ikke nogen Ubarmhertighed, de vilde kun have Ro — som v. Köller sagde — og troede, at de kunde og som en national tysk Pligt tillige burde fremtvinge en anden Tilstand ved Trusler og Straf, endogsaa gennem Angreb paa sagesløse Mennesker. Danskheden og dens Førere kæmpede ikke mod Ondskab eller Dumhed, men mod overbevisningstro tyske Mænd af en anden national Støbning saa modsat den danske, at Befolkningens nationale Væsen aldrig blev Angriberne klar. De opfattede stadig Danskheden som Frugten af en dansk Propaganda, skønt den i et og alt var af samme Natur med de samme Krav til det aandelige Liv som det øvrige danske Folk i Kongeriget. Alt dette maa ses i det rette Lys for at vurdere Stillingens Virkelighed og den fulde Betydning af H. P. Hanssens Strid i disse Aar. Ærlig og evnerig Vrangforestilling i Kampen om en Sag er den haardeste Modstander at overvinde, men giver til Gengæld en naturlig Mulighed for Sejr tilsidst. Angriberen føler sig stærk og sikker i sin Ret og øver dog Uret uden at vide det, derfor

er han paa Forhaand dømt til at tabe. Ogsaa Tyskerne kæmpede paa deres Side for en høj Kultur, men vilde ikke se den danskes jævnbyrdige Værdi ogsaa i Sønderjylland, hvor den havde Rod med selve Livets Ret og derfor trofast mod sin Fortid i dyb Selvopholdelsesdrift maatte værges sig mod Tilintetgørelsen med alle lovlige Midler.

De besynderlige Udvisninger, der i Hundredevis rettedes mod uskyldige Personer for at skade andre, som i Virkeligheden var lovlydige Statsborgere, vakte ikke blot opskræmte og bitre Følelser i Nordslesvig, men fremkaldte skarpe Protester i Kongeriget og stærk Uvilje langt ind i tyske Kredse. Gustav Johannsen og H. P. Hanssen forberedte Forespørgsler i Landdag og Rigsdag paa Grundlag af den tyske Opposition.

I Landdagen ønskede det frisindede Parti at behandle Sagen som et indre prøjsisk Anliggende og efter Aftale skulde derfor Dr. Barth, den frisindede Landdagsmand fra Kiel, indbringe Interpellationen. Den 25. Januar 1899 fik han Ordet for at begrunde den under et hvast Angreb paa Köllerpolitiken, som Indenrigsministeren imidlertid i sit Svar tog uforbeholdent i Forsvar og derpaa førte Slaget over i Modpartens Lejr ved at rette et voldsomt Udfald mod den danske Agitation og særlig H. P. Hanssen, som han beskyldte for Løsrivelsesbestræbelser.

Først efter flere mellemliggende Talere, der var Tilhængere af Regeringens Fremfærd og uddybede Ministerens Angreb, lykkedes det H. P. Hanssen at komme til Orde. Han tilbagemviste først Sigtelsen mod ham om at ville voldelig løsrive Nordslesvig som bygget paa et Citat, der var meningsløst uddraget af sin rette Sammenhæng i den gamle Højforræderisags Retsprotokol, og dernæst forsvarede han den danske Presses og de danske Foreningers Virksomhed som helt lovligt virkende under Øvrighedens Kontrol. Han — den blonde ranke Dansker — kunde glæde sig ved Husets fulde Opmærksomhed, da han roligt og myndigt sønderrev det Væv af Beskyldninger og Mistænkeliggørelse, som han personlig var bleven indspundet i, og klarede derigennem Situationen saaledes overfor den offentlige Mening i Tyskland, at de Partier og Enkeltmænd, som inden-

for visse Grænser støttede Nordslesvigerne i Kampen mod Udvisningspolitikken og Tvangsgermaniseringen, ikke blev nødt til at trække sig tilbage som fra en Landsforræder. Han havde hermed løst en Opgave, der kunde have medført katastrofale Følger for ham, hvis den var mislykkedes. Ligesom hjemme i Nordslesvig var hans Standpunkt nu klart og tydeligt bleven baade moralsk og retslig uangribeligt i selve Landdagen — et smukt Resultat.

Det regnede desuagtet derefter ned over H. P. Hanssen med næsten daglige stærke Angreb og Sigtelser rundt i Dele af den tyske Presse paa Grundlag af den af Indenrigsministeren benyttede Retsprotokol fra Højforræderianklagesagen, men ved dens Offentliggørelse i det store berlinske Blad „Tägliche Rundschau“ viste det sig, at de i Bladene brugte Citater var urigtige eller fordrejede. Enkelte danske Angreb var byggede paa et helt falsk Citat. Der kunde intet ulovligt bebrejdes ham, men han var kommen ud i en vældig Bølgegang. Det tjente Redaktør Jessen til Ære, at Flensborg Avis overfor visse haarde Antydninger om Landsforræderi og Edsbrud afgjort støttede H. P. Hanssen og anerkendte hans uegennyttige Opofrelse i den danske Sags Tjeneste. Dette burde vistnok være nævnt af H. P. Hanssen i „Et Tilbageblik“, hvor han gør Rede for hele Forholdet. En Udløber fra Stormcentret var, at det med stort Besvær lykkedes at faa Redaktør Janke, som redigerede det tyske Blad i Aabenraa, idømt en Bøde paa 300 Mark for at beskyldte H. P. Hanssen for Edsbrud i Stillingen som Landdagsmand.

Tre Uger senere foranledigede Gustav Johannsen Rigsdagens store tre Dages Debat om Udvisningerne, hvori han overlegent og dygtigt talte imod dem under stort Bifald fra mange Sider. Flertallet misbilligede v. Köllers Metoder.

Sagen havde nu vakt Opsigt i hele Verdenspressen og den europæiske Bevidsthed fik Lejlighed til at overveje det sønderjydske Spørgsmaal, som derved blev frelst fra Førglemmelse.

Men v. Köller med de ham underlagte Landraader og Amtsforstandere lod sig under Regeringens Bevaagenhed ikke

bremse af en Rigsdagsdebat. Overpræsidenten blev — med et Skub fremad fra det ministerielle Hold — revet med af sin egen Fart og fortsatte med forøget Voldsomhed sine Indhug. Han fratog Forældre Opdragelsesretten for derved at hindre Børnene i at besøge kongerigske Skoler, han begyndte Tjenedrengkrigen, der hindrede Børnene fra ubemidlede Hjem i at tjene om Sommeren hos en dansk Husbond, han skred ind mod hele det blomstrende Foreningsliv med danske Sammenlutninger paa ethvert Omraade og fandt paa alle mulige formelle og smaalige Bestemmelser for at sprænge dem, Forsamlingsretten blev bekæmpet og talrige Møder opløst af de mærkværdigste Grunde, det strømmede som et Skybrud med Anklager over de tre store nationale Hovedorganisationer Sprogforeningen, Vælgerforeningen og Skoleforeningen, og naturligtvis søgte han at lamme den danske Presse¹⁾. Hans stærkeste politiske Slag mod Danskheden var dog dette, at han med et spidsfindigt Juristeri uden videre stemplede store Skarer af Mænd som Optanter og udviste dem, skønt de i Virkeligheden var og i Aarevis havde været betragtet af Myndighederne som prøjsiske Undersaatter med Stemmeret og Værnepligt, som mange af dem havde aftjent.

Kampen mod Köllerpolitiken, den saakaldte faste Haands Politik, stillede overvældende store Krav til H. P. Hanssen, som maatte tage sig af alle Enkeltheder i denne Uendelighed

1) Under Köllerpolitiken forekom den mærkelige tidshistoriske Episode med den danske Dame Fru v. Wildenradt-Krabbe, som ud fra en Række sammenstødende Omstændigheder ved Nytaarstid 1900 blev Redaktør (og senere ogsaa Udgiver) af det gamle danske Blad Dannevirke i Haderslev og søgte at gøre det til Talsmand for en mere tyskvenlig Kurs med stærke Udfald mod de danske Føreres paastaaede agitatoriske Overdrivelser, men efter faa Aars Forløb havde hun kun opnaaet at ødelægge Bladet og dets Position. Senere rejstes det igen paa ægte dansk Grundlag. Hendes Foretagende kunde maaske fra først af i bedste Betydning opfattes som et Forsøg paa at indtage et Standpunkt udenfor eller over de stridende Parter og var vel i og for sig principielt tænkeligt, men det forudsatte i hvert Fald grundigere Sagkundskab, sundere politisk Omdømme og større Overlegenhed end hun viste sig i Besiddelse af. Det syntes tillige som om Myndighederne ved hendes Hjælp vilde danne en ny dansk Retning med større Tilslutning til Tyskerne udenom de danske Ledere.

af store og smaa Retssager med deres reorganiserende Krav til Danskhedens egne Institutioner. Men til Held for den danske Sag viste det sig som før set, at der aabnede sig et Svælg mellem Myndighedsforvaltningens Administration og Domstolenes Afgørelser efterhaanden som Sagerne — ofte med lang og tung Ventetid — naaede fra de lavere Retsinstanser op til de højere og højeste. Her tabte den altfor nidkære Overpræsident som oftest Slaget. Köllerpolitikens Vej blev brolagt med tabte Retssager i Hundredevis, har H. P. Hanssen sagt og med en særlig Glæde tilføjet, at han selv maatte udføre det meste af Brolæggerarbejdet, men det gav ogsaa sin store Løn. Der var dog paa den Maade alligevel Retfærdighed at finde i Nordslesvig paa Lovens Grund. Det bør ikke glemmes i Danmark¹⁾.

Selvfølgelig voldte Köllerpolitikens bratte Stormflod mange Skader, men de blev udbedrede og nye Diger rejst. Deres Indflydelse mærkedes noget ved de første Valg, men blev snart overvunden.

Köllerpolitiken var en pludselig Taktikforandring. Den virkede i første Øjeblik som et uventet Angreb, frembragte lidt Forvirring i Rækkerne, afstedkom lidt Uorden og gav Modstanderne nogle smaa Fordele. Men Modstødet udeblev ikke. Nordslesvigerne og deres Førere maatte have været daarligere Politikere end Tilfældet var, hvis de ikke havde forstaaet at udnytte Situationen. Alverdens Opmærksomhed blev atter henvendt paa det halvt glemte Nordslesvig. Rækkerne sluttedes atter, Ordenen genoprettedes, og Resultatet blev en Fremrykning over hele Linien overfor en Modpart, som trods alt havde svækket sig selv meget føleligt ved at gaa langt ud over alle Grænser og derved lide sine retslige Nederlag, men Köllerpolitiken bragte naturligvis i Øjeblikket megen Sorg og Ulykke over mange enkelte Hjem inden den ophørte. Den gav en Overgang en vis Dødens Ro, men derefter bruste Livet paany. Masseudvisningerne maatte indstilles, fordi det var en praktisk Nødvendighed. Tilstanden blev efterhaanden saadan, at selv

¹⁾ En Overgang var selve Navnet Sønderjylland forbudt, men ogsaa dette Forbud faldt.

Tyskerne beklagede Manglen paa Tjenestefolk, og man maatte drage nye Skarer af kongerigsk Tyende til Nordslesvig for at afhjælpe Savnet. Foredragsforeninger blev sprængt og Landboforeninger ødelagt gennem Forbud, men de genfødtes paany, og Forsamlingshuse rejste sig i Mængde fjern og nær paa Grund af de stængte hidtidige Mødelokaler. Alle større danske Foretagender og Pengeinstituter blev finansielt konsoliderede paa betryggende Maade overfor Fremtiden — ogsaa Hejmdal, der blev omdannet til et stort kapitalstærkt Selskab og nu derefter ejedes af selve Befolkningen i Stedet for af H. P. Hanssen som Enkeltmand. Efter kun fire Aars Forvaltningstid rejste v. Köller fra Nordslesvig som en skuffet Mand.

Karakteristisk for hans ubegribelige Mangel paa Forstaaelse af den virkelige Folketilstand i Nordslesvig er hans Udtalelse i et Interview ved Afrejsen, da han bemærkede, at han glædede sig til sin nye høje Embedsstilling i Elsass, hvor han vilde træffe et gammelt Kulturfolk, der holdt sig i Ro. Han havde stadig ikke lært, at han netop havde levet i en Befolkning præget af og kæmpende for en endogsaa ældgammel høj dansk Kultur, som Tysklands højeste Aandsrepræsentanter altid har ydet og yder sin absolutte Anerkendelse.

Ogsaa efter v. Köllers Bortrejse vedblev Köllerpolitiken at ytre sig, men dens Betydning og Virkning blev efterhaanden svagere og ebbede omsider ud uden i det lange Løb at opvise Resultater af nævneværdig Betydning. Overfor en hærdet og modstandsdygtig Befolkning kunde den ikke sætte vedvarende kendelige Spor i den nationale og politiske Udviklings Fortsættelse. De danske Foreninger fik flere Medlemmer og større Indtægter end nogensinde, en Slags nordslesvigsk Folkedag indførtes med det store aarlige Aarsmøde, Jernfondet stiftedes som et Reservefond til trange Tider og Arbejdet sattes ind mod tysk Opkøb af Jord.

En af Köllerpolitikens Fortsættelser var Forbudet mod Af-syngelsen af en Række danske Sange som værende af nationalt ophidsende eller fornærmeligt Indhold og i den Retning blev der foretaget de mest spidsfindige og besynderlige Fortolk-

ninger. En Del af de urimeligste blev dog ophævet ved Domstolene, men mange blev staaende, hvorom blanke Sider i Sangbøgerne bar Vidnesbyrd ¹⁾.

Optantspørgsmaalet var mellempolitisk stadig det største og vanskeligste for den sønderjydske Befolkning, det bragte steds nye Overraskelser og medførte en Forvirring, som Aar for Aar gjorde dets endelige Løsning ved Lov til en bydende Nødven-

1) I denne Sammenhæng kan jeg bryde den hidtil uopklarede Anonymitet og oplyse, at jeg er Forfatteren til et unavngivet Digt, som efter Kristeligt Dagblad blev optaget i Hejmdal 23. Januar 1903 og gav Anledning til en Retssag mod Bladet med en Procedure af særlig principiel Art, idet der her blev skelnet mellem Digt og Sang. Digtet tog Sigte paa den folkepolitiske Kamp i Nordslesvig og blev af Amtsadvokaten betegnet som meget ophidsende, hvorfor han androg paa en Bøde af 100 Mark. Ved Nævningeretten i Aabenraa 25. Februar frikendtes dog Nic. Svendsen som ansvarshavende Redaktør og senere ligesaa 10. Juni H. P. Hanssen som Udgiver, men kun fordi Digtet ikke var bestemt til at synges, altsaa ikke en egentlig Sang, hvorimod H. P. Hanssen en Tid efter dømtes ved Landsretten i Flensborg til 60 Mark i Bøde for samme Digt i Forbindelse med en Gymnastiksang. Digtet lød saaledes:

Der kæmper et Folk dernede mod Syd
i Dage saa mørke og lange.
Saa sælsom og dump er Kampens Lyd,
dens Smertensskrig og vemodige
Fryd
— der kæmpes paa Hjertevange.

Der kæmper et Folk for sit dyre
Sprog
— med det vil dets Hjerter briste.
Om Fjenden Sproget tilside jog,
det stærkere flammer i Arnens Krog
— den Skjoldborg staar til det sidste.

Der kæmper et Folk for Sandhed og
Ret
og ikke det fældes af Magten.
Vel Kampen er haard og kun Hvilen
let,
dog bliver det ej under Striden træt,
men hærdes blot under Vagten.

Der kæmper et Folk mod de Lænker
og Baand,
som dets gamle Aandsliv skal kue.
Men Tvangsforordningers haarde
Haand
kun modner og adler Folkets Aand
og tænder dets Sjæl i Lue.

Der kæmper et Folk med Haabet i
Pagt
og baaret af Kærligheds Varme.
Gud signe dig, Folk, paa din
Grænsevagt
og skænke dig Troens dyre Magt
og over dit Haab sig forbarme.

P. Lauritsen.

dighed. Gang paa Gang drog H. P. Hanssen det frem i Landdagen og fik ganske vist til Svar, at som Grundlag for en retslig Ordning krævedes først Fred og Ro i Nordslesvig, men han fik dog Medhold i visse Punkter, man følte gensidig Tilstandens Uholdbarhed, og han optog sejt og udholdende paa langt Sigt et ligefremt systematisk Arbejde paa at fremme en Løsning gennem Forbindelseslinier til baade tyske og danske Regeringskredse.

Efter Gustav Johannsens Død i Efteraaret 1901 blev Dobbelmandatet delt for at faa den fyldigst mulige danske Repræsentation i de lovgivende Forsamlinger. Til Landdagen opstilledes Grosserer Julius Nielsen, Vojens, og som Rigsdagskandidat enedes man om Redaktør Jessen. Han spurgte H. P. Hanssen, om denne vilde tale sammen med ham paa det første Valgmøde, og fik uden Betænkning Ja. „Jeg beundrer Dem, at De kan gøre det,“ sagde Jessen efter H. P. Hanssens Sigende, „jeg vilde ikke have kunnet gøre det, hvis De var bleven opstillet.“ Beundringen burde have været paa den anden Side eftersom det paa Grundlag af det hidtidige Forhold maa kaldes anerkendelsesværdigt af Jessen at rette en saadan Bøn til H. P. Hanssen, for hvem det naturligtvis kun kunde være en Selvfølge at efterkomme Anmodningen, hvis han ikke vilde svigte Sagen for Personen. Ved Mødet, der forløb godt og virkede som et Samlingssignal for Valget, stræbte H. P. Hanssen at lægge sin Tale saa nær op ad Jessens Standpunkt som muligt ved at udvikle Betydningen af Ret, der giver sikker Grundvold og Indstilling. „I Reglen er Retsbevidstheden stærkest udviklet i smaa Bondefolk,“ sagde han. Ogsaa for ham var Ret selvfølgelig et Grundbegreb, det gav Styrke at staa paa Rettens Grund, at ville Ret var Sundheden og Kraften i et Folkeliv. Derfor var det ham, som overfor Köllerpolitiken fremhævede, at Danskerne, som altid havde følt sig i Besiddelse af den historiske, den politiske og den moralske Ret, nu tillige gennem Domstolenes Frifindelser fik tildelt den formelle Rets betydningsfulde Vaaben. I Marts 1902 valgtes Jessen og Julius

Nielsen med meget tilfredsstillende Stemmetal efter Köllerpolitikens Hærgning.

Julius Nielsen var helt og fuldt H. P. Hanssens nationalpolitiske Meningsfælle, men de to Landdagsmænds parlamentariske Samarbejde med Jessen i Berlin forløb særdeles roligt. Jessen blev af Omstændighederne tvunget til at følge nogenlunde samme Forhandlingens Linie som de andre, hævder H. P. Hanssen og tilføjer, at dette desværre paa Grund af Jessens altfor korte parlamentariske Virksomhed ikke gik op for hans Tilhængere. Dertil skal siges, at Jessen mistede aldrig sit Særpræg. Forøvrigt var de alle tre enige om, at — som H. P. Hanssen udtrykte det — Mennesket lever ikke af Politik alene, skønt den staar i Forgrunden i Valgtiden.

Optantspørgsmaalet var i disse Aar det for H. P. Hanssen altoverskyggende Emne og han lagde dybest set alting tilrette efter det. Hvilken Taalmodighed Arbejdet krævede viser et Eksempel som dette, at i Landdagens Møde 7. Februar 1903 henstillede han, at de som Optanter og Optantbørn stemplede Personer, der havde tjent i den prøjsiske Hær, blev naturaliserede, hvilket Ministeren besvarede imødekommende og erklærede, at der allerede var udfærdiget en Forordning herom, men hele tre Aar efter maatte H. P. Hanssen i Landdagen 6. Februar 1906 anke over, at kun saa faa Ansøgninger af den Art blev bevilgede, de var Undtagelser, ikke Reglen, hvortil Ministeren bemærkede, at de alle blev velvilligt behandlede, men Forudsætningen var, at de paagældende ikke blot med Munden, men med Hjertet bekendte deres Troskab mod Riget. Dog vidste H. P. Hanssen dengang, at Forholdene som Helhed laa bedre end Ordlyden tydede paa. Han var selv stærkt medvirkende ved de bagvedliggende Bestræbelser. Nogle Maaneder forud i Oktober 1905 havde endogsaa Bladet Hamburger Nachrichten løftet Sløret en Smule og nævnt, at der førtes Forhandlinger mellem Danmark og Tyskland om en Løsning af Optantspørgsmaalet, fordi det beredte begge Lande stedsevarende Ubehageligheder. Ikke mindst havde de tyske Kejser-

besøg i København og det danske Hof's Genbesøg virket som en Tilmærkelse og fremhjulpet en bedre Forstaaelse. Kejsereus Ønske om at blive betragtet som „Søn af Huset“ var ikke tomme Ord.

Den 23. Januar 1905 skrev H. P. Hanssen i sit Blad en bemærkelsesværdig skarp Artikel, som — efter tyske Kilder vel at mærke — med Hensyn til tysk Kolonialpolitik i de afrikanske Besiddelser lastede det umoralske Liv, som mange ugifte Kolonister og Embedsmænd førte dernede til Skade for den indfødte Befolkning og tillige med altfor grusom Opræden medvirkede til Negeropstande, som maatte slaas blodigt ned med Tab først og fremmest af tyske Menneskeliv (Soldater) og ogsaa af store Millionudgifter til Udrustning. Artiklen sluttede med alvorsfuld Ironi: „Saaledes ser Kolonialpolitiken ud i Virkeligheden.“ Her gælder det samme som tidligere sagt om hans Forsvar for Gustav Johannsen, der i 1888 stemte mod en Kolonialbevilling, at Ordene senere — og nu ret snart — skulde vende sig mod ham selv.

En indgaaende og instruktiv Afhandling i „Sønderjydske Aarbøger“ for 1904 om alle Köllerpolitikens mærkelige Enkeltheder (optaget i „Fra Kampaarene I“) skaffede H. P. Hanssen tre Maaneders Fængsel paa Grund af den Maade, hvorpaa et Par navngivne Embedsmænd var omtalt i Forbindelse med et Løfte om Betaling af 2000 Mark til to bestemte Personer for at afgive urigtigt Vidnesbyrd. Dommen faldt 29. September 1905 ved Landsretten i Flensborg og stadfæstedes af Rigsretten i Leipzig 22. Januar 1906, hvorefter han 1. April begyndte Afsoningen i Centralfængslet i Neumünster. Han fik Lov at beskæftige sig med skriftligt Arbejde og skrev i Fængslet en længere Afhandling om „Det nordslesvigske Landbrugs Prioritetsgæld“, som senere blev offentliggjort i „Sønderjydske Aarbøger“.

Efter sin Løsladelse fik han ikke blot ved Hjemkomsten en festlig Modtagelse med Blomster og Gaver fra Sønderjylland, men fra Kongeriget modtog han en Hyldestadresse, hvormed fulgte et stort Maleri af Agersnap, en Afstøbning af Guld-

hornet fra Møgeltønder, et Service fra den kgl. Porcellænsfabrik og 3000 Kroner i Guld til en Rekreatjonsrejse. Adressen, der var underskrevet af over tre Tusinde Personer fra alle Partier og alle Samfundslag, havde følgende Ordlyd:

„I henved tyve Aar har De været med til at lede de danske Nordslesvigeres Kamp for Bevarelsen af deres Sprog og Nationalitet. Deres Personlighed har i denne betydningsfulde Tid været et lødigt Udtryk for de aandelige og ideelle Værdier, der — uanset alle politiske Omskiftelser — knytter Sønderjylland og Danmark sammen. Deres ligevægtige Arbejde i den danske Befolknings Tjeneste har under alle Forhold baaret Præg af Maalbevidsthed, Energi og Hensyntagen til de skiftende Tiders Krav. Paa Deres vanskelige Post har De med skyldig Respekt for de bestaaende statsretslige Forhold og med fordomsfri Værdsættelse af det tyske Folk urokkelig hævdet den nordslesvigske Befolknings nationale og lovlige Rettigheder og Krav. Overalt, hvor De nord for Kongeaaen har bragt Oplysning om Nationalitetskampen i Sønderjylland, har De uddybet og forædlet vor nationale Interesse. Overalt har Deres lyse og klare Mandighed, danske Jævnhed og frejdige Fremtidssyn vundet Dem Tillid og Venskab. Vi undertegnede, der kender og skatter Deres Gerning, har følt Trang til at vise Dem vor Sympati paa dette Tidspunkt, da De er kommen paa fri Fod efter at have afsonet den Fængselsstraf, som De har udstaaet for Deres utrættelige Bestræbelser for Optantspørgsmaalets Løsning. Denne vor Tanke har vundet Tilslutning i vide Kredse af danske Mænd og Kvinder, og det er paa alle disse Landsmænds Vegne, at vi overrækker Dem og Deres Hustru medfølgende Gave med Tak for Fortiden og med de bedste Ønsker for Fremtiden.“

Hele det danske Folk fra det yderste Højre til Socialdemokratiet havde hædret ham, det var hans ydre Anseelses foreløbige Højdepunkt.

Ikke en Maaned efter døde Redaktør Jessen og H. P. Hansen viede ham en smuk Mindeartikel, hvori han kaldte Le-

delsen af Flensborg Avis for en national Bedrift, en af de største, der er øvet i Sønderjylland. Om Jessen hed det træffende: „Han kunde ikke vige, blot falde kunde han ... Det er umuligt at udskille Enkeltheder. Vi staar nu overfor en hel Mand og et afsluttet Arbejde og alle vil sikkert kunne være enige om at anerkende dette Arbejdes store Resultater.“

V

Det var af Nornerne bestemt ved H. P. Hanssens Vugge, at han i sin Manddom aldrig skulde fare i Magsvejr. Efter Köllerorkanen, der udefra havde rejst sig mod Danskheden og efterhaanden ikke mindst mod ham selv, fulgte nu nye Storme og denne Gang indenfor Danskhedens egne Rækker. Det brød løs efter Jessens Død, vistnok til en Del Overraskelse for H. P. Hanssen, skønt han ikke havde kunnet undgaa at mærke visse Forvarsler. Han var ganske vist bleven en overordentlig populær Mand i Nordslesvig, de ældre viste ham Tillid og Anerkendelse, Ungdommen havde fulgt ham i vid Udstrækning, han stod stærkt gennem Halvfemserne og omkring Aarhundredskiftet. I Omtale blandt Sønderjyderne hed han altid (og alle Dage forøvrigt) kun Hans Peter, det udtrykte den taknemlige Glæde og fortrolige Stolthed over ham. Alligevel kom der Uro.

Det er tidligere nævnt, at han utvivlsomt gaar for vidt, naar han et Sted hævder, at hans ydre politiske Stilling blev svækket saa tidligt som ved A. D. Jørgensens Død, mens han derimod ved denne saakaldte Oversønderjydes bratte tragiske Bortgang førtes ind i en større indre følt Ensomhed med det helt selvstændigt afgørende Ansvar, hvor en Mand aldrig maa blive svimmel, fordi han ikke har nogen at dele det med. Derimod har han sikkert Ret i Paastanden om, at hans Position som Politiker svækkedes nogle Aar senere ved Gustav Johannsens Død og Jessens Valg til Rigsdagsmand. Gustav Johann-

sens Personlighed og forsigtige Politik holdt i nogen Grad Modsætningerne sammen. Det er betegnende, at A. D. Jørgensen engang i 1894 ved Henvendelse netop til Gustav Johannsen søgte at faa Forholdet mellem H. P. Hanssen og Jessen bilagt. Og Tonen i Flensborg Avis, hvis Redaktør stod som Rigsdagsmand, begyndte at fange en Del af Ungdommens Øre. Jessens Elever rykkede frem paa Skuepladsen og ind i Pressen. Dybbøl-Posten havde hidtil under alle Omstændigheder støttet H. P. Hanssen, men efter Moldts Død i 1905 blev Redaktionen overtaget af Ernst Christiansen, der senere efter Jessens Død efterfulgtes af A. Svensson og selv kom til Flensborg Avis. Köllerregimentet gav i unge Sind en god Sangbund for stærke Følelsers demonstrerende Klang og skarpe Ords Protest. Det var ligesom noget i Hjertet først derigennem fik et tilfredsstillende Udtryk. Man savnede et og andet i H. P. Hanssens faste og smidige Arbejdsmaade.

Straks efter Jessens Død blev H. P. Hanssen af Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad enstemmigt opstillet som Rigsdagskandidat ved det forestaaende Udfyldningsvalg i første Valgkreds, men af en enkelt Deltager blev han dog opfordret til at afgive en offentlig Erklæring om sit Standpunkt til Pragfredens Paragraf 5 for derigennem ligesom i sin Tid ved Landdagsvalget at berolige visse Stemninger. Det afslog han bestemt med den Begrundelse, som han senere ved et Valgmøde udtrykte saadan:

„Jeg vil nemlig principielt ikke vælges paa Erklæringer og Haandfæstninger. Jeg vil vælges paa et tyveaarigt Arbejde i den danske Sags Tjeneste eller jeg vil ikke vælges. Jeg vil føre min Politik efter min bedste Overbevisning eller jeg vil ingen Politik føre. Hver Gang en nordslesvigsk Repræsentant er afgaaet ved Døden har der været Folk, hvis højeste Ønske er gaaet ud paa, at den nye Repræsentant maatte vise sig at være en mindre Ud gave af den afdøde. Men se ned over den lange Række fra Nis Lorenzen til Jessen. De er alle selvstændige Mænd, hver med sit eget skarpt skaarne Fysiognomi — og det

har Nordslesvig sikkert været bedst tjent med. Ligesom mine Forgængere vil jeg ogsaa staa som en fri selvstændig Mand, der fører Kampen efter sin egen bedste Overbevisning.“

Vedkommende frafaldt derefter Kravet og stemte som de øvrige, men efter Mødet blev det underhaanden meddelt H. P. Hanssen, at der — med særlig Tilslutning fra de vestlige Egnes Ungdom — var en stor Bevægelse i Gang for at rette en Henvendelse til ham vedrørende hans politiske Taktik. Han forstod, at noget indestængt nu trængte paa for at faa Luft, og snart saa han Udslagene paa forskellig Vis, ogsaa ved Angreb i Pressen. Det viste sig, at Jessen inden sin Død i fortrolige Kredse havde udpeget Gaardejer Peter Grau, Pøl, som den eneste Nordslesviger man efter hans Mening uden Fare kunde betro Rigsdagsmandatet, og paa dette Grundlag førtes Oppositionen. Ganske vist afslog Grau kategorisk at lade sig opstille, men Arbejdet fortsattes med den Hensigt at binde H. P. Hanssen til en stærkere Brug af Paragraf 5, idet man her fandt hans Holdning for veg og ubestemt. En Adresse i den Retning med Underskrifter fra hele Nordslesvig blev indsendt til Vælgerforeningen, men blev køligt modtaget og bortfaldt til Fordel for et af H. P. Hanssen selv udfærdiget Forslag om Stiftelsen af et Legat med Jessens Navn til særlig Støtte for Danskheden i de truede Egne. Tillige vedtoges det enstemmigt at anmode Flensborg Avis og Meningsfæller om at standse Angrebene, men disse vedblev.

En Deputation fra vestslesvigsk Ungdom henvendte sig til H. P. Hanssen personlig og overrakte ham en Adresse, der først udtalte, at ingen dansk Mand eller Kvinde havde næret Tvivl om hans selvskrevne Adkomst til at overtage Rigsdagsmandatet, men desuagtet sporedes der hos mange en vis Ængstelse for Fremtiden, som skyldtes en mellem ham og Jessen bestaaende „noget forskellig Opfattelse af vor Stilling og den Maade, hvorpaa vor nationale Kamp sikrest og tryggest skal føres . . . Det er ikke en almindelig Døgnpolitik, der samler os, men det er en Nationalitetskamp, som meget imod vor Vilje

er bleven os paatvungen og som først kan ophøre, naar vor Ret og det i den hellige Treenigheds Navn givne Løfte fuldt ud respekteres ... Forhandlingspolitikken anser vi for uheldig, da den i Grunden forudsætter noget for noget. Da vi kun kræver simpel Retfærdighed og ikke har noget at give igen eller slaa af paa kan Forhandlingsvejen, for saa vidt den ikke først betrædes fra Magthavernes Side som Følge af vore berettigede Klager over Overgreb og Uretfærdighed, efter vor Mening kun virke begrebsforvirrende. Vi ønsker ganske vist — hvad De ogsaa ved Lejlighed har fremhævet — at der fuldt ud kun arbejdes med lovlige Midler og paa Lovens Grund. Vi tænker aldrig paa nogen voldelig Frigørelse, men vi vil ikke vige en Tomme fra vor Ret og aldrig gaa paa Akkord med Uretten. Vi ved, at dette heller ikke kan være Deres Mening. Men vore Modstandere tager sig let Udtryk af mindre klar Art til Indtægt. Dette kan let medføre Forvirring i vor egen Lejr. Vor Bøn til Dem er derfor: at De vil gøre alt, hvad der staar i Deres Magt, for at vort Standpunkt kan holdes klart, rent og maalbevidst, at De i det hele og store vil følge det Spor vore hidtidige Rigsdagsmænd har fulgt.“

En mundtlig Drøftelse efter Oplæsning af Adressen bragte ikke Parterne til væsentlig bedre gensidig Forstaaelse. Modviljen gik for dybt og der var indtruffet det for ham ejendommeligt tragiske Øjeblik, at han, der var draget ud i sin Ungdom som Talsmand for en ny Generation, nu paa dette givne Tidspunkt maatte opleve, at selve den sønderjydske Ungdom stod i Opposition til ham. Ikke paa Grund af personlig Uvilje, alle var enige om hans velerhvervede Berettigelse til Førstepladsen i og for sig og man havde ingen anden at opstille, da han tilbød at træde tilbage, men man forstod ikke hans Indstilling i dens inderste Forudsætninger og dens yderste Maal. Han, der havde sat „Arbejdet som Ungdommens Løsen, det Enhedsmærke, hvorunder den samles“, maatte nu se den vige tilbage fra dette Arbejdes Udvikling af Frygt for at miste Fodfæstet paa den gamle Grundvold. Han var ved at opleve det samme som svagt begyndte at tegne sig for A. D. Jørgensen, at den,

der skal udføre en Profets Gerning, ogsaa faar en Profets Løn. Og de to Mænds profetiske Gerning var ud af det sønderjydske Spørgsmaal med dets historiske Udvikling at skabe et særligt nordlesvigsk Spørgsmaal i og med alle de dertil hørende Forudsætninger.

I hans to Bind „Fra Kampaarene“ er et overvejende stort Antal af Artiklerne fra 1906 og de nærmest følgende Brydningsaar indenfor Danskheden. De staar der nemlig som et udførligt og velgennemtænkt Selvforsvar vedrørende hin Tid. Det er en Række af de betydeligste af hans dengang omhyggeligt udarbejdede Valgtaler, som han har følt Trang til at fremhæve overfor Offentligheden. Tyder det paa et vist stadigt Overvejelsens eller Erindringens Tryk, som han har villet befri sig fra og slaa ned ogsaa for sig selv? Næppe, dertil hvilede han i for stor indre Tilfredshed i sin politiske Gerning trods dens ydre Spænding, men det er alligevel et Tegn paa dybe Brydninger i hans Sind, naar han blev ved at dvæle saa stærkt ved dette Stykke Fortid, der aabenbart har tynget hans Bevidsthed. Det maatte mane til Eftertanke, at Ungdommen ikke uden videre fulgte hans Færd.

Sit første Valgmøde holdt han 9. September 1906 i Haderslev og bestræbte sig for ikke at udæske.

„Jeg er jo ingen Begynder i det parlamentariske Arbejde,“ sagde han. „Jeg har allerede staaet i det i over ti Aar, deraf de første seks i dagligt Samliv og nøje Samarbejde med Gustav Johannsen. Min Virksomhed har ganske vist hidtil været knyttet til Landdagen, men Forholdene er ikke saa forskellige. Den prøjsiske Konsejlspræsident er tillige tysk Rigskansler. De prøjsiske Ministre har alle Sæde i Forbundsraadet. Partierne er paa et enkelt nær de samme her som der. Partiførerne har for det meste Dobbeltmandater. Over hundrede af Rigsdagens Medlemmer er tillige Landdagsmænd. Det er saaledes ikke fremmede Forhold jeg stilles under. Jeg tiltror mig i hvert Fald selv Forudsætninger nok til at dømme om, hvorledes Arbejdet bør føres og hvorledes det faktisk vil falde.

Stillingen er ikke let. Jeg vil ikke bruge store Ord og

smukke Talemaader for at bortforklare eller tilsløre Vanskelighederne. Vi staar os bedst her som alle Vegne ved at se ædrueligt paa Forholdene. Jeg er ligesom mine Forgængere nødt til at regne med den simple Kendsgerning, at enhver Politik maa staa i et rimeligt Forhold til de Magtmidler, som den raader over. Kun ét tør jeg derfor love Dem: Vælger De mig, saa skal det være mig en Samvittighedssag til enhver given Tid at varetage Mandatet saaledes som det efter min inderligste og dybeste Overbevisning tjener den danske Befolkning i Nordslesvig bedst.

Vor Politik er rig paa Følelser og Stemninger, paa Ønsker og Haab. Dette er godt, men det er ikke nok. Det har altid været Danskernes Nationalsvaghed som Politikere, at de har levet for meget i Drømmenes og Fantasiens lyse Verden. Vi vilde ikke være ægte Danske, hvis vi ikke led af den samme Brøst. Vi maa imidlertid opøve os i at se Virkeligheden som den er. Vi staar os bedst ved at have Opmærksomheden skarpt fæstet paa den, naar vi planlægger vort Arbejde og fører vor Politik. Vi maa skærpe vor Vilje. Det er ikke nok, at vi taler om, hvad vi vil, især ikke, naar vi lader vore Evners Rækkevidde udé af Betragtning. I Reglen vil det blot føre os ind i Frasersnes og Fantasteriets Verden. Vi maa søge at stille vor politiske Vilje i det rette Forhold til vore Evner. Dermed vil vi opnaa de bedste Resultater. Det er ikke Ord, men Daad vi trænger til ...

Der skal være Fornuft i vor Politik. Højtsvævende Fraser og velklingende Talemaader, som blænder i Øjeblikket, men tilslører Virkeligheden, fremmer ikke vor Sag. Magtesløse Klager og tomme Demonstrationer gavner os ikke. Unødige Udfordringer kan kun vanskeliggøre vor Stilling og skade vore virkelige Interesser.

Men der skal ogsaa være Flugt i vor Politik. Den skal kunne tænde Begejstringens hellige Ild i vor Ungdom. Og hvorledes kan det være andet? Har vi ikke faaet den store og ærefulde Opgave at fortsætte en tusindaarig Grænsekamp for dansk Folkeliv, for nordisk Kultur? ...

Vor Kamp er en Kamp for Retten, men lad os aldrig glemme, at vort Løsen maa være Arbejde, thi kun under dette Enhedsmærke vil vi kunne sejre.“

Diskussionen kunde ikke holdes nede, men brød frem paa Valgmøderne. Med Stolthed betegnede yngre Talere sig enten som Protestmænd eller Forhandlingsmænd, de gamle Slagord fra forrige Dage blev taget op med ny Kraft.

„Jeg staar med Front mod Syd,“ svarede H. P. Hanssen. „Saaledes har jeg staaet siden jeg var Dreng, saaledes vil jeg staa til min Død. Vore Valgmøder har en særegen Karakter. De er nationale Opbyggelsesmøder. Jeg fralægger mig Ansvar for, at man vil gøre dem til Diskussionsmøder om taktiske Spørgsmaal.“

Men forhindre det kunde han ikke, og han hævdede da, at „skal vi klare os, saa maa vi ud af Drømmenes og ind i Arbejdets Verden. Saa maa vi lære at fæste vor Opmærksomhed paa de mange Enkeltheder, som det nordslesvigske Spørgsmaal rummer, hvad enten vi tænker paa Kirkens eller Skolens forsømte Opgaver, paa vor Ungdoms faglige Dygtiggørelse eller akademiske Dannelse, paa Oplysningens eller Ædruelighedens Fremme, paa vor økonomiske Udvikling eller Kampen om vor Jord. Den nationale Sag stiller Opgaver i Tusindtal. Den har Brug for alle ærlige Kræfter. Her er nok at tage fat paa for hver især, i hvad Retning hans særlige Evner, Lyst og Trang end fører ham. Og vi kan løfte vort Folk blot vi løfter i Flok.“

Paa Afstand tager det sig maaske i manges Øjne bedre ud, naar vi taler store Ord om Sagen, men vi fremmer den bedst, naar vi, hver i sin Kreds, arbejder trofast og støt med paa Løsningen af de Opgaver Tiden stiller.“

Han valgtes 23. Oktober for Haderslev-Sønderborg Kredsen med 10,315 Stemmer mod 5,115 tyske og 765 særlig socialdemokratiske, et Resultat over enhver Forventning under de herskende Omstændigheder, og han fejredes ved en Festmiddag i København under Deltagelse fra alle de forskellige Kredse, som havde staaet bag Sommerens Hyldestadresse efter Fængselsopholdet. Han var nu baade Rigsdagsmand og Landdagsmand.

Tilsyneladende havde den bebudede Storm lagt sig igen efter de indledende Vindkast, men den brød snart frem paany med forøget Styrke. Aarsagen var en Krise i tysk Politik.

Rigsdagen samledes 13. November, og to betydelige Spørgsmaal kom paa Dagsordenen.

Det første angik den polske Skolestrejke, hvor 120,000 Børn erklærede, at de ikke mere vilde svare paa tyske Spørgsmaal i Religionstimerne, og i denne Forbindelse holdt H. P. Hanssen sin Jomfrutale om Forsøgene paa at fratage nord-slesvigske Forældre Opdragelsesretten. Han talte „ikke udygtigt“ skrev Hamburger Nachrichten, og han vandt utvivlsomt en velvillig Respekt.

Det andet Punkt drejede sig om en Efterbevilling paa 29 Millioner Mark til Omkostninger ved at nedkæmpe en Opstand i tysk Sydvestafrika. Forslaget forkastedes 13. December med 178 Stemmer mod 168, hvorefter Rigsdagen blev opløst og nye Valg udskrevet til 25. Januar 1907.

Ved Navneopraabet havde H. P. Hanssen stemt Ja til Regeringsforslaget, men dette i Øjeblikkets Overraskelse uforstaaelige Standpunkt fremkaldte kraftig Indsigelse og Harme fra mange Sider i Nordslesvig, Stormen rejste sig atter og stærkere end før. Man misbilligede, at Repræsentanten for den erobrede danske Befolkning skulde stemme for Midler til at undertrykke et andet Folk.

For at forstaa Grunden til hans Afstemning er det nødvendigt at huske paa hans tidligere nævnte meget grundige og omfattende Arbejde for en Løsning af Optantspørgsmaalet. Gennem flere Aar havde han utrættelig søgt at knytte Traadene mellem danske og tyske Regeringskredse for at hidføre en Ordning, men denne Virksomhed var ukendt af Offentligheden og maatte efter sin Natur hemmeligholdes. Det vanskelige Værk var nu saa vidt fremskredet, at en Traktat var under Udarbejdelse og drøftedes mellem de to Udenrigsministerier. Selve Afstemningsdagen havde H. P. Hanssen endogsaa under Husets bølgende Uro siddet paa sin Plads i Rigsdagen og nedskrevet en sidste vejledende Redegørelse til den danske

Regering, som havde ønsket hans Information. Under dette Indtryk og paa denne Baggrund faldt hans Ja. Navnlig stod Rigskansleren Fyrst Bülow overordentlig forstaaende og velvillig overfor den tilrettelagte Løsning, hvilket stillede H. P. Hanssen overfor det Spørgsmaal, om han paa det daværende Tidspunkt burde vanskeliggøre Rigskanslerens Stilling og mulig medvirke til hans Fald. Det var forud bekendt, at Forslagets Forkastelse vilde blive betragtet som et Mistillidsvotum og — som det ogsaa skete — medføre Rigsdagens Op-løsning.

Instinktmæssigt følte Flertallet i Nordslesvig sig vel nok overbevist om, at han maatte have meget vægtige Grunde for sin Stilling, men man kendte dem ikke og stod derfor usikkert, hvorimod de gamle Modstanderkredse fremkaldte et voldsomt Røre. Angrebene „haglede ned“ over ham — som han selv siger det — baade Mand og Mand imellem og i Pressen, særlig Flensborg Avis. Man kaldte det en Strømkæntring og et sørgeligt Vendepunkt i Nordslesvigs politiske Historie.

Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad indkaldtes atter til Kandidatopstilling, og Redaktørerne af Nordslesvigs danske Blade blev efter H. P. Hanssens Forslag indbudt til at overvære Mødet. Et Tavshedslofte hindrede ham i at tale rent ud til den store Forsamling, men han bad Bestyrelsen vælge fire Tillidsmænd og erklærede sig rede til overfor dem mod deres ubetingede Tavshedslofte at aabenbare alle Enkeltheder fuldt ud. Hvis de da fandt Grundene fyldestgørende og indstil-lede ham til Genvalg, var han villig til paany at overtage Man-datet, men i modsat Fald maatte man se sig om efter en anden.

Fremgangsmaaden billigedes, og H. P. Hanssen fremlagde nu det aktmæssige Materiale med en Oversigt over hele Op-tantsagen. Efter at Udvalget havde gjort sig bekendt dermed og yderligere faaet Oplysninger om Udsigten til Optanttrak-tatens nærførestaaende Afslutning erklærede de enstemmigt, at de godkendte hans Afstemning som rigtig under de givne Forhold og anbefalede hans Genvalg. Derefter blev han atter opstillet med fuld Enstemmighed.

Julen gik, og det første Valgmøde holdtes 6. Januar i Sønderborg. „Et Opgør“ kaldte han sin Redegørelse.

„Jeg har til Trods for den uforstaaende og efter min Mening uberettigede Kritik, min hidtilværende Virksomhed har været underkastet, erklæret mig villig til at overtage Mandatet,“ sagde han indledende. „Som Rigsdagskandidat kan jeg imidlertid ikke lade denne Kritik uænset. Dertil er den omsider bleven mig for nærgaaende.“

Først tilbageviste han en anden Beskyldning, idet man havde anket over, at han af utidig Forsigtighed skulde have svigtet Polakerne ved ikke at underskrive deres Interpellation vedrørende Skolestrejken. Han paaviste, at han havde været absolut forhindret paa Grund af Bortrejse og først kom til Berlin, da Forespørgslen var indgivet, men han havde — som tidligere nævnt — deltaget i Forhandlingerne.

Dernæst lagde han under Omtalen af Kolonimillionerne Vægt paa, at det var en Efterbevilling, som ikke kunde ændre selve Begivenhederne derude, og derfor vilde han ikke af Hensyn til Nordslesvig være med til at bruge den som et Mistillidsvotum til Regeringen. Og han fastholdt stadig sit Standpunkt som rigtigt.

„Er vi først saa vidt,“ bedyrede han, „at nordslesvigske Repræsentanter skal indhente Tilladelse hos enhver ung politisk interesseret Mand i Nordslesvig, inden de afgiver deres Stemmer for eller imod et Lovforslag i Berlin, siger jeg for mit Vedkommende Tak¹⁾. . . . Jeg betragter Politikeren og dermed mig selv som et Redskab i Folkesagens Tjeneste. Det er brugbart en vis Tid, om kort eller længe kan ikke siges paa Forhaand. Det er ogsaa ret ligegyldigt. Men er det ikke brugbart længere, skal det kastes bort. Alt andet er meningsløst. Og jeg gaar et Skridt videre: Jeg vil selv have et Ord med i Laget ved min Bedømmelse af min Brugbarhed som Politiker. Jeg gaar den Dag, da jeg selv indser min Ubrugbarhed, og den Dag er ikke fjern, hvis den Mening skulde brede sig her i

¹⁾ Han synes mærkeligt nok ikke her at have Øre for, at han ikke er fri for at strejfe Jessens Tone overfor ham selv under de yngre Dages Kritik.

Nordslesvig, at en Rigsdagsmand er en Slags Automat, der kun har at aflire en Plade i Berlin, som indsættes her i Nordslesvig. Jeg værdsætter mine Evner og Kræfter for højt til, at jeg vil binde dem til en parlamentarisk Virksomhed under saadanne Forhold. Saa foretrækker jeg et frit Arbejde paa andre Omraader i den danske Sags Tjeneste ... Vælger De mig, maa De tage mig som jeg er. Omvende mig fra mine Anskuelse om, hvorledes jeg bør optræde som Parlamentariker for at tjene den nordslesvigske Befolkning paa bedste Vis, kan mine Kritikere ikke. Dertil har jeg tænkt for meget over vor Politik, arbejdet for meget med vor Politik, levet for meget i vor Politik i de sidste 25 Aar ... Jeg er den jeg er. Har man ikke Tillid til mig, bør man sende en anden derved. Kun ét gaar ikke i Længden: at overdrage mig Mandatet og samtidig vanskeliggøre mig dets Udnyttelse ved systematisk at undergrave Befolkningens Tillid til mig. Hvad min Afstemning den 13. December angaar, da maa den opfattes som et fast Led i en lang Kæde af Handlinger, der strækker sig tilbage til 1901, og som sigter mod samme Maal. Jeg frygter ikke for at indanke dette Arbejde for Historiens Dom. Fremtiden vil vise, at jeg ogsaa den 13. December har handlet saaledes som det var min Pligt, hvis jeg vilde varetage den nordslesvigske Befolknings Interesser. Forstaar Nutiden ikke dette, appellerer jeg trygt til Fremtiden."

Det sidste Udtryk minder om A. D. Jørgensens Ord i hans efterladte „En Redegørelse for mit Liv og mit Forfatterskab“, hvor det overfor Modviljen mod en dybere Selverkendelsens Sandhed hedder, at det er „af ringe Betydning, at man modtager mine Meddelelser med Mistillid eller Uvilje. Jeg appellerer fra det Danmark, der er, til det Danmark, der kommer.“ Man kan trygt gaa ud fra, at H. P. Hanssen har savnet sit store Forbillede i disse stormfulde Dage, og under Udarbejdelsen af sine Valgtaler har han ofte set paa Billedet paa Skrivebordet, mødt det gamle mandige Blik og fundet Hvile i Bevidstheden om kun at handle i den indre Tilfredshed, som var Forudsætningen for at fortsætte den parlamentariske Virk-

somhed. Overfor dem, der havde kritiseret denne parlamentariske Optræden i det foreliggende Tilfælde ved at hævde, at han havde slaaet en Handel af, og i Tilslutning dertil spurgt, om det var nødvendigt at ydmyge sig saa dybt, at der skulde handles om Retten, erklærede han paa det næste Valgmøde:

„Under min lange politiske Løbebane har jeg haft Lejlighed til at erhverve mig et ret nøje Kendskab til vor politiske Historie og vore politiske Forhold. Under min parlamentariske Virksomhed i Berlin har jeg skaffet mig Indsigt i den præjssiske Statsstyrelse og i Lovgivningsmaskineriet. Jeg har ogsaa haft god Lejlighed til i Aarenes Løb at knytte mange værdifulde politiske Forbindelser, og jeg raader over bedre Informationer end nogen anden dansk Mand i Nordslesvig. Dette er ingen Overdrivelse. Derfor kan jeg heller ikke lade min Handlemaade bestemme af andre, men kun af min egen bedste Overbevisning om, hvad der er ret og rigtigt ...

Med Mandatet faar en nordslesvigsk Rigsdagsmand en ganske bestemt Opgave: Den nemlig, indenfor en vis Tidsfrist efter bedste Evne at udnytte en Tillidspost i den nordslesvigiske Befolknings Interesse. Saaledes ligger Sagen i Virkeligheden. Med dette Maal for Øje har alle mine Forgængere drevet deres Politik. Maalet har været faststaaende, Maaden, hvorpaa man har søgt at naa det, har langtfra altid været den samme ...

Politiken bestemmes ikke ensidigt af os. Den skabes af en Række Forhold, som vi er tvungen til at regne med. Skulde der atter oprinde Tider som de før nævnte, saa vil Nordslesvig sikkert aldrig savne Mænd med Mod og Mandshjerte, som vil kaste sig i Brechen. Foreløbig maa vi imidlertid arbejde under nøje Hensyn til de Forhold vi har og søge at udnytte dem. Dette har jeg hidtil gjort efter bedste Evne og Overbevisning, og det vil jeg fremdeles gøre, hvis jeg bliver genvalgt. Jeg vil ikke bøje af selv om man tillægger min Virksomhed Kæle- navne som Tilsøringspolitik, Hemmelighedskræmmeri og hvad andet man kan hitte paa. Min Samvittighed er god. Jeg har fra min tidligste Ungdom til den Dag i Dag under skyldigt

Hensyn til de skiftende Tiders Krav ført en god dansk Politik og det agter jeg ogsaa at gøre i Fremtiden.“

Midt under Valgkampagnen blev Optanttraktaten underskrevet i Berlin den 11. Januar 1907, og dens Offentliggørelse vakte en stormende Jubel rundt i Sønderjylland og Kongeriget. Den aabnede Adgang for 7000 Optantbørns Naturalisation, saa de i Besiddelse af præjsisk Borgerret kunde leve trygt for Fremtiden uden Frygt for Udvisning og dermed følgende Landflygtighed. Her var Tyskland virkeligt ydende og Danmark virkeligt modtagende, det var en mægtig fremtidig Styrkelse for Danskheden i Nordslesvig. Optanttraktaten var et Resultat, der viste H. P. Hanssen som en Statsmand af det største Format og med et enestaaende Kendskab til Sagens Enkeltheder, hvorved alt kom til at glide i Lave trods de mange og indviklede Forhaandshindringer. Den skaffede ham et nyt aarelangt Arbejde — med Bistand af gode Hjælpere paa et særligt Optantkontor — med disse Mængder af Andragender og Undersøgelser, men derved bidrog han til at sprede Glæde og Lykke ind i mangfoldige sønderjydske Hjem. Traktaten var en imødekommende Gave fra Tyskland til den Befolkning, hvorom det ved et af Vælgermøderne kunde siges, at ingen Steder i det store Kejserrige var Lovlydigheden og Lovtroskaben større end i Nordslesvig.

Ved Valget fik han 10,420 Stemmer mod 5,168 tyske og 744 socialdemokratiske, altsaa en mærkbar Stigning fra Efteraaret. Med de øvrige sønderjydske Valgkredse blev der ialt afgivet 15,336 danske Stemmer, ogsaa et tilfredsstillende Helhedsresultat.

Udfaldet af Rigsdagsvalget og den epokegørende Overraskelse med Optanttraktatens Afslutning satte Kolonialafstemningen tilbage i den offentlige Diskussion, men den blev stadig ved at leve i Bevidsthederne som et ømt Punkt ved Bedømmelsen af H. P. Hanssen som Menneske og Politiker. Afstemningen i sig selv var ingen glad ved, heller ikke han selv, skønt han samtidig i sit Indre følte sig forpligtet af Omstændighederne til at handle imod sin egen Fortids Følelser. Det

gjorde han nemlig, hvilket ganske vist ikke kom frem under Brydningerne, men er en historisk Kendsgerning med faste Vidnesbyrd, som det lønner sig at se lidt paa for at fatte det dybere i hans Stilling. To Fortidsudtalelser rejste sig imod ham, skønt alle mærkeligt nok syntes at have overset eller glemt dem og ingen derfor nævnte dem, men i hans egne Tanker har de utvivlsomt trods alt tvunget ham ind i gentagne Overvejelser. Det var de to tidligere fremhævede Tilfælde, hvor han i Bladkorrespondancer fra Berlin udtrykkelig havde taget Standpunkt baade overfor Militærbevillinger og Kolonialpolitikken og stillet sig afgjort imod dem begge set fra et sønderjydsk Synspunkt.

Det første var hans Forsvar for Gustav Johannsen, der i 1888 efter den store Militærdebat, hvor selve Bismarck traadte i Forgrunden, stemte sammen med Bebel og Singer imod et Hærlaan paa 280 Milioner Mark. „Jeg tvivler ikke paa, at alle dansksindede Sønderjyder er enig med Gustav Johannsen,“ havde han da som før nævnt skrevet i Dybbøl-Posten paa en Maade, der dengang viste det som hans ubrydelige Opfattelse, at ingen dansk Sønderjyde under nogen Forudsætning kunde stemme for Midler til tysk Militærvæsen, saa langt kunde den erobrede ikke gaa overfor sin Erobrer.

Det andet var hans — efter tyske Kilder — skarpe Artikel i Heimdal 23. Januar 1905 med den indignerede Slutning: „Saaledes ser Kolonialpolitikken ud i Virkeligheden,“ hvori laa en følelsesfuld Afstandstagen fra enhver etisk eller finacial Støtte til den, det vilde være umuligt for en dansk Sønderjyde.

Han havde altsaa før staaet lige saa stejlt som sine Angribere og det kan i Virkeligheden ikke undre, at baade de og alle spurgte om det forsvarlige i en saadan Ændring trods hans egen Overbevisning om det rigtige i Øjeblikkets Situation. Der laa med andre Ord dybest set bag hele Røret det betydningsfulde Spørgsmaal: Er H. P. Hanssen ikke længere Fører med fuldt Herredømme over sin Stilling i hvert givet Forhold, men har hans egen Arbejdstaktik efter sin Art be-

virket, at han nu selv føres af Begivenhederne og tvinges derhen, hvor han oprindelig ikke vilde?

Det er næppe muligt at give noget absolut Svar paa Spørgsmaalet og heller ikke nødvendigt, idet det maa huskes, at det brede Udsyn over stortysk og europæisk Statskunst, som efterhaanden dannede en vid Horisont for hans nordslesvigske Folkepolitik, netop viser ham som den store Fører, hvis Beslutninger i afgørende Øjeblikke kunde bestemmes af helt nye Faktorer, som han vel ikke var Herre over, men dog suveræn i sin Benyttelse af dem.

En Maanedstid efter Optanttraktatens Offentliggørelse blev Rigskanslerens Fætter Godsejer v. Bülow udnævnt til Overpræsident i Hertugdømmerne og holdt ved Landbrugskamrets Aarsmøde følgende forsonende Tale som Udtryk for Statsregeringens gode Hensigt:

„Vi opholder os her blandt en Befolkning, som endnu staar fremmed overfor os, fordi den taler et andet Sprog. Men derfor maa vi ikke glemme, at den bestaar af vore Landsmænd. Især maa jeg under Varetagelsen af mit Embede lægge mig dette paa Sinde. Folk, som kender denne Befolkning, tillægger den særdeles mange gode Egenskaber. Bør vi behandle den uden Forstaaelse, fordi den taler et andet Sprog og endnu spejder efter vort Naboland i Nord? Jeg siger Nej. Vil man vække Tillid, maa man først selv vise Tillid. Hvad vi saar, det vil vi ogsaa høste, netop det. Derfor vil vi ikke saa, hvad der skiller, men hvad der forener os. Fælles for os er den nordiske Himmel, Livsvilkaarene, den økonomiske Bedrift. Alle er vi ogsaa af samme Afstamning, om Cimbrer eller Teutoner, om Syd- eller Nordgermaner: Fælles er dog det germaniske Blod. Mændene er lyshaarede, Kvinderne er blaaøjede. Alle er vi slesvig-holstenske Landsmænd. Fælles for os er Landegrænsens Urokkelighed. Forskellene maa falde. Lad os da med aabent Hjerte udbringe et Leve for denne Egns Beboere, saaledes som det sømmer sig, naar Folk fra Hertugdømmerne mødes. Vort Rige er mægtigt nok. Vi vil byde Beboerne et Broderkys. Nordslesvigerne uden Undtagelse skal leve.“

Desværre lykkedes det efterhaanden de underordnede Mynigheder at ændre den tilsigtede milde Kurs, særlig virksom her var Dommeren Dr. Hahn, Formand for den tyske Forening i Nordslesvig.

Paa dansk Side viste der sig ogsaa lidt efter lidt modstridende Opfattelser af Optanttraktatens Goder. Man ankede over, at dens Indledning anerkendte Grænsen fra 1864 trods den traktatmæssige Ret i Paragraf 5, skønt den danske Regering i 1879 havde udtalt ganske det samme under Ministeriet Estrup. Heller ikke fandt man Traktaten omfattende nok, idet den ikke medtog de saakaldte Hjemløse. Børn af danske Indvandrere fra Kongeriget og født før 19. Marts 1898, Datoen for den nye danske Indfødsretslovs Ikrafttræden, men saa vidt havde det ikke været muligt at naa straks, her laa endnu en Fremtidsopgave.

De to Retninger i nordslesvigsk Politik tørnede sammen ved Aarsmødet 9. Juni 1907, hvor der skulde vælges ny Formand for Vælgerforeningen efter den gamle Slagtermester J. P. Reimers, der nu var 80 Aar og ønskede at fratæde. Med 332 Stemmer blev valgt Gaardejer J. N. H. Skrumsager, Edsnægternes gamle Fører, der havde taget Konsekvenserne af Udviklingen og nu som H. P. Hanssens Velynder forlængst havde nedgravet Stridsøksen, mens Gaardejer Peter Grau fik 220.

Modpartiet mønstrede altsaa ikke noget ringe Tal og syntes at være vokset, under Diskussionen hævdedes det uimodsagt, at H. P. Hanssen havde største Delen af de Unge imod sig. Den offentlige Forhandling om Betimeligheden og Værdien af hans Fremgangslinier tog til med en stærk Mistænkeliggørelse af hans Motiver, ikke ment som en Sigtelse for at gaa paa Akkord med Sandheden i den personlige Overbevisning, men som en Mangel paa virkelig dansk Folkeaand i Beslutningens Øjeblik, og derfor indkaldtes efter H. P. Hanssens Henstilling Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad til et Fællesmøde 8. Oktober i Aabenraa for at faa klaret i hvilken Udstrækning han for Alvor kunde siges at være Udtryk for Nordslesvigernes Anskuelser.

I et Foredrag paa halvtredie Time redegjorde H. P. Hanssen for sin og Julius Niensens Politik og forsvarede deres Tavshed om Paragraf 5 saaledes:

„Hvad tilsigter jeg nu i al Almindelighed med min Politik? Og derpaa vil jeg svare: At opretholde den store for vor Fremtid afgørende Realitet: en dansk talende, dansk føende, dansk villende nordslesvigsk Befolkning. Hvad der gaar ud over dette er Ønsker og Haab, som ikke kan være Genstand for en maalbevidst Politik.

Den Politik jeg søger at føre gaar nøjere udtrykt ud paa at skabe de bedst mulige Vilkaar for vort nationale Arbejde, paa at bekæmpe Tvangsregimentet og trænge det tilbage paa alle Omraader, paa at udvide og udbygge vore nationale og sociale Organisationer, for at vi ad Selvhjælpens Vej kan afvise Angrebene paa vor Jord og løse de mange kulturelle Opgaver, der maa betragtes som Forudsætningen for vor folkelige Selvhævdelse. Min Politik gaar kort sagt ud paa at styrke den nordslesvigske Befolkning indadtil og at øge dens nationale Modstandskraft udadtil, saa den kan hævde sig gennem sejrrig Kamp indtil der før eller senere oprinder lysere Tider.

Spørgsmaalet er nu, hvilken Politik vi skal føre i Fremtiden? Dette Spørgsmaal er det i Dag Vælgerforeningens Ret og Vælgerforeningens Pligt at afgøre. Jeg spørger derfor først:

Mener Vælgerforeningens Bestyrelse, at de parlamentariske Repræsentanter skal bygge deres Politik paa Pragfredens § 5?

En saadan Politik kan føres. Statens Omraade ændres ved Lov. Jeg har som Landdagsmand fire Gange været med til at ændre Prøjsens Grænser. Mine Forgængere har været i den samme, mine Efterfølgere vil komme i en lignende Situation. Der kan under disse Traktaters Behandling i Landdagen og Rigsdagen stilles Ændringsforslag, der kan rejses en Debat, der kan føres en Kamp under Henvisning til Pragfredens § 5. Det vil blive en Demonstrationspolitik, der vil blive opfattet som en hel meningsløs Udæskning. Og den vil efter min Overbevisning drage farlige Følger efter sig. Men den kan føres. Vil De, at den skal føres, er jeg rede til straks at vige Pladsen,

men jeg vil derimod ikke overtage Ansvaret for en saadan Politik.

Jeg spørger dernæst: Mener Vælgerforeningens Bestyrelse, at den danske Befolkning og den nationale Sag er bedst tjent med en ny Köllerpolitik og at vi derfor skal søge at fremkalde et skærpet Voldsregimente?

Dette Krav er, som paavist, bleven rejst under Ordskiftet i Pressen. En saadan Politik kan ogsaa føres. Det vil ikke være saa vanskeligt at løse denne Opgave. Vil De, at den skal føres, er jeg ligeledes villig til at vige Pladsen, men jeg vil heller ikke overtage Ansvaret for en Politik, der stiler imod dette Maal.

Men hvis Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad besvarer begge disse Spørgsmaal med Nej, saa er Julius Nielsen og jeg villig til at fortsætte en Politik, som jeg vil skitsere saaledes:

Vi vil under Fastholdelse af vor nationale Ret søge at skaffe Befolkningen de bedst mulige Vilkaar under Nationalitetskampen. Vi vil modvirke enhver Skærpelse af Tvangsregimentet, enhver Øgelse af det nationale Tryk. Vi vil søge at opnaa en Udvidelse af vore borgerlige Rettigheder, i det hele arbejde hen til, at den danske Befolkning vedvarende kan være i afgjort Flertal i videst mulig Udstrækning og dermed holde sin Skæbne i sin egen Haand.

Hvis Vælgerforeningen godkender denne Politik og ønsker, at vi skal fortsætte paa dette Grundlag, saa maa vi imidlertid grundet paa det sidste Aars bitre Erfaringer yderligere kræve:

1) at Vælgerforeningen udtrykkelig anerkender vor Ret til selv at bestemme, hvilken Taktik vi vil føre for at fremme disse Formaal, og

2) at Vælgerforeningen støtter os overfor Pressens Angreb og Mistæneliggørelser, naar vi appellerer til den, alt i Henhold til en nærmere bestemt Arbejdsplan, som vi senere vil foreslaa et Udvalg til at udarbejde.

Dermed er jeg færdig. Bestyrelsen har nu Ordet og Afgørelsen.“

Efter et kort Ordskifte stemte 22 for Tilslutning til det opstillede Arbejdsprogram og 4 imod, hvorpaa man med 26 Stemmer mod 1 vedtog følgende Resolution til Offentliggørelse i den sønderjydske Presse:

„Idet vi udtaler vor fulde Tilslutning til vore Repræsentanter Rigsdagsmand H. P. Hanssens og Landdagsmand Julius Nielsens Politik bringer vi dem en varm Tak for deres trofaste Arbejde iblandt os og haaber, at de fremdeles i en lang Aarrække maa faa Lykke og Held til at fortsætte Arbejdet for vor Folkesag. Vi tilsikrer dem endvidere al den Støtte, som vi er i Stand til at yde dem i vor nationale Kamp.“

Alligevel hørte Angrebene ikke op og Vejen fremad blev fremdeles stormfuld, Oppositionen organiserede sig endogsaa, men under disse fortsatte indre Brydninger var H. P. Hanssen paany i fuld Gang med at afværge en stor Fare for Danskheden. Et frygteligt Slag truede den nordslesvigske Befolkning. Der paatænkte en Rigsforeningslov med Forbud mod Brugen af ikke-tyske Modersmaal ved offentlige Møder. Dette Forbud var tænkt som Forholdsregel mod Polakerne, men vilde ogsaa ramme Nordslesvig og andre ikke tysktalende Dele af Riget.

Allerede for omtrent tre Aar tilbage havde han (20. Januar 1905) i en Beretning fra Berlin nævnt i Hejmdal, at det truede med et saadant Forbud mod Brugen af fremmede Sprog ved offentlige eller i hvert Fald politiske Møder. Nu blev han i September 1907 opskræmt ved alarmerende Underhaandsmeddelelser fra sine gode politiske Forbindelser i Berlin om, at en Rigsforeningslov indeholdende Forbudet virkelig var under Forberedelse, saa det gjaldt at gribe ind snarest for om muligt at afværge eller mildne det.

Og det gjorde han, men alt skulde foreløbig holdes hemmeligt. Han rejste straks til Tyskland og forhandlede med forskellige indflydelsesrige Politikere, hvorefter en Slagplan blev lagt. Men hjemme i Nordslesvig havde man endnu ingen Anelse om det oprækkende Uvejr, hvorom han ved Vælgerforenin-

gens Fællesmøde i Oktober og andre følgende Sammenkomster stadig intet turde røbe. I November drog han atter til Tyskland og fulgte sin Slagplan.

Ved Rigsdagens Aabning forelagde Regeringen det med megen Spænding imødesete Forslag til Rigsforeningsloven, der ved Siden af flere Fremskridt i frisindet Retning i § 7 indeholdt Bestemmelsen om, at Forhandlinger paa alle offentlige Møder skulde føres paa Tysk.

Nu fulgte for H. P. Hanssen flere Maaneders ihærdig og anstrængende Kamp mod Sprogforbudet, og han havde rigt Udbytte af sit Arbejde, skønt det ikke lykkedes ham at vælte selve Forbudet, hvilket en Overgang syntes muligt. Vælgerforeningen støttede ham ved Indsendelsen af en Petition med Underskrift af 29,180 myndige Sønderjyder. En af den tyske Forening for Nordslesvig indsendt Modpetition fik kun omkring 4000 Underskrifter, endda kun — som den udtrykte det — „for det overvældende Flertals Vedkommende tilhørende den hjemlige uafhængige Befolkning af alle Klasser“. Ved ustandselige Konferencer med Partierne og deres Førere samt med Regering og Rigsdagsudvalg udvirkede han store Forbedringer. To Gange havde han Ordet i Rigsdagen, den sidste Gang for at motivere et Ændringsforslag om kun at lade Forbudet gælde for politiske Forsamlinger. Det faldt med 170 Stemmer mod 199, men i og for sig ikke noget daarligt faktisk Resultat. Ved Lovens Vedtagelse i April 1908 var der væsentlig ved H. P. Hanssens dygtige og smidige Indgriben opnaaet, at Sprogforbudet først skulde træde i Kraft om 20 Aar i Amter med over 60 % Indbyggere, som ikke havde tysk Modersmaal, hvorhos han havde faaet Regeringens bindende Tilsagn om, at denne Bestemmelse ogsaa skulde gælde for de dansktalende Distrikter i Tønder Amt. Forbudet skulde overhovedet ikke gælde for Valgmøder. Den yderst kloge Tilføjelse om Udsættelse i 20 Aar viste paany H. P. Hanssens Statsmandskunst og blev til Velsignelse for Nordslesvig, hvor Forbudet aldrig kom til at virke, ikke blot fordi Nordslesvig i

1928 forlængst var genforenet med Kongeriget, men ogsaa fordi Ophævelsen af Sprogparagrafen — hvorom senere — blev vedtaget under Verdenskrigen. Dertil var han ogsaa medvirkende.

Ved Landdagsvalget i Sommeren 1908 nedlagde H. P. Hansen sit Dobbeltmandat, og da Julius Nielsen under Trykket af de sidste Aars stærke Angreb, hvoraf han fik sin haarde Andel, bestemt nægtede at lade sig genvælge skulde der opstilles to nye Mænd. For at fordele det parlamentariske Ansvar paa begge de stridende Grupper vedtog Vælgerforeningen enstemmigt at opstille Peter Grau, men atter nægtede han ligesom ved Rigsdagsvalget at overtage en parlamentarisk Stilling, hvorimod han — vistnok til almindelig Overraskelse — foreslog Gaardejer Nis Nissen, Viby, der ligesom den anden Kandidat Gaardejer H. D. Kloppenborg Skrumsager var H. P. Hanssens ubetingede Meningsfælle og fra tysk Side blev kaldt hans Lansebærer. Valget viste en mægtig Fremgang for Danskheden, og de valgtes med stærkt stigende Stemmetal. Glæden prægede Aarsmødet, som efter H. P. Hanssens Forslag — forøvrigt efter et tysk Forbillede — vedtog at oprette et saakaldt nordslesvigsk Arbejdersekretariat, som uden Vederlag skulde meddele Oplysning og Vejledning i retslige Anliggender, særlig vedrørende Arbejderforsikringslovene, Foreningsretten og statsborgerlige Forhold, til alle og enhver uden Hensyn til Stand, Parti eller Nationalitet. Med Kr. Refslund Thomsen som Sekretær udførte det efterhaanden et meget betydeligt og gavnligt Arbejde. I samme Forbindelse bør nævnes Vælgerforeningens ligeledes efter H. P. Hanssens Forslag iværksatte socialpolitiske Kursus, der paabegyndtes Aaret efter med Studium af prøjsisk Administration, tysk Lovgivning og andre Nationaliteters Forsvarskamp.

Paa Aarsmødet i 1909 hejste H. P. Hansen Faresignal.

„Vi kan vente et alvorligt Fremstød imod vor Nationalitet fra to forskellige Sider,“ advarede han. Det gjaldt Skolen og Jorden.

„Der skal efter dansk Mønster oprettes Skoler for den

voksne Ungdom, Bevægelsen er allerede i fuld Gang. Efter flere famlende Forsøg har man faaet Tvangsefterskoler oprettet paa de fleste Strøg, og det vil sikkert ikke i de kommende Aar komme til at skorte paa Forsøg paa at udvide Skolepligten. Der er som bekendt i de senere Aar forsøgsvis oprettet tyske Folkehøjskoler i Tinglev og i Maarbæk. I Tilslutning dertil vil der nu blive oprettet en Folkehøjskole paa det gamle Slot her i Nordborg, som er købt til dette Brug. Til Landbrugsskolen i Aabenraa, som har været i Gang i et Par Aar, føjes en Landbrugsskole i Haderslev. Der bliver endvidere oprettet Husholdningsskoler i Haderslev og Graasten og vil blive afholdt Husholdningskursus flere andre Steder. Endelig er der planlagt en Fiskeriskole i Aabenraa. For Eleverne fra disse Skoler foranstaltes der, ligeledes efter dansk Mønster, Udflugter til seværdige Egne. Eleverne fra Aabenraa har været i Marsken og i Hamborg, Højskolepigerne fra Tinglev har aflagt et Besøg i Kiel og i det østlige Holsten. Vi staa her overfor omfattende Forsøg paa at drage vor Ungdom stærkere ind under tysk Indflydelse.

I hele denne Udvikling har vi heldigvis Førerskabet. Den er et Udslag af den kulturelle Paavirkning vi udøver. Hvis nu disse efter dansk Mønster oprettede Skoler kan samle den tyske Ungdom og i Lighed med de danske Højskoler virke forædlende paa den, uddybe dens Følelsesliv, udvikle dens Humanitet, skærpe dens Retssans, kan vi kun ønske dem Held med deres Gerning. De vil da udføre et Arbejde, som der er stor Trang til i det tyske Folk. Men vor Ungdom kan den ikke byde det den trænger til, fordi Staten har forsømt sine Pligter overfor den ved at gøre Skolen til en Fortyskningsanstalt. Vor Ungdom vil sikkert ogsaa i Fremtiden søge til Skoler, hvor der er Adgang til Undervisning paa Modersmaalets Grund. Desuden er vi overbevist om, at de tyske Skoler hverken med Hensyn til sund og sand Oplysning eller til personlig Dygtiggørelse paa de praktiske Omraader vil kunne staa Maal med de danske Folkehøjskoler og Landbrugsskoler. Og da de Skoler, der nu ved Hjælp af betydelige Statsmidler

sættes i Gang i Nordslesvig, desuden, som man aabent vedgaar, ligefrem vil søge at undergrave vor nedarvede Nationalitet, maa vi indtage en afvisende Holdning overfor dem og herefter søge at udnytte de danske Skoler endnu bedre end hidtil. Af enhver ung dansk Mand eller Kvinde, der herefter vender tilbage fra en dansk Højskole, bør der opstaa en Missionær for Højskolesagen i Nordslesvig.“

Men „farligere end Forsøget paa at vinde vor Ungdom gennem disse Skoler er Angrebene paa vor Jord,“ fortsatte han og skildrede de tre Former, hvorunder disse Fremstød blev forsøgt.

Fra Statens Side stilledes — efter Eksempel fra polsktalende Landsdele — store Beløb til Raadighed til Opkøb af nordslesvigske Statsdomæner, hvor Forpagterne skulde være paalidelige Støtter for Tyskheden. Mere farlig syntes dog Oprettelsen af Rentegaarde, hvor Ejeren fik Statslaan svarende til det meste af Værdien, men til Gengæld maatte forpligte sig til ikke at sælge eller udstykke uden Samtykke fra Staten, der havde baade Forkøbsret og Genkøbsret. Endelig skulde et Nybyggerselskab rejse en Vold af tyske Kolonister tværs over hele Nordslesvig.

Men Danskerne var rede til Forsvar.

Allerede i flere Aar havde den saakaldte Oktoberforening (stiftet 5. Oktober 1898) med Gaardejer J. H. Schmidt, Vojensgaard, som en særdeles velegnet, kyndig og handlekraftig Forretningsfører udført et glimrende Arbejde med at standse tysk Fremrykning ved Jordkøb langs Grænsen, men efter Tilskyndelse af Landdagsmand Julius Nielsen var der nu siden Foraaret gjort Forarbejder til Oprettelsen af et nyt dansk Pengeinstitut, der hovedsagelig skulde yde sekundære Laan i Landejendomme, og denne Plan blev vedtaget af Vælgerforeningen. I Løbet af Efteraaret stiftedes Nordslesvigsk Kreditforening, der havde en indbetalt Andelskapital paa over 800,000 Mark, med Julius Nielsen som Formand og J. H. Schmidt samt M. Refslund Poulsen som Forretningsførere. Takket være den holdt Danskerne Stillingen i Jordkampen

uagtet de store tyske Statsbevillinger og vandt som Helhed mere end der tabtes her og der.

Mens der saaledes trods den mildere Luftning med Optanttraktaten og Overpræsident v. Bülow's Forsoningstale trak mørke Skyer op og bebudede et nyt Uvejr, hvorfra de første truende Byger faldt, var der modsatte tyske Kræfter i Gang. Fra forskellig Side indenfor den nordslesvigske Tyskhed reagerede man mod den haardhændede Tvangspolitik som baa- de etisk urigtig og statsmæssig uklog, disse Kredse fik atter Støtte fra betydende Lag i selve Tyskland, og der opstod en ret kraftig Bevægelse for at vejlede Offentligheden overfor Landraadsregimentets ensidige Magtmetode. Blandt de føren- de Navne var den kendte tyske Politiker Fr. Naumann, Ud- giver af Tidsskriftet „Die Hilfe“, Professor M. Rade i Mar- burg, Udgiver af „Die christliche Welt“, og Professor Hans Delbrück i Berlin, Udgiver af „Preussische Jahrbücher“, hvortil kom hjemmetyske Skribenter som Theodor Brix, Erich Schlaikjer og Johannes Tiedje. Den sidste blev netop i Aaret 1909 banebrydende med en Række oplysende Artikler i „Die christliche Welt“, hvor han ganske vist kaldte Nordslesvig et gammelt tysk Kulturland, der skulde bevares som saadant, men som en alvorlig Sandhedssøger prøvede han at forstaa den dansksindede Befolkning og ikke dømme den, tværtimod for- kastede han den aandløse Magtpolitik og krævede en dybere kulturel Folkekamp, hvor det bedste fra begge Sider kunde komme frem i frugtbar Livsudfoldelse og efter hans Mening ikke mindst til Gavn for Tyskheden. Han gav en sympatisk Skildring af Danskheden som Aandsmagt og dens Betydning for Udviklingen.

„Den religiøse Strømning,“ skrev han, „der udmærker Nord- slesvig fremfor Sydslesvig og Holsten er dansk Ejendom . . . Nordslesvig er i Virkeligheden, hvad Aandslivet angaar, ble- vet et dansk Land . . . Langt ud over Sproggrænsen, helt ned i det holstenske øver det danske Landbrugs overlegne Dygtighed sine Virkninger . . . Vort Folks hele Typus bliver jo længere desto mere dansk . . . det viser sig endog i de unge Pigers

Haandarbejder, i vore Drenges for femten Aar siden endnu ukendte, ja slet ikke eksisterende Iver for nordisk Gymnastik, i Smag og Mode, men tydeligst i Sproget . . . Den tyske Kulturkamp er i Virkeligheden en Tilbagetogsfægtning.“ Det var karakteristisk, at han gjorde den nationale Kamps Kerne religiøs og udtalte: „Naar Tyskere sydfra spørger os: Hvad gør de Danske i og for Nordslesvig? — da kan vi ikke svare andet, vi maa svare dem: Se, de beder.“

Resultatet blev blandt andet, at der oprettedes en tysk Fredsforening for Nordslesvig, som under stærk Fremhævelse af Medlemmernes tyske Sindelag tog afgjort Stilling mod alle ydre Tvangsbestræbelser og anerkendte den danske Befolknings berettigede Kulturudfoldelse paa lige Fod med Tyskheden. Derhos stillede man sig fra forskelligt Hold indenfor det sønderjydske Præsteskab og Kirkeliv mere forstaaende overfor det kristelige Fællesskab paa Modersmaalets dansk-nationale Grund.

I Foraaret 1909 blev det udtrykkelig tilføjet i Loven om tysk Veteranhjælp, at „Rigsundersaatter, som har gjort Felttogene fra 1848—50 og 1864 med i den danske Hær, faar ogsaa Understøttelsen.“

Vi er en Folkestamme, en Befolkning, og ikke et Parti, hævdede H. P. Hanssen Gang paa Gang, ogsaa paa det danske Aarsmøde i 1910, men det viste sig, at Skillelinierne indenfor Danskheden ikke lod sig holde nede, skønt der en kortere Tid havde været forholdsvis stille. Efter Aarsmødet blev Brydningerne endnu voldsommere end før og i Løbet af Efteraaret meddelte H. P. Hanssen, at han ikke mere vilde modtage Genvalg. Bægeret var fuldt, Tilstanden blev for meningsløs og uholdbar i Længden.

Hans Beslutning vakte et mægtig Røre, og 30. Oktober maatte han paa et stort Møde i Sønderborg motivere sin Stilling.

„Først vil jeg minde om, at en nordslesvigsk Rigsdagsmands Stilling i sig selv er meget vanskelig. Ikke blot i Berlin, hvor han staar overfor en mildest talt uvillig stemt Regering og ene

blandt 396 andre Rigsdagsmænd, men ogsaa herhjemme, hvor han skal være en Slags Generalnævner for Anskuelser, der spænder saare vidt paa de sociale og kirkelige Omraader, og paa det politiske bevæger sig fra tung træg Konservatisme til rød Socialisme. Disse Vanskeligheder, der skærpes ved, at han repræsenterer et Omraade, som svarer til en halv Snes danske Folketingsvalgkredse, medfører, at han ikke uden videre kan sammenstilles med de Rigsdagsmænd, der indenfor større Grupper repræsenterer et bestemt Parti paa Tinge. Han maa stille større Krav til sine Vælgeres Tillid. Det gør jeg ogsaa. Naar jeg ikke vil modtage Genvalg er det først og fremmest, fordi jeg ikke længere kan glæde mig ved den Tillid, der er Forudsætningen for et frugtbart parlamentarisk Arbejde.

Manglen paa Tillid til mig som Parlamentariker har især givet sig Udtryk i Pressens Holdning. Jeg vil ikke skærpe bestaaende Modsætninger ved at fremdrage Enkeltheder, men ganske simpelt minde om Stillingen som den har været i de senere Aar. Hver Gang Motiverne til mine Handlinger ikke straks har kunnet lægges klart frem har jeg mødt Mistænk-somhed hos Flensborg Avis og Dybbøl-Posten. Og Mistilliden har gentagne Gange antaget Former, som har lammet min Handlekraft og forstyrret mit Arbejde ... Heller ikke af Bladet Dannevirke har jeg i de senere Aar faaet den Støtte, som jeg mener en nordslesvigsk Rigsdagsmand har Krav paa. Det har under alle kritiske Situationer søgt at indtage et Mellem-standpunkt, men undskyldende og overbærende Ord er ofte farligere end aabne Angreb.

Pressens Holdning har naturligvis atter paavirket Befolkningens Tillid til mig. En Gang har jeg her i Amtet kunnet glæde mig ved en lignende Tillid, som der vistes gamle Reimers. Dette har helt forandret sig i de sidste Aar. Andre Forhold virker i samme Retning. Jeg staar endvidere overfor en betænkelig Underhaandsagitation. De maa her tro mig paa mit Ord. Beviser vil jeg ikke fremlægge, fordi jeg som sagt ikke vil ægge Lidenskaberne eller skærpe Modsætningerne. Derfor undlader jeg ogsaa at nævne Navne.

Fra flere Sider har man i de sidste Dage fremhævet, at Tilliden til mig var stærkere rodfæstet til mig i Nordslesvig end nogen Sinde. Dette er ikke rigtigt. Mistilliden breder sig tværtimod stadig videre og den arbejdes dybere ind i Befolkningen. Mangeaarig Deltagelse i det offentlige Liv har skærpet min Iagttagelsesevne. Symptomerne er for mange til, at de kan bortforklares. Og Haanden paa Hjertet, mine Vælgere! Hvor mange af Dem tvivler i Grunden om, at det er sandt, hvad jeg siger!

Endelig, og det har ikke mindst fæstnet min Beslutning, staar vi overfor begyndende politiske Partiorganisationer indenfor den danske Befolkning. Det er i nyere Tid bleven Skik, at de Kredse, som føler sig i Uoverensstemmelse med mig, afholder særlige Partimøder. Det er saaledes Offentligheden bekendt, at der blev afholdt et Møde af den Art i Tinglev før Sprogforeningens sidste Generalforsamling. Et lignende Møde er atter blevet afholdt før Vælgerforeningens sidste Bestyrelses- og Tilsynsraadmøde. Vi staar her overfor en begyndende Udvikling, som efter min Mening er overordentlig farlig. Afbrydes den ikke i Tide vil vi snart staa overfor en skæbnesvanger Splittelse af den nordslesvigske Befolkning. Og her vil jeg derfor i Dag af mine Lungers fulde Kraft raabe et kraftigt Varsko!

Vi lever for Tiden i den rigeste Udvikling, som vi har haft siden 1864. Luften er fuld af aandelig Avlekraft. Vi staar overfor en betydningsfuld Udvikling paa de kirkelige Omraader. Den spores indenfor Frimenighederne, indenfor Statskirken, indenfor Indre Mission. Vi har en frisk Ungdomsbewægelse. Vi har en stærk Afholdsbevwægelse. De sociale Spørgsmaal bryder paa. Alt dette er glædeligt, men skaber Modsætninger, som rummer store Farer for Partidannelser. De, som foretager de første Skridt ind paa denne Bane, paatager sig derfor et overordentlig tungt Ansvar.

Jeg har begyndt min politiske Løbebane med det Samlingsarbejde, som Vælgerforeningens Oprettelse var. Den Gang lykkedes det os at sammenfatte de Modsætninger, Edskampen hav-

de affødt, indenfor den samme politiske Organisation. Og hermed forsvandt disse Brydninger af vort offentlige Liv. Ikke Splittelse, men Samling! Det har altid været og det er fremdeles mit Løsen. Ved ikke at modtage Genvalg vil jeg derfor ogsaa fjerne en Anstødssten for den Samling af alle danske Nordslesvigere, der er Forudsætningen for, at vi kan føre vor Forsvarskamp med Kraft og med Held . . .

Min Tilbagetræden som Parlamentariker ønsker jeg opfattet som et Samlingssignal, som et alvorligt Forsøg paa at trænge Rivninger og Brydninger, der genopliver gamle Modsætninger, øder mange Kræfter, og atter og atter hæmmer og forstyrrer vort Arbejde, tilbage indenfor rimelige Grænser. Alle Afskygninger af Danskheden bør være og er jo ogsaa i alt væsentlig repræsenteret indenfor vore store nationale Foreningers brede Fællesstyrelser. Her kan afvigende Meninger kun være til gensidig Berigelse og frugtbargøre vort Arbejde . . . Og saaledes er det ogsaa nødvendigt, at de afvigende Meninger, der faktisk gør sig gældende med Hensyn til, hvorledes vi rettelig bør føre vor politiske Kamp, er repræsenteret i vort parlamentariske Tremandsraad. Dette er nu, da vi øjensynligt gaar alvorlige Tider i Møde, vigtigere end nogensinde. Min Tilbagetræden betegner derfor endvidere et Forsøg paa at føre afvigende Meninger frem til Indflydelse under parlamentarisk Ansvar.“

Hans Tilbagetræden diskuteredes ivrigt rundt i hele den danske og tyske Presse. Fra Nordslesvig og Kongeriget rettedes uophørlige Anmodninger til ham om at tilbagekalde Beslutningen, men han nægtede det, og Oppositionen søgte igen at finde en anden Rigsdagskandidat uden at det lykkedes trods alle Anstrengelser. Ingen vilde eller turde og der herskede tilsidst almindelig Forvirring i Spørgsmaalet. Efter lange og indviklede Forhandlinger endte det med et Forlig, fordi Samling var en bydende Nødvendighed for Sagens Skyld. Alle Parter enedes om at beklage det Omfang, som de indre Uoverensstemmelser havde faaet, og tilkendegav deres Vilje til at søge dem begrænset ved gensidig Imødekommenhed for at undgaa Parti-

dannelser. Den danske Presses Redaktioner vedtog en femaarig fælles Overenskomst, hvorefter de forpligtede sig til efter Evne at forebygge Angreb i Bladene paa de store nationale Organisationer og Fællesforetagender, men henviser Kritiken til Foreningsmøder som det rette Forum. Ligeledes erklærede de sig villige til ikke at angribe de parlamentariske Repræsentanter før mulige Angreb mod disses Holdning eller Politik var prøvet af Vælgerforeningens Fællesstyrelse under Forudsætning af, at Parlamentarikerne tog samme Hensyn. Og endelig vedtog Bladene uden at opgive deres selvstændige Standpunkter ikke at føre saarende Avisfejder mod hinanden. Paa Grundlag af dette smukke og resignerende Forlig, hvor alle satte det personlige til Side for selve Danskheden, bøjede H. P. Hanssen sig og gik ind paa at fortsætte sin Rigsdagsgerning. Den danske Fællesskabsfølelse havde for denne Gang sejret til alle Sider. Nu holdtes der Borgfred udadtil.

„Drejer denne Tvist sig virkelig kun om Sprogforeningen,“ havde Bladet Dannebrog spurgt ved en Lejlighed, da det var denne ældste sønderjydske Organisations Forhold, der blev de to nordslesvigske Retningers Stridsobjekt, „eller har den endnu mere alvorlig Baggrund ved at varsle om fortsatte Brydninger og en skæbnesvanger Spaltning, der ogsaa kan træde frem ved hvilken som helst anden Lejlighed? Adskilligt tyder paa, at man er i Færd med at splittes efter gamle Skillelinier.“

I disse Ord rørte Bladet ved noget betydningsfuldt til Forstaaelsen af hine Aars Kampe, der ganske vist nu herefter blev holdt nogenlunde nede gennem den iværksatte Selvdisciplin, men deres Fortsættelse brød senere frem med forøget Styrke i Genforeningstiden. Bag alt, hvad der blev sagt, laa nemlig noget, som ikke blev sagt, fordi det efter alle forhaanden-værende Omstændigheder ikke kunde siges — nemlig det Spørgsmaal: Hvilken Indflydelse har vor Stilling og Fremgangsmaade paa vort Fremtidshaabs Rækkevidde?

Fremtidshaabet døde aldrig i Sønderjylland. Den gamle Slægt bar det og gav det i Arv til Ungdommen, som bar det

videre. Vi kommer tilbage engang, sagde de bestandig til hinanden indbyrdes. Den enkelte kunde maaske ikke engang altid sige hvorfor, de ejede Haabet i Sammenknytning med saa meget af det dybeste og inderste i deres Hjerte, nogle i Tilknytning til deres alvorlige Guds frygt og Tro paa en almægtig Verdensvilje tilsidst, andre sammen med de folkelige Retfærdighedskravs stigende Styrke blandt Nationerne. Sønderjyderne førte saa sandt ikke deres Kamp af noget som helst Had til Tyskerne, men af Kærlighed til det danske. Det var den dybe Kraft i deres Færd.

Men hvor stor Plads blev der for dette Fremtidshaab i de forskellige Standpunkter? Det var det brændende i Oppositionens Hjertelag. Nogle forstod og andre anede, at H. P. Hanssens maalbevidste Arbejde paa at skabe et fastdannet Nordslesvig saa danskpræget i Aand og Form som en kongerigsk Landsdel ganske konsekvent maatte medføre, at Genforeningshaabet kun kunde omfatte et saadant Nordslesvig. Man frygtede eller blev klar over, at her vilde en kommende Grænselinie ikke række saa vidt som mange Sind ønskede. Jo mere fastudbygget det egentlige Nordslesvig blev, des mindre Haab blev der om en sydligere Grænse efter historiske Følelser. Her brødes de to Strømme, men man kunde naturligvis ikke tale højt om, at eller hvor en ny Grænse skulde lægges engang i Haabets Opfyldelsesstund. Derfor laa der stadig noget usagt bagved.

Endogsaa en saa ypperlig Pennefører som selve A. D. Jørgensen havde under Mærket „En Nordslesviger“ i et lille interessant Ordskifte med Frederik Barfod i „Dansk Folkeblad“ i Vinteren 1879—80 maattet holde sig til det udsigelige. Overfor Barfods gamle stemningsbaarne Opfattelse af det sønderjydske Hertugdømme som en Helhed af historiske og dynastiske Grunde hævdede A. D. Jørgensen, at Linien skulde trækkes ganske anderledes, idet det danske Nordslesvig maatte betragtes som en Enhed og en Del af det egentlige Danmark i stærk Modsætning til Sydslesvig, men paa Spørgsmaalet om, hvor Grænsen da skulde drages, nævnte han den fri Selv-

bestemmelse. Den politiske Grænse maatte sættes der, hvor Folkene selv ved deres Sprog og Sindelag havde sat den, men en geografisk Linie kunde fornuftigvis ikke nævnes.

Dette udtalte laa ogsaa bag en Affære, som et halvt Aars Tid efter satte hele Kongeriget i lignende Brydninger som de sønderjydske. Efter Opfordring af det danske Udenrigsministerium, der mente en Paavirkning tiltrængt, havde Historikeren Generaldirektør Marcus Rubin under Mærket „En Dansker“ i Maj 1911 i „Preussische Jahrbücher“ offentliggjort en overfor den tyske Offentlighed beroligende Artikel om Danmarks Stilling til Tyskland med Henblik paa Sønderjylland. I Realiteten indeholdt den som Helhed i Hovedsagen kun det samme som tidligere havde maattet indrømmes fra dansk Side med Hensyn til § 5, hvorefter Landet paa dette Grundlag ikke kunde gøre nogen statslig Ret gældende, men Artiklens Form og Tone virkede saa krænkende og oprørende i store Dele af Folket, at den endogsaa gav Anledning til en Forespørgsel med paafølgende Debat i Folketinget, der enstemmigt gav sin Tilslutning til Regeringens Redegørelse. Forfatteren fik tildelt Dannebrogordenens Kommandørkors af første Grad. Det viste sig senere, at Artiklen var godkendt af H. P. Hanssen og flere. Artiklen rejste det Spørgsmaal: Hvad skal det haarde Landraadsregimente til, hvad vil man opnaa, hvad frygter man?

Hensigten med Artiklen var i og for sig god nok. Men naar Forfatteren skrev om „den lille dansktalende prøjsiske Grænsebefolkning“ i Modsætning til „os Danskere“, maatte Ordene virke saarende paa den indre aandelige Lidelse i dansk Fædrelandsfølelse ved Betragtningen af Landets aabne Saar. Man mærkede ikke umiddelbart den dybe Smerte over Danmarks Ulykke, naar det hed, at „i Danmark har man nu indregistreret 1864 som en historisk afgjort Kendsgerning“. Denne tunge Folkeskæbne krævede mindre kølige og overlegne Ord. Det følte næsten som en Haan overfor Genforeningshaabet, at Artiklen tog Afstand fra det i Udtryk som disse, at „kun Daarer og Folk uden Indflydelse tænker i Danmark paa en Genoplivel-

se af § 5 eller saadan noget“. Artiklen var ikke heldig skrevet og kunde have sagt den egentlige Tanke i langt bedre Vendinger. En Bemærkning som denne, at „maaske vil Nordslesvigerne mere og mere blive draget ind under det store Lands aandelige Overmagt, men noget saadant maa ske af sig selv,“ lød direkte selvpogivende.

Artiklen synes ikke at have gjort sig gældende paa det danske Aarsmøde i 1911, som dog ogsaa afholdtes før Rigsdagsdebatten, men man enedes i fælles Glæde over Resultaterne af H. P. Hanssens Politik. Optanttraktaten havde fravristet Modparten Udvisningsordren som det farligste Vaaben i Nationalitetskampen og hævet det stærke Tryk over Befolkningen. Virkningen var en stærk Stigning i de nationale Organisationers Medlemstal og i Antallet af sønderjydske Elever paa danske Efterskoler og Højskoler, Oprettelsen af talrige nye Foreninger, Opførelsen af stadigt flere Forsamlingshuse og meget andet.

Rigsdagsvalget 12. Januar 1912 fik derfor et straalende Udfald og overtraf selv de dristigste Forventninger. Denne Gang blev H. P. Hanssen valgt med 11,744 Stemmer eller 1331 flere end i 1907, mens det tyske Stemmetal kun blev 4,986 (hans Modkandidat var Dr. Hahn) med en Tilbagegang paa 178. Med de øvrige Valgkredse havde Danskerne haft en samlet Fremgang paa 1970 Stemmer.

En Maanedstid efter Valget modtog H. P. Hanssen paa sin 50 Aars Fødselsdag en Hyldestadresse, der var underskrevet af samtlige Bestyrelses- og Tilsynsraadsmedlemmer indenfor alle de tre store nationale Foreninger, Enhedsfronten holdt og var præget af Viljen til Samarbejde.

Straks efter den nye Rigsdags Sammentræden forelagde Regeringen et Forslag til Lov om Erhvervelse og Tab af Statsborgerretten og H. P. Hanssen besluttede i den Forbindelse at forsøge en Løsning af Spørgsmaalet om de Hjemløse, hvis Forhold som tidligere nævnt ikke kom ind under Optanttraktaten. Deres Antal var et Par Tusinde i hele Nordslesvig. Ved første Behandling holdt han under stor Opmærksomhed en

glimrende Tale om Sagen, som han belyste med en Række opsigtsvækkende Eksempler om disse retsløse Menneskers fortvivlede Tilværelse i et ellers lovbeskyttet Samfund, og den havde til Resultat, at han blev indvalgt som Medlem af det nedsatte Udvalg, der skulde arbejde videre med Forslaget. Det varede omtrent halvandet Aar inden Loven blev vedtaget i den endelige Form og i dette lange Tidsrum udfoldede han energiske og omfattende Bestræbelser for den bedst mulige Ordning. Hans ualmindelige Sagkundskab vedrørende visse Sider af Lovgivningen var ofte bleven anerkendt med Respekt i Landdag og Rigsdag, og ogsaa nu følte han med berettiget Selvfølelse, at han var de øvrige Udvalgsmedlemmer overlegen baade i Kendskab til de bestaaende Loves Haandhævelse og i en fyldigere Indsigt i den samlede Litteratur vedrørende de tyske Indfødsretsloves Revision. Vælgerforeningen indsendte en støttende Petition med ikke mindre end 33,125 Underskrifter. Det lykkedes ham ganske vist ikke at faa Spørgsmaalet direkte løst ved Loven, men den kom alligevel til at indeholde saadanne Bestemmelser, at Resultatet i alt væsentligt blev det samme. Ingen Forulempelser af de Hjemløse fandt herefter Sted mere og deres Giftermaal straffedes ikke længere — som hidtil i flere Tilfælde — med Fængsel, de ældre blandt dem fik uden Vanskelighed Bosættelsestilladelse og de yngre kunde melde sig til Lægdsrullen og havde efter et Aars Tjenestetid Ret til Naturalisation.

Landdagsvalget i Foraaret 1913 viste ny overvældende Fremgang for Danskheden, men ny Modgang trak op. Foruden en Række stigende Politiforbud i forskellig Retning, der dog som sædvanlig havde den modsatte Virkning af den tilsigtede, blev der vedtaget to farlige Undtagelseslove. Den første gjaldt Oprettelsen af kommunale Efterskoler med tvungen Skolepligt for den mandlige Ungdom til det fyldte attende Aar, og den anden var den saakaldte Bindelov, Loven om Ejendomsbefæstelse til Styrkelse af Tyskheden, en Videreførelse af Domænekøbene og Rentegaardsdannelsen. De tyske Kolonisationselskaber var alle mislykkede og maatte indstille Virksomheden.

Overfor den danske Bondestand i Nordslesvig kunde tilflyttede Nybyggere ikke klare sig. Nu skulde der prøves nye Foranstaltninger.

Som Modværge mod Bindeloven, der fik sit Navn, fordi den bandt Ejeren økonomisk paa en hidtil ukendt Maade, stiftedes fra dansk Side paa H. P. Hanssens Initiativ „Landeværnet“ med det Formaal at bevare Nordslesvig som fri Jord i fri Mands Haand. Han blev selv valgt til Formand og Grev Schack til Sekretær. En storstilet Arbejdsplan blev sat i Gang.

En Udløber af Jordkampen var den raske og resolute Optræden af danske Laantagere, der i Maj 1914 i al Stilhed rejste i Flok og Følge til den aarlige Generalforsamling i Kreditforeningen i Kiel, som var begyndt af politiske Grunde at nægte Laan i nordslesvigske Ejendomme, og i Kraft af deres overvældende Antal valgte danske Medlemmer ind i Tilsynsraadet. Aktionen, der senere blev kaldt Stormen paa Kiel, var saa snarraadig og vellykket, at selve Formanden bagefter sagde til dem: „Jeg beundrer Deres Sammenhold, det fortjener Anerkendelse.“

Et halvt Aarhundrede var nu forløbet siden den ulykkelige Krig, der satte Grænseskel mellem Danske af samme Aand og Blod, og de historiske Begivenheder fra hin Tid mindedes baa- de paa tysk og dansk Side.

I Foraaret 1914 indviedes Sønderborghus, Nordslesvigs største Forsamlingshus, og ved den Lejlighed udtalte H. P. Hanssen: „Kunde vi vel fejre Mindeaaret bedre end her paa dette minderige Sted at indivi denne Borg som den ydre Ramme for et mangesidigt frugtbart Arbejde for vor Folkesag?“

Senere paa Aaret fejredes store tyske Veteranfester paa Dybbøl og i Sønderborg, men det skal erkendes med Paaskønnelse, at ved disse Mindefester lød ogsaa adskillige smukke og ridderlige Ord om den danske Modstander. Saaledes udtalte Amtsdommeren i Sønderborg, Dr. Ewaldt: „Vi Tyskere viger ikke tilbage for med Tak at anerkende, at den danske Soldat

ved Dybbøl er optraadt mønsterværdigt baade hvad Tapperhed og hvad daglig Udholdenhed angaar.“

Det halve Aarhundrede siden Skilsmissen fra Moderlandet var forløbet i to store Perioder.

De første 25 Aar var en Nedgangens Tid, som ikke blot bragte voksende Sprogundertrykkelse og skærpet Tvangsregimente, men tillige var præget af tunge Folketab med synkende Stemmetal og svækket Modstandskraft i Følge. Men det var dog en Tid, hvor den danske Befolkning aflagde glimrende Prøver paa sin Trofasthed mod Fortiden, sin sejge Udholdenhed i Ulykken, sit Mod og sin Offervillighed, en Tid, hvor Guldet blev lutret.

De følgende 25 Aar havde i Modsætning dertil staaet i Fremgangens Tegn, det haarde Regimente var skærpet yderligere, men Modstanden organiseredes, nye Virksomheder satte i Gang, nye Midler toges i Brug, og Folketallene samt Stemmetallene steg fra Valg til Valg. De danske Sønderjyder havde strengt fulgt den Grundsætning at føre den politiske Kamp paa Forfatningens Grund og øve deres Arbejde indenfor de bestaaende Loves Ramme. Deres Lydighed her var — som før sagt — deres Styrke. Og ligesaa strengt havde de fulgt den anden Grundsætning at føre Kampen og løse de politiske Opgaver selvstændigt uden den danske Stats eller det danske Folks Deltagelse. Derimod gav det gamle Moderland dem Hjælp i det rent kulturelle Arbejde til Modersmaalets Røgt og Pleje, til Folkeoplysningens Fremme, til Kirkelivets Uddybelse, til Ungdommens Dygtiggørelse og til Bevarelse af den danske Nationalitet efter de historiske Forudsætninger med alle de deraf flydende særlige Opgaver.

Og alt dette var sket under H. P. Hanssens voksende Førerskab. Han havde derigennem faktisk skabt det danske Nordslesvig som et levedygtigt dansk Samfund indenfor den prøjsiske Stat og nu laa Nordslesvig i Virkeligheden fuldt rede til at modtage en Afgørelse, som i dyb Samfølelse med vor store Nabonation kunde formilde dets ulykkelige Skæbne og være en endelig Afslutning af dets omskiftelige Historie til

Pant paa varig Fred og god Forstaaelse mellem de beslægtede Folk mod Nord og Syd for den naturlige nationale Grænse¹⁾).

Paa den Baggrund hævdede H. P. Hanssen i sit Foredrag paa Aarsmødet i Haderslev i Juni 1914:

„Vi er en ældgammel, men endnu sund og livskraftig Folkestamme. Vi har mere end tusindaarig Odelsret her, hvor vore Fædres Ben hviler i brune Kæmpehøje, og hvor vi bor og bygger. Og som vor Kamp imod Stormfloden sydfra gaar langt tilbage i Tiden, saaledes vil den ogsaa strække sig langt ud i Fremtiden, thi vi har Liv til Sag og Kraft til Kamp. Vi har Virkelyst og Virketrang. Vi har Varme og Begejstring. Vi har Tro paa vor Folkestammes Fremtid.“

Dybbøl-Posten skrev Dagen efter:

„Her nede i Dalbunden stod nu i den solvarme Sommerdag, mens en ganske svag Luftning strøg hen over de omliggende Marker, Nordslesvigs Rigsdagsmand og talte under lydløs Stilhed til en Skare, der talte Tusinder og atter Tusinder . . . Det var et Hav af Mennesker, der lejrede sig op ad Skrænterne og fortsatte ud over dem, og der var en Vælde i Sangen, et Brag, da den tog fat, som var af en mægtig og betagende Virkning. Aldrig har i Tiden efter 1864 saa mange danske Nordslesvigere været samlet til Møde paa én Gang, aldrig har Bifaldsraabene tordnet Taleren i Møde som her, og aldrig er der vel talt bedre end ved denne Lejlighed. Med en beundringsværdig Kraft og Klarhed talte H. P. Hanssen her i omkring

¹⁾ En Dag i Aarene før Krigen 1914 stod jeg i en af Nørrejylland's sydøstligste Kystbyer og ventede sammen med en af de unge sønderjydske Førere paa en Skare unge Sønderjyder paa Besøg fra Als. Og lidt efter kom de — sejlene paa tre Dampere, 800 prægtige Unge, stærke, glade, sunde. Det var et stolt og løftende Syn. Se, sagde han til mig, det er Blomsten af Ungdommen fra Als, de er saa kernedanske som de kan blive og taler et saa uforfalsket dansk Maal som tales kan. Og der var noget i os, der svulmede af Glæde og Stolthed ved at vide, at efter et halvt Aarhundredes Fremmedherredømme fandtes en saadan Ungdom og bag den en saadan Slægt dernede, saa der faktisk aldrig før havde været en saa bevidst Danskhed som da.

ved en Time, og hvert Ord, han sagde, naaede ud over den praktisk talt talløse Tilhøرمængde. Og hvert Ord fængede . . . Her sad et Folk, løftet af sin Førers Tale, ud over Hverdagen, ind i et af de store Øjeblikke med Fortid og Fremtid i Høb for vort Syn, her stod en Mand, baaret af sit Folk frem til det største, frem til at være Tolk for dets Tanker og Længsler, dets Livsmod og Livsvilje. Her fandt, tit hvasse Uvenner i Gæringsaar og Brydningstider, det ene danske Sind det andet, kampviede til samme Sag, lykkeviede til samme Sejr.“

Den Dag anede ingen hvilke mørke Tider der snart skulde oprinde for Nordslesvig med Verdenskrigens Ragnarok. Faa Uger efter, mens man i Augustdagens Spænding afventede Ruslands Svar paa Tysklands Ultimatum, stod der i Hejmdal under Overskriften „En alvorlig Stund“ følgende Ord af H. P. Hanssen: „Kommer Krigen alligevel, saa er vi overbevist om, at vore danske Landsmænd vil gøre deres Pligt selv om den er tung og vise, at Nordslesvigernes Lovlydighed og Pligtroskab er stærk nok til at staa sin Prøve i de tungeste Tider.“

Krigen kom og Begivenhederne gav ham Ret.

VI

„Hærens Officerer, som i vid Udstrækning har givet Soldaterne fra Nordslesvig Tillidsposter i Fredstid,“ skrev H. P. Hanssen i sit Blad faa Dage efter Krigens Udbrud, „vil sikkert ogsaa under Krigen hurtigt lære at sætte Pris paa deres fremragende Egenskaber, deres Ædruelighed, deres Koldblodighed, deres Dygtighed, deres Intelligens, deres Pligtfølelse.“

Og saadan gik det derude i Felten, skønt enkelte Befalingsmænd her og der i misforstaaet Iver forbød dansk Tale og danske Breve. Nordslesvigernes rolige Besindighed og dybt indgroede Lovlydighed gjorde enhver Tvivl om det modsatte til Skamme og blev Gang paa Gang anerkendt fra de højeste Steder.

Siden 1864 havde det danske Folk ligesom levet i Skyggen og paa dets Festdage var det altid vemodigt, at en Del af det var under Fremmedkaar. Glæden var aldrig udelt, der var mørke Rande om det vajende Flag. Og nu maatte de fraskilte Landsmænd ind under Verdenskrigens frygtelige Krigsaar med de næsten ufattelige Lidelser og Rædsler.

Henved en Sjettedel af Nordslesvigs samlede Befolkning stod i Felten fra Flanderns Kyster til Mesopotamiens Floddale, fra Vogeserne til Karpaterne, fra Kuřland til Make-donien, paa Vagtskibe og Undervandsbaade. Der var ingen, som ikke havde nære Paarørende derude. Mange mistede deres Sønner, Brødre, Ægtefæller, Fædre, Hjertensvenner. Tusinder laa saarede og syge rundt paa Europas Lazaretter og Hospitaler, mens andre var Fanger i vildfremmed Land ligefra Marokkos Sandørkner til Sibiriens Ismarker, fra Bretland til Ural. Blomsten af Europas Ungdom ofredes paa Krigens Alter, og blandt dem seks Tusinde brede blonde Bondesønner fra Nordslesvig. De maatte sove den sidste Søvn fjernt fra Hjemlandet og fandt deres Hvilested paa øde Marker, i tavse Skove og vilde Bjergkløfter, hvor ingen kærlig Haand derhjemmefra kunde smykke deres Grave.

Tunge og triste Minder knytter sig til Verdenskrigens Aar, Minder om Sorg og Savn, Skuffelser og Lidelser, Nød og Jammer, uerstattelige Tab, men den nordslesvigske Befolkning blev sig selv tro. Den tog mod Ulykkerne som man tager mod det uafvendelige og bar dem taalmodig og med rank Ryg. De haarde Tider uddybede Samfølelsen, Sammenholdet og den indbyrdes Hjælpsomhed.

Krigsaarene ændrede og fornyede H. P. Hanssens Opgaver.

Sammen med en Række fremtrædende danske Sønderjyder blev han paa Foranledning af de militære Myndigheder arresteret straks ved Krigens Udbrud, men paa sin energiske Protest frigivet efter et Døgns Forløb og ved sin Ankomst til Berlin et Par Dage efter modtog han i Rigsdagen Regeringens uforbeholdne Undskyldning og dybe Beklagelse af det skete. Efter et energisk Arbejde lykkedes det ham efterhaanden at

faa ogsaa de øvrige løsladte. Der var intet utilbørligt at frygte i Nordslesvig.

Som Rigsdagsmand havde han Lejlighed til at opholde sig i Hjertet af det store tyske Riges indre Begivenheder, som han selvfølgelig ingen Indflydelse havde paa, men han iagttog dem opmærksomt og aarvaagent med Henblik paa sit eget Livsmaal. Han fornyede sin gamle Aftale med de frisindede Politikere om at gaa i Stemmegruppe med dem imod til Tider at faa en Plads i Finansudvalget, naar der stod Sager til Behandling af særlig Betydning for ham, og ellers kun deltage som Tilhører i Udvalgets Møder, hvorved han fik en friere Stilling. Man maa huske, at ogsaa i den tyske Rigsdag var han altid en dygtig Mand og anerkendt som saadan. Paa den Maade kunde han i hele Krigstiden følge alle Finansudvalgets fortløbige Forhandlinger og har udførligt og interessant nedfældet sine Indtryk i de to Bind Krigsdagbøger „Fra Krigsaarene“. Hans Stilling bragte ham aldrig i Vanskeligheder, hans sanddrue Intelligens og mandige Troværdighed hævede ham i Rigsdagskollegernes Kreds over enhver Mistanke, baade hos Venner og Modstandere evnede han at fastholde den stadige Tillid til sin egen og sine Landsmænds absolutte Loyalitet i enhver Henseende, og der er ingen Tvivl om, at han gennem sin Virksomhed og kloge Optræden i Krigsaarene bidrog til at opretholde Tysklands Tillid til Danmarks urokkelige og ubetingede Neutralitet. Paa sin ensomme Post ydede han baade Nordslesvig og Kongeriget værdifulde Tjenester i disse kritiske Tider. Hans Væsens Charme havde altid virket dragende selv paa Modstandere. I overraskende Udstrækning var det lykkedes ham at vinde tyske Parlamentarikere for sine Anskuelser og finde et Sammenknytningspunkt mellem de Interesser, som han selv repræsenterede, og de andres.

Ved personlig Henvendelse til de højere Instanser fik han i mange Tilfælde Held til at gavne de enkelte Indkaldte under vanskelige Forhold, hjælpe dem til Orlov eller faa ældre Mandskab hjemsendt for at drive deres ellers forsømte Landbrug. Han, var ogsaa — som tidligere berørt — med til under

Krigen ved en Ændring af Rigsforeningsloven i 1916 at gennemføre en Afstemning, hvorefter Forbudsparagrafen mod fremmede Sprog ved offentlige Møder skulde bortfalde efter Krigen Ophør. Samme Aar lykkedes det ham at faa Spørgsmaalet om de Hjemløse, der aldrig var løst til Bunds, helt i Orden og ud af Verden. De, der ikke var naturaliserede, blev nemlig indkaldt under Krigen, hvis deres undersøgtlige Forhold til Danmark ikke blev bragt i Orden, men dette sidste gik langsomt. „Ansvaret falder udelukkende paa de danske Myndigheder,“ skrev H. P. Hanssen da i Hjemdal, „hvis Familiebaandene ogsaa her bliver sønderrevne. Mens de prøjsiske Myndigheder, som det maa anerkendes, straks, hurtigt og bestemt som Tiden kræver, har taget Standpunkt til alle de for de enkelte Personer og Familier overordentlig dybt indgribende og skæbnesvangre Spørgsmaal, der her er ophvirvlede, er de danske Myndigheder tilsyneladende endnu efter Maaneders Forløb ikke naaet ud over Overvejelsernes Standpunkt. Dette er overordentlig beklageligt.“

Nu hjalp det. Danmark vedtog endelig en Lov med tilbagevirkende Kraft, hvorefter de forhen i Udlandet fødte Børn af Danske, som ikke havde Statsborgerret i en anden Stat, blev danske Statsborgere. Alle hjemløse Nordslesvigere, som var indkaldt til Militærtjeneste og ansøgte om tysk Statsborgerret, vilde herefter blive naturaliserede, hvorimod de, der ikke ansøgte, vilde blive hjempermitterede og blive naturaliserede i Danmark. De enkelte kunde vælge ganske frit. Det vanskelige og meget omstridte Spørgsmaal var omsider ført til en tilfredsstillende Afslutning og H. P. Hanssen havde den Bevidsthed ved sin Indgriben at have reddet adskillige Mennekeliv. Han fik forøvrigt atter et mægtigt Arbejde med at skrive Ansøgninger.

Med vaagen Sans spejdede han efter alle Tegn, der under det store Opgør gav Haab for hans Livssag, og som den Aandens Feltherre han var, forberedende og forudseende, benyttede han hvert egnet Forhold og hvert gunstigt Øjeblik til at tilrettelægge Vejen mod det belejlige Tidspunkt, da han kunde

rejse den nationale Fane i Rigsdagen. Han løsnede Flagsnoren allerede i Juli 1917 under Forhandlingerne om en Fredsresolution, der udtrykte Viljen til en Forstaaelses- og Forsoningsfred. Den blev vedtaget af Flertalspartierne og som sidste Taler motiverede H. P. Hanssen sin Afstemning med følgende Erklæring: „Idet jeg henviser til de danske Nordslesvigeres nationale Rettigheder, som jeg har den Ære at repræsentere her, og under den Forudsætning og i fast urokkelig Tillid til, at deres nationale Ønsker og Krav efter Krigen vil blive opfyldt i fuldt Omfang, stemmer jeg af almindelige politiske Grunde for den foreliggende Fredsresolution.“

Da var han for sit eget Vedkommende forlængst klar over, hvorhen Udviklingen bar, og havde allerede holdt foreløbige Møder med Tillidsmændene hjemme i Nordslesvig. Nu blev disse fortrolige Møder sat mere i System, da han forstod, at Verdensopgøret gik i en Retning, hvor det var nødvendigt at forberede sig paa i givet Fald at kunne foretage en hurtig Aktion, men det er karakteristisk for hans loyale Fremgangsmaade, at han stadig indskærpede Forpligtelsen til strengt at holde alt indenfor Forfatningens og Lovenes Rammer. Efterhaanden løsnede han ogsaa sit politiske Forhold til de forskellige Forbindelser indenfor Rigsdagen for derved at understrege sin danske Særstilling og endelig i Efteraaret 1918 kom den Stund, da der ved Krigen Afslutning for Alvor skulde handles. Præsident Wilson fremsatte sine bekendte fjorten Punkter som Fredsgrundlag, deriblandt Folkenes Selvbestemmelsesret, hvortil Tyskland sluttede sig.

Gennem Ilbreve til Nordslesvig varslede H. P. Hanssen Vælgerforeningens Tilsynsraad til Møde 12. Oktober i Flensborg.

Sammen med de to Landdagsmænd lagde han sin Slagplan, hvorefter de enedes om i Opgørelsens Time under Rigsdagens Fredsforhandlinger udfra Pragfredens § 5 at kræve det danske Nordslesvig tilbage til Danmark, og 9. Oktober aftalte de Programmet for Vælgerforeningens Møde paa Grundlag af en Grænselinie, som de i Fællesskab drog paa Kortet fra

Kobbermøllebugten til Vidaaen. Den Dag blev faktisk for første Gang Danmarks nuværende Sydgrænse fastsat, men den blev aldeles ikke draget vilkaarligt. Selv havde H. P. Hansen længe været klar over, at her maatte Linien drages for hans Livværk, naar den foruden at danne det bedst mulige Skel mellem Dansk og Tysk tillige skulde opfylde visse nødvendige geografiske Krav ud fra Naturforholdene. Allerede ved Krigens Udbrud var han standset ved Krusaa sammen med Sprogforeningens Formand Fabrikant M. Andresen, de havde beset Terrænet til begge Sider og sagt til hinanden, at her vilde den nye Grænse blive sat efter Krigen, hvis det danske Haab blev opfyldt. Men Linien havde ogsaa en vis nationalhistorisk Hjemmel. Siden Reformationen havde den været Grænsen mellem tysk og dansk Kirke- og Skolesprog, den blev dermed tidligt en Kulturgrænse og tildels som Følge deraf ogsaa i nyere Tid en Sindelagsgrænse, der holdt sig ret skarpt og underbyggedes af Forholdene som de var udviklede i det sidste Slægtled. Paa denne dobbelt fremtrædende Maade var den derfor velegnet til at danne den geografiske Basis, som ældre Tider forgæves havde søgt at finde. Den var ikke helt Sproggrænse, paa Midten taltes Dansk sydfor den, men der var ingen levende Danskhed at bygge paa. Det var f. Eks. ikke lykkedes at faa en eneste af Sprogforeningens Bogsamlinger oprettet dernede¹⁾.

Fraset en enkelt Ejderstemme var der ved Flensborgmødet glædelig Enhed om denne Grænselinie og en Række praktiske Aftaler blev truffet, deriblandt om fast ugentlig Kurertjeneste mellem Nordslesvig og Berlin, hvor Parlamentarikerne arbejdede videre.

Den 23. Oktober — det var 12 Aars Dagen for hans første Rigsdagsvalg — fik H. P. Hanssen Ordet i Rigsdagen for at

1) Naar den fik Navnet den Clausenske Linie skyldes det, at den i udpræget Grad kunde støttes paa Magister H. V. Clausens livslange grundige Undersøgelser af de nationale, sproglige og ejendomsmæssige Forholds Enkeltheder. I en vis Forstand burde den mere kaldes den A. D. Jørgensenske Linie, fordi den blev sat efter hans Tanke og historiske Forberedelse gennem de Mænd, hvis Læremester han blev.

fremføre sit Krav og det blev en mindeværdig Dag i Nordslesvigs Historie.

„Rigskansleren,“ begyndte H. P. Hanssen, „har i sin første Programtale højtidelig erklæret, at han søger en varig Fred for hele Menneskeheden, en ærefuld Rets- og Forsoningsfred. Og Retsspørgsmaalet — har han i Gaar tilføjet — gør ikke Holdt ved vore Landegrænser, som vi aldrig frivillig vilde aabne for Voldsmagten. De Grundsætninger, som vi har antaget for normgivende for os, berører ogsaa Spørgsmaal indenfor Rigets Omraade ...

Præsident Wilsons Program omfatter nu fremfor alt Gennemførelsen af Folkenes Selvbestemmelsesret, som Tyskland ... udtrykkelig har anerkendt. Og i sin Programtale af 12. Februar erklærer Præsidenten, at alle klart omskrevne nationale Krav skal finde videstgaaende Tilfredsstillelse.

Mine Herrer! Al Tvetydighed i internationale Spørgsmaal maa ... nu undgaas. Øjeblikkets Alvor kræver klar og aaben Tale. Under Henvisning til Rigskanslerens saavel som til Præsident Wilsons før nævnte Standpunkt kræver jeg som Repræsentant for den danske Befolkning i Nordslesvig i Rettens og Retfærdighedens Navn Udførelsen af Pragfredens § 5 og derved ved den forestaaende Fredsslutning det nordslesvigske Spørgsmaals endelige Løsning paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret.“

Han gav derefter et Overblik over Paragraf 5's Historie indtil den blev slettet og fortsatte:

„En højst ulykkelig Tid brød dermed ind over Nordslesvig. I Tillid til Prøjsens Traktatroskab og Bismarcks højtidelige Tilsagn var over en Trediedel af den nordslesvigske Befolkning indtil da udvandret, fordi de følte sig ulykkelige under det prøjsiske Regimente ... En ny Tid er nu ved at oprinde. De Mænd, der i Dag staar ved Roret i Tyskland, har i Svaret paa Pavenoten, som hører med til Regeringsprogrammet, udtalt som deres Overbevisning, at Rettens moralske Magt fremtidig maa afløse Vaabnenes materielle Magt, og det menneskelige Samfunds syge Legeme kun kan helbredes ved at styrkes

med Rettens sædelige Kraft. Med Wilsons Program har den nye Regering anerkendt Folkenes Selvbestemmelsesret. Vi haaber, at den ved den forestaaende Fredsslutning ogsaa er rede til at føre en Rettens og Retfærdighedens Politik, en virkelig Forsoningspolitik overfor os og — lad mig tilføje — overfor Danmark og Skandinavien ... Med dyb Taknemlighed kan jeg i Dag konstatere: Fra alle politiske Lejre i Skandinavien, fra det yderste Højre til det yderste Venstre lyder i disse Dage det enstemmige Raab til Tyskland: Retfærdighed imod Danskerne i Nordslesvig!

Mine Herrer! Overhør ikke dette Raab! Naar Folkenes Selvbestemmelsesret er Alvor for Dem, naar De virkelig vil afslutte en Rets- og Forsoningsfred, saa maa De, naar Freden nu sluttes, løse det nordslesvigske Spørgsmaal.

Dermed opfylder De ikke blot vore varmeste Ønsker, dermed fremmer De ogsaa tyske Interesser. Thi Retfærdighed ophøjer et Folk.“

Talen var et Mesterstykke, fin og virkningsfuld uden at krænke eller saare og vandt ham Sympati.

Dagen efter svarede Udenrigsministeren Dr. Solf paa H. P. Hanssens Tale og afviste ethvert Retskrav efter den ophævede § 5, hvorimod han tilsagde en loyal Opfyldelse af det Wilsonske Program i enhver Retning, og heri laa hans egentlige Svar. Dette bekræftedes derved, at en af de højere Embedsmænd i Udenrigsministeriet efter Dr. Solfs Tale kom hen til H. P. Hanssen og udtalte: „For at forebygge Misforstaaelser har jeg at meddele Dem, at Regeringserklæringens Indledning, hvorefter Wilson-Programmets Grundsætninger skal gennemføres loyalt i alle Retninger og alle Enkeltheder, ogsaa gælder for Nordslesvigs Vedkommende. Hvad Regeringen bestrider er kun, at man fra dansk Side kan gøre en formel juridisk Ret gældende. Vor Gesandt i København vil i Dag give den danske Udenrigsminister en tilsvarende Meddelelse.“

I Nordslesvig og Kongeriget samt hele Skandinavien vakte H. P. Hanssens Tale stærk Genklang ligesom det lykkedes at vække Udlandets fulde Opmærksomhed for Sagen. Naar han

— til Overraskelse for mange — rejste Kravet ud fra § 5, som han ellers undlod at benytte, og ikke blot ud fra den faktiske Tilstand, var det et genielt Træk, hvorved han satte Slaa for alle yderligt gaaende Ønsker, som kunde fremkomme i ubetænksomme Stemninger. Hans aarvaagne Erkendelse svigtede ikke. Ved Hjælp af Protestpartiets eget Stade afskar han i Øjeblikket muligt overdrevne Krav.

Samme Dag H. P. Hanssen talte i Berlin havde den danske Regering sammenkaldt Rigsdagen til et fortroligt Fællesmøde, hvor man fra alle Sider enedes om følgende Udtalelse, der ganske dækkede det nordslesvigske Standpunkt:

„Efter at have hørt Ministeriets Meddelelse fastslaar Rigsdagens Fællesmøde:

- at der er Enighed om at fortsætte den til alle Sider ligelige Neutralitetspolitik, som hele det danske Folk har givet sin Tilslutning,
- at ingen anden Ændring i Slesvigs nuværende Stilling end en Ordning efter Nationalitetsprincippet stemmer med det danske Folks Ønske, Følelse og Interesse, og — under den foreslaaede Gennemførelse af det fra begge de krigsførende Parters Side godkendte Nationalitetsprincip — Folkenes Selvbestemmelsesret,
- at ønske Løsningen tilvejebragt paa en saadan Maade, at der ikke voldes Skade i Forholdet til nogen af Siderne, hvorved ogsaa Genforeningens fremtidige Sikkerhed betrygges.“

Den danske Presse i Nordslesvig offentliggjorde den 12. November efternævnte Opraab, der var underskrevet af omkring 300 nordslesvigske Foreninger og Sammenslutninger, et storlaaet Udtryk for Landsdelens gennemførte Organisation:

„Den 24. Oktober erklærede Udenrigsminister Dr. Solf højtideligt i Rigsdagen: efter at vi har antaget det wilsonske Program som Grundlag for Verdensfreden vil vi i alle Retninger og i alle Punkter opfylde det loyalt og i Retfærdighedens og Billighedens Aand.

I Henhold til dette Tilsagn opfordrer undertegnede nordsles-

vigske Organisationer indtrængende Rigskansleren og Rigsledelsen til ved den forestaaende Fredsslutning at løse det nordslesvigske Spørgsmaal paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret.“

De tiltrædende Foreninger skulde ikke blot ved deres Antal vidne om den fastsluttede Danskhed, men efter H. P. Hanssens Hensigt ogsaa ved Navnene vise, hvordan de standsede nordfor den udpegede Grænse.

Søndag den 17. November blev atter en Mærkedag med Forjættelsens Glæde over den nordslesvigske Danskheds Haab, et lysende Morgengry varslende Befrielsens Dag efter Sorgens og Trængslens Nat. Der var stævnet til Folkemøde i Aabenraa, hvor H. P. Hanssen og de to Landdagsmænd skulde tale.

Først vedtog Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad med et mindre Forbehold fra to Medlemmer vedrørende Flensborg enstemmigt følgende Resolution, der bifaldt den af de tre Parlamentarikere skitserede Grænse:

1) Vi ønsker det nordslesvigske Spørgsmaal løst paa den Maade, at Nordslesvig opfattes som en Helhed, hvis Befolkning ved at stemme Ja eller Nej tilkendegiver, om den vil genforenes med Danmark eller ej.

2) Nordslesvig er den Del af Hertugdømmet Slesvig, der ligger nord for en Linie, som gaar fra Sydpynten af Als ind ad Flensborg Fjord til Kobbemøllebugten, op langs Krusaa-dalen, sønden om Frøslev saaledes, at Padborg bliver Grænsestation, og derpaa følger Skellet mellem Slogs og Kær Herred, Skelbækken og tilsidst Sønderaaen og Vidaaen til dens Bøjning mod Nord, hvorfra den gaar lige ud til Vesterhavet og videre ud om Nordpynten af Sild.

3) Stemmeret har alle over 20 Aar gamle Mænd og Kvinder, a) som er fødte og har hjemme i Nordslesvig, b) eller har boet i Nordslesvig i mindst 10 Aar, c) eller er fødte i Nordslesvig, men udvist af de hidtilværende Magthavere.

4) Stemmeretten udøves skriftlig under Former, som sikrer hver enkelt frie Viljesytring. De hidtilværende Myndigheder maa ikke øve Indflydelse paa Afstemningen.

5) Vi betragter det som en Selvfølge, at tilstødende Distrikter i Mellemslesvig, som rejser Kravet, har Ret til ved en særskilt Afstemning at tilkendegive, om de ønsker at komme tilbage til Danmark.

Efter Vedtagelsen af denne betydningsfulde Resolutions fem Punkter fandt det offentlige Møde Sted. Tilstømningen til Folkehjem var saa stor, at der maatte tales baade i Salen og ude i Haven. Det var en lydhør og forventningsfuld Forsamling, der hungrede efter Fortrøstningens Ord, og den blev ikke skuffet.

„Der er gaaet halvfemte Aar siden jeg paa Aarsmødet i Haderslev sidst talte til mine Vælgere og Meningsfæller paa et offentligt Møde,“ sagde H. P. Hanssen til Indledning. „Mellem da og nu ligger der vældige Verdensbegivenheder, som har kastet dybe Skygger henover Nordslesvig og paaført os Trængsler som ingensinde før.

Vor Tanke skal i Dag først dvæle ved dem, der maatte drage i Felten. Henved 30.000 Nordslesvigere drog ud. Over 6000 af dem er bleven derude. Verdenskrigen har kostet dobbelt saa mange Danske Livet som Krigen i 1864.

Spredt ud over Landene ligger nu vore faldne Brødres Grave. De findes i Ruslands susende Naaatræsskove og vidtstrakte Sumpe, langs Polens Floder og i Serbiens Dale, i Argonnerne og Karpaterne, i Makedonien og ved Dardanelerne, i Palæstina og Mesopotamien. Særlig tæt ligger de i Frankrig i Vogeserne, foran Verdun og fra Champagne op over Landet til Flandern. Og mange har fundet deres sidste Hvilested i de store lukkede Jernkasser dybt paa Havsens Bund.

Der var mellem dem en Ungdom med Guldglorie om Hovedet, begejstrede Idealister, evnerige Mænd, hvis Hjerter brændte af Længsel efter et Arbejde i vort Folks Tjeneste, og Tusinder af støtte trofaste danske Mænd. Vi ved, hvor ofte og hvor gerne deres Tanker fandt Vej herhjem. Censuren har undertrykt mange Feltbreve og lemlæstet andre. Og dog viser saa at sige alle hidtil offentliggjorte Breve derudefra, at Hjem-

met var Lyspunktet i deres tunge triste og farefulde Tilværelse. Med hvilken Kærlighed omfattede de ikke til det sidste deres nære Paarørende, vort lille Folkesamfund og vort minderige Hjemland med al dets Ynde, dets Nutidslængsler og Fremtidshaab. Vi siger: Ære være deres Minde!

Ud over Landet sidder nu deres Forældre, Hustruer og Børn, Fæstemøer, Slægt og Venner tilbage i Sorg og Savn. Mangt et Hvorfor vil ikke forstumme. Mangt et Sind kan ikke finde Ro. Men Gud ske Lov! Nu lysner det i Øst. Morgenrøden er ved at bryde frem. En lysere og lykkeligere Tid vil snart oprinde. Og da haaber vi, at ogsaa de, der er ramt haardest, vil kunne sige med Terje Vigen: Stort har jeg mistet, men stort jeg fik — og saa faar du ha' Tak da, Gud!

Efter Verdenskrigens Udbrud maatte det være vor politiske Opgave at søge det nordslesvigske Spørgsmaal løst ved den kommende Fredsslutning, rent bortset fra, hvem der gik ud af Krigen som Sejrrherre. Dette paalagde os en tilbagetrukken afventende Holdning. Vort parlamentariske Arbejde samlede sig om Løsningen af Dagens smaa Opgaver.“

Derpaa gav han en Oversigt over sin Færd i Krigsaarene med indkastede Glimt fra de store Verdensbegivenheder, nævnte det mundtlige Tilsagn fra Udenrigsministeriets Embedsmand og fortsatte:

„Torsdag ankom de nordslesvigske Blade med vore Organisationers Opfordring, som straks blev Udenrigsminister Solf forelagt for at han kunde tage Standpunkt til den. Og dette har han nu med den samlede Regerings Billigelse gjort i følgende Skrivelse, som jeg er bemyndiget til at oplæse her i Dag:

Berlin, den 14. November 1918.

Meget ærede Hr. Rigsdagsmand Hanssen!

Til Indholdet af det mig af Deres Højvelbaarenhed venligst overrakte Opraab fra den dansktalende nordslesvigske Befolkningens Organisationer maa jeg ærbødigst henvise til den Erklæring, som jeg har afgivet i Rigsdagen den 24. Oktober d. A.:

Den tyske Regering staar derefter paa det Standpunkt, at ogsaa det nordslesvigske Spørgsmaal i Henhold til Præsident Wilsons Fredsprogram bør løses paa Grundlag af den paa-gældende Befolknings Selvbestemmelsesret.

Jeg har det tillidsfulde Haab, at der med det Standpunkt, som den tyske Regering hermed indtager, i Fremtiden sikres et for Rivninger frit nabovenligt Forhold mellem det danske og det tyske Folk.

Idet jeg udtrykker min mest udmærkede Højagtelse

Deres Højvelbaarenheds ærbødige

(sign.) Solf

Dermed har vi nu et fast Udgangspunkt for vort videre Arbejde. Hvad der nu vil ske i de nærmest følgende Dage er, at jeg paa den danske Befolknings Vegne gennem den danske Gesandt i Berlin retter en Bøn til den danske Regering om, at vort gamle Fædreland vil modtage os, naar vi nu snart i Henhold til den af Tyskland i sikker Udsigt stillede Folkeafstemning udtaler vort Ønske om atter at blive forenet med Danmark. Samtidig vil vi bede den danske Regering om at foretage de Skridt, der vil være nødvendige for at Sagen kan blive afgjort under de forestaaende Forhandlinger om Verdensfreden ...

En ny Tid er ved at oprinde. Den vil stille os overfor store Opgaver. Vi har allerede i disse Dage nedsat en Række Udvalg, som skal forberede deres Løsning, og anmodet dem om hurtigst muligt at begynde deres Arbejde.

Men ved Siden af disse Arbejder af rent praktisk Art vil den nye Tid ogsaa stille os andre Opgaver. Her i Aabenraa, hvor vi er samlede, levede og virkede J. P. Junggreen. De vil endnu mindes, at der var et Ord, som han aldrig blev træt af at foreholde vore Modstandere. Det var det gamle Bibelord: Hvad du vil, at andre ikke skal gøre imod dig, det skal du heller ikke gøre imod dem! I den Tid, vi nu gaar ind i, vil vi faa Lejlighed til at vise, at vi ogsaa anerkender dette Ord

som forpligtende for os. Og jeg er overbevist om, at vi vil kunne bestaa denne Prøve.

Og saa vil jeg blot endnu til Slut udtale, at det er min faste Overbevisning, at vi nu snart vil naa frem til en Tid, hvor vi af fuldt Hjerte vil kunne synge med Bjørnson:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille lempet,
saa vi vandt vor Ret.“

En rig og taknemlig Glæde fyldte den talrige Skare trods Savn og Tab. Saa var de mange dog ikke døde forgæves, den saarede Folkesjæl skulde heles igen og det Haab opfyldes, der havde været som Hjertets hellige Ild og noget af det dyreste i Livsdrømmen. Hvor mange Bønner var ikke steget mod Himlen, hvor mange dybe Længsler havde Smerten ikke affødt, hvor megen Troskab og Udholdenhed havde Sindet ikke baaret, og se — intet havde været forgæves. Nu tindrede Lønnens Morgenrøde over Fremtiden, nu var der atter blev lyst over Sønderjyllands Land. Dagen var for Deltagerne en Oplevelse, der var et Livs Kamp værd, den vilde aldrig glemmes af dem, der fik Lov at være med. Den burde være oplevet af A. D. Jørgensen selv og H. P. Hanssen har sikkert tænkt dybt og stærkt paa ham, de to Mænds Livsværk blev kronet i lige Grad.

Dagen efter udfærdigedes den i Talen nævnte Henvendelse til den danske Regering og et Par Dage senere overrakte H. P. Hanssen den personlig til Gesandten i Berlin. Gennem ham modtog han et skriftligt Svar, der udtrykte den danske Regerings Glæde over Opfordringen, hvorefter den nu vilde foretage det fornødne for under Forhandlingerne om Verdensfreden at faa de danske Nordslesvigeres Ret anerkendt, og tilkendegav dens tillidsfulde Forvisning om, at hermed alle Danskes brændende Ønske om Genforening vilde være sin Opfyldelse nær.

Skæbnens Hjul var sat i Gang, men det kom ikke til at dreje hverken let eller lydløst.

Med en næsten profetisk Klarsynethed havde A. D. Jørgensen forudset, at Grænseløsningen vilde dele Sindene. „Enhver stor Sag“ — sagde han i et Foredrag om Kristian VIII og den danske Sag i Nordslesvig — „som kommer op og vil frem, møder ikke blot sin Modstand, men dens Venner vil ogsaa som oftest dele sig i to Hold. Der er noget man kunde kalde Tokammerssystemet i selve den naturlige Udvikling. Denne Dobbeltthed har selve Livet lært os.“

Denne forudseende Betragtning ramte i højeste Grad hans Eftermand som sønderjydske Bannerfører. Der rejste sig efterhaanden en Storm omkring og imod H. P. Hanssen som aldrig før, den steg tilsidst til en Orkans Rasen.

Da Kanontordenen forstummede paa Slagmarkerne, mens Glæden over Freden greb Hjerterne, var der ikke mange, som ikke straks uvilkaarligt stillede sig paa et rent nationalt Standpunkt med Hensyn til den ventede Genforening, men Forholdet trak ud og i Ventetiden kom Splittelsen. Mange af dem, som syntes at staa tryggest paa de nationale Ideers Grund, blev vaklende overfor den vakte Stemningsbølge og tabte Fodfæstet.

Hvis man før Verdenskrigen havde spurgt, om der atter kunde komme en Strømning i Danmark i Lighed med Ejderbevægelsen, vilde man fra alle Sider have svaret Nej. Og i Tiden lige efter Tysklands Sammenbrud syntes det ogsaa, at alle vilde samle sig om den nationale Selvbestemmelsesret som Grundlag for Grænseløsningen. Den 12. November 1918 skrev Peter Grau i Flensborg Avis:

„Det vilde være os en inderlig Glæde ogsaa ind i en bedre Fremtid at beholde Flensborg By som Hovedstaden i Nordslesvig. Den By, hvortil saa mange vigtige og stærke og dyrebare Baand knytter os. Men saa maa Flensborg By gaa med os. Ingen af os vil have Flensborg til at være os følgagtig mod sin Vilje. Ingen ønsker Grænsen trukket Syd for Flensborg, hvis Flertallet af Flensborgs Indbyggere protesterer derimod.“

Skoleforeningens Formand Hans Jepsen Christensen skrev i Bladet den 14. November:

„Lad os lade indvandrede Repræsentanter for Tyskhed ene

om dette, intet at ville lære af Tiden, af Begivenhedernes mægtige Tale til Menneskeslægten. Lad dem være ene om at kræve Voldførelse af en hel Landsdels Befolknings store Flertal. Os har dette altid ligget fjernt, vi anerkender kun Livets Ret og fuld Retfærdighed.“

Selve Flensborg Avis udtalte 13. November i en Redaktionsartikel:

„Ikke en Fodsbred Jord uden Flertallets Vilje, men heller ingen Danske afskaarne fra at stemme paa den store Opgørets Dag. Det Løsen maa kunne samle alle Tilhængere af Folkenes Selvbestemmelsesret.“

Og Kloppenborg Skrumsager fremsatte samme Maaned følgende i Fyns Venstreblad:

„Skal det lykkes, saa maa vi ogsaa alle gaa i os selv og se at være maadeholdende i vore Fordringer, saa Grænserne bliver de retfærdigst mulige, med mindst mulige Riveflader, der kan indeholde Stof til nye Konflikter. At bidrage hertil er for os en Velfærds- og Æressag. De smaa Folk maa især glæde sig ved at være med i Arbejdet for Retfærdigheden. Og vi tror heller ikke, at nogen, som nu glæder sig til egen Frihed og lykkeligt Samliv med sit eget Folk, kunde fristes til at betynde sit Fædrelands Fremtid ved at belæsse det med modvillige Statsborgere, som kunde udsætte Landet for Farer i vanskelige Tider.“

Med alle disse gode og sunde Ord begyndte man fra alle Sider, men der skete efterhaanden rundt om en saadan Væsensforskydning, at mangfoldige endte i det fuldstændig modsatte Standpunkt. En Stemningsbølge svulmede og rev store Skarer med, Lidenskaberne tog Magten, tilslørede Virkelighedssansen og bortvejrede den rette Selverkendelse. Trods Glæden over den forventede Genforening rejste der sig en trist indre Grænsestrid, hvor visse gamle historiske Betragtninger trods Nederlagene gennem Erfaringens kolde og barske Virkelighed dog blussede op og satte Folket i samme skæbnesvangre Svingninger som tidligere. Historien gentager sig og det danske Folk kom til at gennemleve en Tid parallel med Efteraaret 1848 og

blive et Krav om en Danevirkelinie og fik derved ret stor Tilslutning, fordi der for Sindet var noget berusende i Treklangen Danmark, Danebrog og Danevirke, saa man derudfra ikke nøgternt vurderede, om nu ogsaa Forholdene svarede til Ønskerne, men lagde Forgyldning over Tilstanden for at faa den til at passe.

Der var det ejendommelige, at Danevirkebevægelsen ikke stammede fra selve Befolkningen i Angel og Danevirkeegnene, men var Resultatet af en ihærdig Agitation nordfra. Det viste dens nationale Rodløshed i de virkelige Forhold dernede. Da Danskheden rejste sig i Nordslesvig tre Slægtled tidligere gennem Trediverne og Fyrterne var det netop bemærkelsesværdigt, at den paa en dyb naturlig Maade groede ud af det jævne Folk i de Tusind Hjem dernede og derved viste sin indre Berettigelse og Styrke.

Danevirkebevægelsens egentlige Kerne var efter Motiverne smuk og ædel nok. Ud fra de oprigtigste Hensigter, med stor Følelsesbegejstring og historisk Stemning vilde man vove Forsøget paa at udvide Danmark til den gamle Grænsevold. Man trodsede Historiens Advarsel og Befolkningens Tyskhed i et ubestemmeligt Haab om, at denne Gang skulde det nok gaa bedre. Man vilde ikke se den Sandhed lige i Øjnene, at Opgaven paa Forhaand var dømt til at mislykkes. Men Bevægelsen havde tillige faaet Tilhæng, der altfor ofte førte det store Ord og larmede højest op. Det var dels mange af dem, der tidligere ikke viste Gnist af Interesse for den sønderjydske Sag, men nu med en pludselig psykologisk Frontforandring kastede sig lige over i en historisk Betragtning, fordi de ikke havde noget andet eller vægtigere at holde sig til. Og dels var det en Del af den Slags naive Mennesker, som troede, at jo mere de forlangte og jo mere de raabte op om Danebrog paa Danevirke des større Patrioter var de. Med en rørende Enfoldighed frakendte de alle andre den rette Fædrelandskærlighed og syntes blottet for alt Begreb om Sagens mere indgaaende og vigtigste Side. Hele dette Tilhæng blev et modigt Element efter Tysklands Sammenbrud. Nu risikerede de ikke noget. Før

saa man ikke noget til dem i det sønderjydske Arbejde, skønt da tiltrængtes det mest.

Hvis Danevirkebevægelsen havde sejret var Danmark kommen til at staa som for et lille Aarhundrede siden paa Trods af den mellemliggende dyrekøbte Erfaring og vilde atter være bleven et Monarki, der skulde opbygges paa to Nationaliteter i Stedet for et nationalt Folkesamfund af alle Danske, hvilket netop havde været den store Længsel siden 1864.

De enkelte Tilkendegivelser — saadanne fremkom der nemlig — fra sydslesvigske Egne om en mulig Tilknytning til Danmark var simpelthen ikke andet end gamle slesvig-holstenske Tilbøjeligheder, der dukkede op igen, eller i visse Tilfælde den slesvigske Side af den slesvig-holstenske Opfattelse, idet nogle paany krævede baade Slesvig og Holsten, men andre kun et udelt Slesvig. Det var med andre Ord ikke danske, men tyske Tilkendegivelser, der spurgte om Vilkaarene under dansk Styre for derved at slippe for de forventede haarde Forhold i det fremtidige Tyskland ¹⁾.

Alle disse vidtgrenede Planer, der havde mange Variationer

¹⁾ Man prøve f. Eks. med dyb Eftertanke at læse følgende Udtalelser fra et Skrift af den dengang optrædende Gaardejer og Redaktør Cornelius Petersen:

„For os Tyskere vil en Grænse langt mod Syd have følgende Fordele: Vi vil danne en Masse, som man vil være nødt til at regne med. Man vil ikke kunne afvise os, fordi vi var for faa. Det vilde være nødvendigt at anvende Tvesprogethed i Forvaltning og Kirke, nogle Steder vilde Tysk endog være helt herskende (Frisland, Ejdersted, Angel). Der vilde dannes en tysk Kulturkreds (tyske Seminarier og tyske Lærestole ved det senere Universitet i Flensborg). Saadan har det været tidligere, og jeg kan ikke tro, at Danmark nu vil være mere reaktionært end for 60 Aar siden eftersom Udviklingen dog gaar i modsat Retning.“

Hvordan mon den Udvikling vilde være endt? I hvert Fald ikke saadan, at man fra alvorlig dansk Side kunde ønske den iværksat. Historien løftede sig truende og advarende. Kun en national Grænse efter Folkesindet kunde give Tryghed og Velsignelse.

Cornelius Petersen brugte i et senere Skrift det Udtryk: „Jeg er Tysk-Slesviger. Som saadan føler jeg mig folkeligt tilhørende Norden og vil høre til Danmark, fordi den slesvigske Ejendommelighed gaar til Grunde under det fremmede Folk.“

Hans Følgeslutning var ganske selvmodsigende og naturstridig, kun et dilettantmæssigt Postulat.

efter de forskellige Talsmænds Temperament og Idérigdom, maatte dog lidt efter lidt vige for en stærk Flensborgbevægelse, der i stigende Grad endte med under alle Omstændigheder at kræve Flensborg og det nordligste Mellemslesvig lagt til Danmark enten straks eller Mulighed skabt for en senere Tilknytning efter visse Aaremaal. Her fandtes nemlig nationalt blandede Egne, der fra Nord, særlig i Midten, skar sig ned som en bred Tunge omfattende Flensborg mod Øst og Eggen lige syd for samt Landdistrikterne med en halv Snes Sogne ud mod Vest. Flensborgbevægelsen havde altsaa mere Grund at staa paa end de i national Henseende helt rodløse sydligere stræbende Tendenser, fordi den i hvert Fald knyttede sig til en virkelig Danskhed, men det alvorfulde Spørgsmaal var, om disse Danskhedens sydligste Forposter stod paa saa omfattende national Basis, at de kunde komme med til Danmark uden at gøre Uret til tysk Side og uden at medføre en ny slesvigsk Krig som den sikre Følge.

For H. P. Hanssen var Svaret afgjort Nej. Helt for en Meneskealder tilbage havde han — som tidligere skildret — foretaget sine første grundlæggende Studier i Mellemslesvig og siden adskillige Gange gennemkrydset disse Egne, hvis nationale Forhold han kendte til Bunds gennem personligt Bekendtskab med Foregangsmændene dernede. „Det gælder derfor om,“ skrev han til Vælgerforeningen, „at vi er os vort Ansvar bevidst og ikke mister vort klare Omdømme, at vi ikke i det afgørende Øjeblik lader os lede vild af Følelser og Stemninger, som vi alle nærer, men som, hvor berettigede de end er i og for sig, dog er Lygtemænd i Politiken. Ansvar et overfor vore Børn og Børnebørn, overfor den nordslesvigske Befolkning, overfor vort Folk og Fædreland maa her baandlægge vore Følelser, saa de ikke fører os paa Vildspor.“

I Pressen og paa Møder rasede denne indre Strid i Folket stadigt voldsommere, de forskellige Delegationer samt ukaldede Privatpersoner virkede i Paris hver paa sin Maade efter deres modstridende Formaal, og 12. Maj 1919 maatte den danske Rigsdag holde et fortroligt Møde for at tage Stilling til

de kæmpende Modsætninger. Rigsdagen vedtog at fastholde sin Udtalelse af 23. Oktober 1918 og understregede, at en Afstemning paa Grundlag af disse Ønsker vilde give den bedste Garanti for det danske Folks Fremtid.

Samme Maaned brast den nordslesvigske Vælgerforening i to hidsigt stridende Grupper, Flensborggruppen og den nordslesvigske Gruppe, hvoraf den sidste stadig beholdt et lille Flertal — efter en Omordning med Nyvalg dog kun ved Hjælp af indvalgte Arbejderrepræsentanter — og derfor under alle Brydninger og Beslutninger gav H. P. Hanssens Standpunkt Overvægten. Af de to Landdagsmænd stod Nis Nissen gennem alle Omskiftelser urokkeligt ved hans Side, men Kloppenborg Skrumsager gik over til det helt modsatte Standpunkt og udtalte sin Glæde over, at „vort gamle Flag kan atter komme til at vaje ved Ejderen.“ Han betegnede Sydslesvigerne som den forlorne Søn, der vendte hjem til Faderhuset — „ja, det er jo det vidunderlige vi oplever,“ erklærede han.

I Skarevis lod Mennesker sig paa samme Maade rive bort fra deres oprindelige Stilling, ogsaa ansvarlige og højtstaaende Mænd. Med Rette udtalte H. P. Hanssen sin Forbavselse over, at man i betydende politiske Kredse lagde saa ringe Vægt paa at studere Modstanderne i Grænseegnene, at skaffe sig Klarhed over deres Magtstilling, deres dybe Hengivenhed for Tyskland, deres fanatiske Uvilje mod Danmark, kort sagt studere den Virkelighed, hvorpaa Fremtiden uundgaaelig skulde bygges, i Stedet for at lade sig vildlede af Potemkinske Byer.

Ogsaa H. P. Hanssens Person og Standpunkt blev draget mere og mere ind i de offentlige Brydninger, nedsættende og ringeagtende Udtryk om ham begyndte at præge Tonen i visse Blade og Kredse, men endnu i Juli 1919 modtog han en Hyldestadresse fra saa godt som hele den danske Presse af alle Afskygninger med en Pengegave til en Rekreatjonsrejse efter Genforeningsarbejdet. Adressen sluttede: „Vor Presse hilser i Dag Deres blanke Skjold.“

Allerede nogle Uger før var han bleven udnævnt til Minister uden Portefølje for i Overgangstiden at lede det store Gen-

foreningsarbejde. Stillingen var ham tilbudt af det dengang radikale Ministerium med udtrykkelig Betoning af, at han derved ikke tog noget Partistandpunkt, og han modtog den paa denne bestemte Forudsætning, men alligevel vakte den politisk Uvilje, fordi der ikke forud var forhandlet med de andre Partier. Skønt denne Uro ikke gjaldt hans Person, som man fra alle Sider værdsatte højt i Forbindelse med det paagældende Arbejde, gjorde det ham ondt at blive inddraget i Kongerigets politiske Strid. Som Minister maatte han af praktiske Grunde nedlægge sit Hverv som Vælgerforeningens Formand og i Stedet valgtes Grev Schack.

I Sommerens Løb afsluttedes Forhandlingerne om Grænse-spørgsmaalet indenfor Fredskonferencen og i Efteraaret valgte den en international Kommission til at udføre de vedtagne Bestemmelser. Der skulde foretages Folkeafstemning i to Zoner, hvoraf den første var det af Vælgerforeningen efter H. P. Hanssens Forslag betegnede Nordslesvig og den anden udgjorde Flensborg med det nordlige Mellemslesvig. En paarænkt tredje Zone ned til Danevirke bortfaldt.

Rundt i Nordslesvig arbejdedes der nu under Højtryk fra baade dansk og tysk Side med Møder, Valgopraab, Plakater og Presseartikler Slag i Slag. Vælgerforeningen dæmpede en Stund den indbyrdes Strid og udsendte følgende storslaede og gribende Løsen, der var udformet af Grev Schack og er værdigt til at mindes alle Dage:

„Sønderjyder! Nu er Dagen der, vi vil hjem!

Hvad Slægtled har troet paa, Fædrene kæmpet og Mødrene grædt for, Haabet, der har baaret vore Sønner over Krig og Død, skal nu gaa i Opfyldelse.

Man har givet os Nøglen i Hænde til den laasede Dør, mod hvilken vi har hamret i et halvt Aarhundrede, men vi maa selv lukke Døren op!

Ryk Grænsepælene op og flyt dem langt mod Syd!

Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske, og Afstemningsdagen skal vidne derom for kommende Slægter.

I Syd og Nord, i Øst og Vest i vor Landsdel vil vi samles om det fælles Maal, skal det lyde enigt som fra Broder og Søster:

Vi vil hjem, hjem til Danmark!“

I et forrygende Vejr den 10. Februar 1920 gav de danske Nordslesvigere Danmark deres „jubilende Ja“, som H. P. Hanssen udtrykte det, og stemte sig hjem til Moderlandet med 75,431 Stemmer mod 25,329 tyske.

Nu samlede hele Spændkraften sig om anden Zone, hvor Afstemningen skulde foregaa seks Uger senere. Loyalt støttede man fra H. P. Hanssens Retning den danske Agitation for at prøve, om der blandt Bondebefolkningen saavel som i Bunden af Flensborgs egentlige Borgerskab og den faste Arbejderstand skulde gemmes større danske Tilbøjeligheder end det ydre Præg gav Indtryk af. To Gange talte han selv i Flensborg, men alt var forgæves, Mulighederne var ikke til Stede. Den 14. Marts faldt der efter en vældig Valgkamp 51,724 tyske Stemmer mod 12,800 danske, deraf i Flensborg 27,081 tyske mod 8,944 danske.

Resultaterne i begge Zoner talte deres tydelige Sprog. Baade paa dansk og tysk Side havde man trofast holdt fast ved den nationale Folkegrund, hvortil man følte sig knyttet. Med overvældende Flertal havde Befolkningen i anden Zone med en Hjertevarme, der var upaavirket af Krigens Nederlag, Anarki, Krigsskatter, Nøden og den utrygge Fremtid givet Tyskland deres begejstrede Ja.

Men nu brød den indre Grænsestrid i Danmark frem paany med en ubehersket Voldsomhed, der overgik alt forudgaaende. Alle de Bevægelser, der paa en eller anden Maade tilstræbte yderligere Landvinding sydfor første Zone enten det gjaldt Flensborg, Danevirke eller Ejderen, samlede sig i et Stormløb, der paa Trods af Afstemningen rejste det tidligere nævnte Forlangende om alligevel at faa Flensborg og delvis Mellemslesvig ind under Muligheden for en Tilknytning til Danmark straks eller senere. Den bærende Tanke blev tilsidst Kravet om en

Internationalisering, der skulde trække den endelige Afgørelse ud, idet man ved at vinde Tid haabede paa en Ændring i Tilstanden til Gunst for Danmark. At den ogsaa kunde vende sig til det modsatte syntes man ganske at overse. I blind Iver gjorde man sig stadig ikke den Ulejlighed at komme til en virkelig Forstaaelse, en retfærdig Bedømmelse og en holdbar Vurdering af Tyskheden dernede.

Kampen for Formaalet førtes med en lidenskabelig Fanatisme, der hensynsløst slyngede Ukvemsord og ærekrænkende Sigtelser mod dem, der vedvarende holdt fast ved Selvbestemmelsesretten og ikke — selv om det havde været muligt — vilde være med til at tvinge en kompakt tysksindet og tysktalende Befolkning ind i Riget. Og værst af alle blev H. P. Hanssen tildænget, ofte af Folk, der ikke var værdig til at løse hans Skotvinge¹⁾. Aldrig gjorde han Gengæld, han brugte ikke Skældsord. Han stod som en Klippe midt i Brændingen, urokkelig i sin Overbevisning om, hvad der var den eneste forsvarlige Grænsepolitik med Henblik paa Folkets og Fædrelandets Fremtid, en Mand, der ikke lod sig lede paa Vildspor af Stemningsbrus, ikke lod sin Forstand omtaage af farlige Drømme, men uvægerlig holdt fast ved Nationalitetsprincippet, urørlig i dybeste Betydning ved sine Motivers Renhed, sin Viljes Styrke og sine Tankers Klarhed midt i Hjertevarmen. Saa højt hævdede han sig, at han endogsaa undskyldte sine Modstanderes Metoder og søgte at indordne dem under den af A. D. Jørgensen før paapegede Dobbeltthed i den naturlige Udvikling, idet han skrev: „Vort Folk vilde ikke være sundt og

¹⁾ Her er en lille Buket af de daglige Sprogblomster til ham: „Hjemmetysker“ — „Landsforræder“ — „Judas Iskariot“ — „H. P. Hanssen og hans tyske Garde“ — „hans Dolkestød i Ryggen paa Landsmænd“ — „i Danmarks Historie vil blive rejst en Skamstøtte for H. P. Hanssen“. Det blev Mode fra en vis Side at hæfte Betegnelsen „Tyskerkurs“ til hans Arbejde og overhovedet til alt, hvor der ikke gaves de nationale Lidenskaber frit Løb. „H. P. Hanssen er Muhamed og P. Lauritsen er hans Profet, men vi ønsker ikke at være Muhamedanere,“ udtalte Hovedangriberen under stort Bifald, da jeg i disse Dages Stemningsbrus blev væltet som Formand for Sønderjydske Forening i Aalborg, som jeg havde arbejdet frem fra 80 til 500 Medlemmer, men den Slags Logik kunde dengang fælde en Mand.

livskraftigt, hvis det ikke lidenskabeligt tog Parti for og imod, hvor saa skæbnesvangre Spørgsmaal skal afgøres.“ Ogsaa han følte dybt Smerten ved, at der skulde blive Landsmænd tilbage sydfor Grænsen, men han kendte ingen anden Politik end den Ansvar for Folkets Fremtidslykke krævede.

Mange tabte Fodfæstet, men mange holdt Stand. Og Fortidens Røster talte. Godsejer Johannes Hage til Nivaagaard, en af de smukkeste Skikkelser i det offentlige Liv og Veteran fra 1864, hvor han gik med som frivillig, fremsatte paa et bestemt Tidspunkt en alvorlig og gribende Indsigelse, hvori det hed:

„Danmark staar paa Skillevejen som det stod i 1863. Dengang var der ogsaa et stort Studentermøde, hvor man med høje Raab fordrede Novemberforfatningen vedtaget med Danmark til Ejderen. Kristian Mantzius tordnede sit: skriv under! til de unge Studenter, der var opfordrede til at give en ejderdansk Adresse deres Tilslutning. Haansordene lød dengang som nu, hvor Hr. Peter Grau ikke tager i Betænkning at bruge Ordet Fejghed om sine danske Landsmænd, naar de tænker anderledes end han, og hvem Valget ikke er saa let som det er for ham.

Vi har lidt Skibbrud én Gang paa det historiske Grundlag, og nu, hvor der er Haab om en Genfødselse paa et andet end det historiske Magtgrundlag trindt om i Verden, kaldes det Fejghed eller Hjerteløshed at nære dette Haab og at respektere en national Afgørelse!

Ære være de danske Forposter mod Syd, de kan forlange meget af Danmark, men ét kan de ikke fordre: Danmarks Selvmord. Den, som tror, at Følgen af den Politik, Studenterforeningens Talere lyste i Kuld og Køn i Onsdags Aftes, engang bliver Danmarks Ulykke, han vil ikke gøre sig skyldig i den Fejghed at give den sit Bifald.“

Det er næppe til at fastslaa, hvilken af de to Retninger, den nordslesvigske eller flensborgske, der efterhaanden var den stærkeste i Folket, men meget tydede paa, at den sidste en vis Overgang beherskede Flertallet. Den dominerede under Til-

slutning af mange af dem, der forhen havde været komplet lige-gyldige for det sønderjydske Spørgsmaal, og ødelagde des-værre en Tid lang ved sin uforsonlige Tone den samdrægtige nationale Fællesvirksomhed ¹⁾).

1) Et typisk Tidsbillede fra Striden for og imod H. P. Hanssen viser følgende Referat i Aalborg Stiftstidende af et Møde med Redaktør E. Christiansen, Flensborg Avis, som Taler:

„Desværre fik Mødet en Afslutning, der ikke var Redaktør Christiansens Tale værdig ...

Taleren hilstes med langvarigt Bifald, da han forlod Talerstolen.

Provst Gregersen: Denne Tak er ikke blot for Foredraget, men for alt Redaktør Christiansens Arbejde. Vi beder ham hilse dernede og sige, at vi skal ikke glemme dem. De skal altid her blive ved med at møde Forstaaelse ... Er der nogen, der vil rette Spørgsmaal til Taleren?

Dette Spørgsmaal blev Indledningen til den uværdige Afslutning.

P. Lauritsen bad om Ordet og takkede Redaktør Christiansen for Foredraget og for hans Arbejde for Danskheden. I Trængselstiden havde vi to Forposter, den sydligste stod i Berlin, det var H. P. Hanssen, og i Flensborg stod Redaktør Christiansen. For nogen Tid siden stod H. P. Hanssen her i denne Sal og talte for en meget stor Forsamling. Han kom ikke med Udfald mod dem, der ikke delte hans Mening. Jeg vilde ønske, at De havde fulgt hans Eksempel.

Knap var disse Ord sluppet ud i Rummet før der rejste sig et Spektakel saa hensynsløst og usømmeligt, at ikke engang Kvægtorvets Vælgermøder ... kunde staa Maal hermed. Der blev trampet og hylet, Ukvemsord kastedes op mod Talerstolen. Væk med ham! Smid ham ned! Vi vil ikke høre den Forræder! Og Uværdigheden kulminerede, da Tandlæge Stenholm raabte: Ned med Bæstet!

Provst Gregersen ringer med Klokken. Dens kraftige Ringen blev kun en spød Stemme i Hylekoret, hvori adskillige Damer raabte højest. Først efter Minutters Forløb fik P. Lauritsen Lejlighed til at rette følgende Spørgsmaal: Er De, Redaktør Christiansen, klar over, at De i Flensborg Avis selv har skrevet for Selvbestemmelsesretten? Tror De ikke, at Gustav Johannsen vilde have staaet paa vor Side? Saa blev P. Lauritsen pebet ned.

Redaktør Christiansen: Jeg tror, at Gustav Johannsen, om han havde levet nu, vilde have staaet i Spidsen for de danske Flensborgere. Artiklen om Selvbestemmelsesretten var skrevet af Andreas Grau, mens jeg var i Felten.

En Forespørger beder om Ordet.

Provst Gregersen: Ja, men kun et Spørgsmaal.

Flere Stemmer: Der er averteret, at der ogsaa skulde være Diskussion.

Provst Gregersen: Ja, men det er Sønderjydske Forening, der har indbudt til Mødet, og jeg vil som Formand have Lov til at bestemme, hvordan det skal forme sig.

Forespørgeren har ikke sagt mange Ord før Spektakeluhyret atter brøler: Ned med ham! Tag ham væk!

Dirigenten og Taleren parlamentarerer uparlamentarisk, mens Hylet vokser,

Akkurat som i 1848 maatte Ministeriet vige for Folkestor-
men. Det blev afskediget af Kongen den 23. Marts 1920 og
efter et Par korte Overgangsministerier samt nye Rigsdags-
valg dannedes en ny Regering af den samme Neergaard, der i
sit Værk „Under Junigrundloven“ har skrevet om Hall og hans
nationalliberale Politik før 1864, at „næppe har nogensinde en
Statsmand tydeligere set Afgrunden aabne sig for sin Fod og
næppe nogen har med mere bered Hu kastet sig i den,“ og som
nu traadte til for at føre en Grænsepolitik, der fraterniserede
med Tanken om Flensborgs mulige Indlemmelse i Danmark
trods Afstemningsresultatet og med Taknemlighed vilde mod-
tage en Internationalisering af det omstridte Omraade. Disse
farlige Planer blev kuldkastede af Fredskonferencens bestem-
mende Myndigheder og Grænsen fastsat efter det fulde Selv-
bestemmelsesprincip.

Det viste sig igen, at det danske Folk — som A. D. Jørgen-
sen engang skrev med Henblik paa de politiske Forhold om-
kring 1864 — havde Tilbøjelighed til at blive en Slægt af
Drømmere, der trængte til at staa fast og udholdende overfor
den jernhaarde Virkelighed. Det havde H. P. Hanssen lært af
ham og holdt det fast til Afslutningen under Følelsen af, at
og endelig maa Forespørgeren gaa. Spektakelmagerne triumferer: Naa, nu
gaar han! Det har han godt af! Saadan skal de have det!

— — —

Aldrig har vi overværet noget blot tilnærmelsesvis saa uværdigt som det
den nationale Fanatismes lokale Repræsentanter præsterede ved denne Lejligh-
hed. Her sad fire Hundrede Mænd og Kvinder og lyttede betaget til de be-
vægede Ord Redaktør Christiansen talte. Vi følte med Taleren Udlændighe-
dens sviende Smerte og sørgede med ham over, at dette ikke blev anderledes.
Hver sad med sine Tanker, saa paa Sagen ud fra sit Synspunkt, bedømte
Talerens Ord paa sin Maade, men alle var vi i den dybe nationale Stemning,
som Talerens stærke Selvoplevelse maatte give.

Men pludselig som ved en ond Troldkunst blev Stemningen brudt i Stum-
per og Stykker. Alvorlige Mænd og Kvinder glemte alle Sømmelighedshensyn
og skreg som besatte onde Ord op mod P. Lauritsen, da han viste sig paa
Talerstolen efter Indledningsforedraget. „Ned med Bæstet!“ raabte en Borger
og mange fulgte hans Eksempel . . . Hvor var det beskæmmende og nedtryk-
kende. Vi kan ikke tro andet end at Redaktør Christiansen følte Sorg ved at
se Danskhed saaledes smudset til . . . Det var ikke Syndikalister, ikke umoden
Ungdom, men ældre Folk af de dannede Kredse.“

den hedengangne Seers Aand levede i Værket. Jernhaard i Standpunktet havde Nordslesvigs Høvding viet Kampen for Selvbestemmelsesretten sit klare Hoved, sit varme Hjerte, sin vaagne Betænkksomhed, og han lod sig ikke rokke.

Sammen med de øvrige Ministre havde ogsaa H. P. Hanssen maattet fratræde og forlade de udmærket igangsatte Overgangsforberedelser, som han dog en Tid bagefter delvis fuldførte som en Slags ministeriel Konsulent. Man tog mod hans Arbejde, men gav ham ingen dertil svarende Rang eller Titel som Generalkommissær eller lignende. Det var Modvinden, der nu mødte ham helt oppe i de højeste Kredse og i den kommende Tid lod ham blive Genstand for en Række ydre Ydmygelser, som ikke kan forsvares overfor Historien¹⁾.

Med Hensyn til Vurderingen af hans store og grundlæggende Arbejde i denne besværlige og paa mange Maader pinlige Overgangstid skal det huskes, hvilke Vanskeligheder han havde at kæmpe med, ikke blot fra de Modstandere, der aabenlyst bekæmpede hans Planer og Hensigter, men ogsaa fra dem, der paa underfundig Vis søgte at tilintetgøre Resultatet af hans Arbejde, fordi de i deres Uforstand troede at kunne gøre det

1) I sine Livserindringer „Et Liv i Politik“ fortæller Redaktør Asger Karstensen:

„Under vor sidste Samtale spurgte jeg H. P. Hanssen, der kunde sige saa meget forklarende om sine Modstandere, om han virkelig saaledes kunde tilgive.

Aa ja, svarede han med en af sine livfulde Haandbevægelser, det er jo dog saa smaat i Forhold til det store, som samler os alle.

Jeg spurgte ham videre: Kan De ogsaa tilgive, at de udelukkede Dem fra at modtage Kong Christian, da han red over Grænsen?

Ja, hermed har jeg gjort op.

Kan De ogsaa tilgive, at man udelukkede Dem fra en af Festerne ved Genforeningshøjtidelighederne 1920 og at man ogsaa vilde formene Dem at tale ved Dybbølstævnet?

Han tav og det forekom mig, at der gik en Skygge over hans Ansigt.“

Til denne Beretning kan det tilføjes, at selvfølgelig kunde der komme Øjeblikke, hvor disse Tidens frygtelige Miskendelser slog saa voldsomt sammen om ham, at Mismodet rejste sig, men han bar det stille. Sorte Dage — kaldte hans Hustru dem. Saaledes var han ikke med til at modtage de danske Soldater, da de kom til Aabenraa. Han kunde ligefrem ikke, Trykket var for svært.

bedre. Højdepunktet var endda, at man fra de samme Kredses Side, der først angreb ham, fordi han ikke vilde gaa med til at udstrække Stemmeretten til alle, der var født indenfor Afstemningsdistriktet, bagefter vilde gøre ham ansvarlig, da det i Paris var lykkedes andre at liste denne Bestemmelse igennem bag hans Ryg.

Ophævelsen af det af H. P. Hanssen ledede midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender var utvivlsomt et Fejlgreb og skyldtes Partipolitik. Der blev rejst megen Kritik imod Maaden, hvorpaa det oprettedes, men dets saglige Berettigelse i Overgangstiden blev aldrig for Alvor bestridt fra nogen Side. Dets Ophævelse havde en langsommere Forretninggang til Følge og gav senere Anledning til Anker og Klager, som kunde være undgaaet. Ministerkriser og indrepolitiske Kampe burde ingensinde have grebet ind i dette særlige Ministerium.

Alligevel udrettede det meget i sin korte Levetid. Det grundlæggende Genforeningsarbejde var, da Genforeningen kort efter fandt Sted, saa vidt fremmet af det midlertidige sønderjydske Ministerium og Rigsdagens sønderjydske Udvalg, at Rigsdagen allerede 28. Juni kunde vedtage ikke færre end 68 færdigtbehandlede sønderjydske Love uden Diskussion. Den af Ministeriet forud udarbejdede og af alle danske Partier godkendte Mindretalsordning kom i de følgende Aar til at bestaa sin Prøve fuldtud.

Gennem de forskellige Formaliteter kom Danmark fra 15. Juni 1920 i den faktiske Besiddelse af Nordslesvig og snart oprandt den store Dag, da Kongen 10. Juli under uhyre Jubel red paa den hvide Hest over den gamle Grænse ned i det genvundne Land, hvor Dagen efter den store Genforeningsfest fejredes paa Dybbøl. Det blev ikke Nordslesvigs Høvding, der modtog ham ved Grænsen og overgav ham sit Jarledømme, men H. P. Hanssen var dog blandt Talerne paa Dybbøl, hvor han gav en historisk Oversigt og sluttede: „Gid Danmark maa staa, agtet og æret overalt i Verden, som et skønt, rigt og lykkeligt Hjem for det danske Folk saalænge Bølgerne ruller

imod vore Kyster.“ Han gjorde den Dag ikke noget overvældende Indtryk, fordi han manglede den Inspiration, der laa i at føle sig betragtet fra alle Sider som den selvskrevne og udvalgte til at byde en dansk Konge det første Velkommen dernede. Forøvrigt holdt Grev Schack Velkomsttalen paa en hjertelig og inderlig Maade, der var uovertræffelig og i sin ophøjede Alvor vil huskes gennem Tiderne sammen med hans før citerede betagende Valgopraab.

Ved Genforeningen blev H. P. Hanssen sammen med flere andre udnævnt til Kommandør af anden Grad, men han burde have været Ridder af Elefantordenen. Heller ikke blev han Administrator i de sønderjydske Landsdele, dertil udnævntes Amtmand Haarløv, men i selve Lovgivningsarbejdet havde han — som før nævnt — ved sin forudgaaende Virksomhed tilrettelagt Enkelthederne paa mønsterværdig Maade. Flere Aar senere tildelte man ham ganske vist Fortjenstmedaljen i Guld, men den har andre dog faaet for ringere Gerning.

I vide Kredse følte man sig imidlertid dengang stadig dybt skuffet over Grænseløsningen og det indvirkede længe paa de højeste Myndigheders Stilling til H. P. Hanssen. Vildledt af en ansvarsløs Journalistik havde store Dele af det danske Folk arbejdet sig op i en Optimisme, som hverken fandt Støttepunkter i den historiske Udvikling eller i de faktisk foreliggende Forhold. Det ligger i Sagens Natur, at der altid maa lades et nationalt Mindretal tilbage, naar Grænsen drages ved en Folkeafstemning. Det er bittert for alle, haardest for dem det gaar ud over, men uundgaaeligt. Hensynet til Individet maa her vige for Hensynet til Folket, Hensynet til Personerne for Hensynet til Samfundet. Hensynet til enkelte Befolkningsdeles Tarv for Hensynet til Fædrelandets Fremtid. Men mange lod Sløret falde, vedkendte sig aabent Kravet om en Voldsrænse og forlangte den bestaaende internationale Magtkonstellation udnyttet til det yderste. Nationalegoismen bredte sig som en Epidemi over Landet og trængte i store Kredse alle andre Følelser tilbage, Historiens Lærdomme syntes helt udsløttet af mange udmærkede Mænds og Kvinders Bevidsthed.

Partimodsætningerne kom til. Grænsespørgsmaalet blev indviklet i den indrepolitiske Magtkamp. Endog ældre erfarne og besindige Politikere mistede for en Stund det sunde Omdømme, da man rejste Internationaliseringskravet for anden Zone. Det er en mærkelig Tid at se tilbage paa nu. I de Dage var det ikke let at skelne Skal fra Kerne og Avner fra lødigt Korn. Fra mange Sider forstod man ikke, hvordan Lykkens Ganger paa en forunderlig Maade sprang for det danske Folk.

Allerede i Slutningen af Tresserne under en paabegyndt og senere afbrudt Forhandling om Udførelsen af Pragfredens § 5 skrev daværende Udenrigsminister Grev Frijs til Ministeriets Direktør P. Vedel: „Det er en besynderlig Egenskab ved vor Folkekarakter, at der findes en Forsigtighed i de smaa Familie- og Livsforhold, som vi aldeles overser og forkaster, naar det gælder andres eller det Heles Vel. Her skal man kun lade sig beherske af Følelsen og ingenlunde tage Forstanden med paa Raad.“ Og han sluttede et andet Brev til Vedel med det drastiske Udbrud: „Gud holde sin beskærmende Haand over dette lille Land, at det ikke skal geraade i Daarekisten.“ Det er let at se, hvordan han vilde have reageret overfor Bevægelserne i det danske Folk under Genforeningstiden.

Takket være ikke mindst H. P. Hanssen lærte Folket dog nu i ædruelig Selvførstaaelse trods alt at kende sin Besøgelsestid, som det havde svigtet i 1848, da der var Mulighed for en Danevirkegrænse, og i 1864, da Flensborg efter de daværende Forudsætninger kunde være knyttet til Danmark. Begge Gange greb Danmark ud over de indre nationale Forholds Ret og nedkaldte Ulykken over sig tilsidst ved at handle imod Virkeligheden. En Overgang var H. P. Hanssen stærkt grebet af Monrads Skæbne, som han flere Gange vendte tilbage til. Han saa sig i Spejl paa denne betydelige og evnerige Mand, som trods sin Aandsrigdom dog tog fejl og som Statsmand gik imod den Delingstanke, der stadig i hans Personligheds skjulteste Dybder kaldte paa hans Samvittighed med Sandhedens uafviselige Røst. Derom vidner alle de Breve og Optegnelser, hvori Monrad vedblev at kredse om sit Ansvar, vejede Argumenterne

mod hinanden og stadig borede i Spørgsmaalet om sin egen Skyld. Alt dette har H. P. Hanssen læst under den stærkeste Bevægelse under Vægten af sin personlige Stilling, mens A. D. Jørgensen fra Billedet paa Skrivebordet nikkede til ham og gentog: Staa fast!

Fra dette faste Staasted lærte han ved sin ubøjelige Holdning det danske Folk at tjene en højere Idé og gennem Folkenes Selvbestemmelsesret øve sin største historiske Daad, der staa skrevet i Afstemningsgrænsen mod Syd. Delingstankens Fuldbyrkelse indledte en ny Tid i Folkenes Historie, den ublodige Kamp mellem to Nabonationer blev afsluttet ved en retfærdig Afgørelse, et pletfrit Udtryk for Stræben efter Fred og Forsoning.

VII

Da A. D. Jørgensen i 1886 holdt et Foredrag i Studenterforeningen om „Sønderjyllands særegne Plads i vor historiske Udvikling“ sagde han til Indledning:

„Det er en Klage, som alt har lydt ved den nulevende Slægts Vugge og som kun bliver mere og mere højroset alt som Aarene gaar: Hvor er vi bleven smaa og bestandig mindre, mens vore Naboer breder sig! Vor Historie i de sidste Aarhundreder er en Fortælling om Tilbagegang i Omraade og Magt, en Række Delinger, som man mismodig har kaldt det — hvorledes skal Fremtiden blive? . . . Vi trues af national Forarmelse i Sind og Livssyn og af alle Forarmelsens ulykkelige Følgesvende.“

Og Monrad skrev 1869 i sine „Politiske Drømmerier“: „Siden det stockholmske Blodbad har Ulykken været Danmarks eneste trofaste Stalbroder. Tag et Kort og se. Danmark er blevet mindre og mindre. Nord og Syd har rakt hinanden Haanden. Om ét har de været enige: om at udplyndre og ydmyge os. Vil det fremgaa forynget og genfødt? Eller vil

dets Dage være talte og dets Navn kun leve i historiske Minder?"

Overvejelser af denne Art stillede mange Danske overfor det tunge skæbnesvangre Spørgsmaal: Har vi en Fremtid som Nation?

Ved Genforeningen blev den ydre Nedgangslinie omsider brudt. Paa fredelig Vis blev Danmark atter større.

I dansk Historiebetragtning har der været Strid om Udtrykket Nederlagets Folk som Betegnelse paa vor historiske Udvikling siden Middelalderen. Nogle har hævdet dets Berettigelse, andre har imødegaaet denne saakaldte klynkende Opfattelse af Danmarks Historie.

Sandheden ligger utvivlsomt midt imellem. Tilvisse har vort Folk i Aarhundredernes Løb lidt smertefulde Tab, men maaske næppe flere eller større end de fleste andre Nationer gennem de skiftende Tidehverv. Trods sin Lidenhed og under bestandige til Tider heltmodige Kampe løste vort Folk dog som sin historiske Opgave at bevare en fri national Udvikling. Det er altid rigtigt at have vore Tab i Erindring for ikke at fristes til national Selvovervurdering eller gøre Forsøg paa at benytte Fortidens Overleveringer som Grundlag for Nutidsillusioner, men sundest og rigtigst er det at fremhæve vort Folks Historie som et opløftende Vidnesbyrd om denne lille Folkestammes lykkelige Evne til at bevare sit frie og selvstændige folkelige Liv og ud fra de forskellige Tidsaldres Forudsætninger og Muligheder sikre dets Eksistens og løse dets statslige Opgaver.

Det var A. D. Jørgensens Grundsyn. Efter at være grebet af Folkesjælens Dødsangst og samtidig henrevet af dens mægtige Attraa efter Liv og Udvikling gik han til Historien for ved dens Hjælp at faa Svar paa det ængstende Spørgsmaal, som efter Ulykken 1864 hvilede tungt paa alle Fædrelandssind, om det danske Folk vilde finde en Fremtid indenfor de selvstændige Nationers Række, og han fandt Trøst i den Overbevisning, at Danmarks ældgamle Rige gennem en mere end tusindaarig Tilværelse havde levet et rigt Liv i national Selvhvæddelse og rejst sig efter alle Tilskikkelser, men han maatte tillige

erkende, at vi havde store Fejl paa mange Maader, og derved var ofte bitre Hjem søgelser bleven selvforskyldte. Hans Undersøgelser nedsløg Tvivlen i hans Indre og fyldte ham med nyt Haab, men spændte ogsaa hans Energi til at vække Folket og lære det Selvopdragelsens vanskelige Kunst. Paa dette dobbelte Grundlag vendte han sig mod det sønderjydske Spørgsmaal som Hovednerven i vort Folkeliv og blev derved vor største Historiker, fordi ingen gik til Gerningen saa dybt grebet og i den Retning saa rigt udrustet som han. Han manede Folket til at blive det bedste i sin Fortid tro og derigennem hævde sin Plads i Verdensudviklingen, men med en alvorfuld Advarsel om ikke at gøre sig skyldig i Fortidens Brøde.

Paa dette Grundlag stræbte H. P. Hanssen at løse Grænse-spørgsmaalet og den dertil knyttede Opgave at skabe det bedste mulige Forhold for den tysksindede Folkegruppe i det genvundne Land. Han anslog den til i hvert Fald ikke at overstige 30.000 i Antal, efter hans Mening snarest noget mindre. Heraf regnede han to Trediedele for at være dansktalende. I Begyndelsen ansaa han ganske vist en langsom Opsugning af det hjemmetyske Folkeelement for sandsynlig under dansk Styre, men heri tog han fejl og indsaa efterhaanden, at Fremgangsmaaden maatte bygges paa andre Forudsætninger. Man har — besynderligt nok forøvrigt, naar henses til de gjorte Erfaringer — stadig fra dansk Side været tilbøjelig til at underkende den nationale Livsværdi i den hjemmetyske Indstilling, man har betragtet den som national rodløs og ikke rigtig villet forstaa den, skønt de bedste indenfor dens Rækker ofte er menneskelig rigt indstillede Personligheder, der tillige elsker det gode i dansk Kultur og Folkeliv og suger Næring ogsaa fra den Side¹⁾.

Den nordslesvigske Tyskhed viste sig livskraftig og med omfattende Støtte sydfra befæstede den sin Stilling ved stærk

¹⁾ Det er et Minus for Danskheden, at den f. Eks. ikke evnede at fastholde en ædel og mangfoldig udrustet Mand som den hjemmetyske Pastor Johs. Tonnesen, Hellevad, der forlod Nordslesvig, fordi han der savnede Forstaaelse for et ideelt Samliv uden Miskendelser. Han fortsatte som Præst i Rendsborg og senere som Professor i Altona.

Selvhævdelse, hvor den i vid Udstrækning drog Lære af Danskhedens tidligere nationale Kamp og benyttede dens Metoder. Paa den Maade blev H. P. Hanssen paa forskellig Vis en Slags Læremester for sin nationale Modpart. Til Genæld maatte Danskheden være paa Vagt under de nye Forhold. Den betydningsfulde Kamp om Jorden rejstes fra tysk Side gennem Kreditanstalt Vogelgesang og fra dansk Side iværksattes Modforholdsregler gennem et nyt „Landeværn“ under det gamle Løsen om fri Jord i fri Mands Haand. Som Modtræk mod de mange tyske Privatskoler blev hele Grænseomraadet forsynet med danske Forsamlingshuse og som en vægtig historisk Opgave oprettedes det sønderjydske Landsarkiv, hvor ogsaa H. P. Hanssens store Samling af Breve og Papirer nu opbevares. Den danske Befolkning, ikke mindst Ungdommen, samlede sig i omfattende Foreningssammenslutninger til Varetagelse af nationalt Folkeliv og Kulturarbejde. I alt dette var H. P. Hanssen fremdeles den tilskyndende og sammenknyttende Drivkraft.

Dette danske Opbygningsarbejde mildnede gennem Aarene de indre Stridigheder fra Genforeningstiden og tilsidst ned-sattes et 6 Mands Udvalg med to Repræsentanter fra hver af de store Organisationer Sprogforeningen, Skoleforeningen og Grænseforeningen (Vælgerforeningen var naturligvis nu op-hævet) med det Formaal at faa et fremtidigt frugtbart Sam-arbejde i Gang. Fra dansk Side lærte man forøvrigt ogsaa af Tyskerne. Dette gjaldt blandt andet de saakaldte nationale Fadderskabsforeninger, hvor en bestemt By i Tyskland støt-tede en bestemt Egn i Nordslesvig, og det varede længe inden man fik begyndt fra dansk Side. Forud var H. P. Hanssen ikke rigtig klar over en saadan Ordnings Værdi. „Med nogen Forventning vil man derfor se hen til, hvad der kommer ud af Mødet i Aalborg, hvor Grunden blev lagt,“ skrev han¹⁾. Det viste sig at være en udmærket Foranstaltning.

¹⁾ Begyndelsen skete først ved et offentligt Møde i Aalborg 2. December 1929, hvor Redaktør Asger Karstensen som Tankens Ophavsmand paa dansk Side gjorde Rede for Formaalet, som jeg derefter tilsagde Støtte fra den

De nærmeste Aar efter Genforeningen — tildels ud fra den økonomiske Krise, der skabtes ved Overgangsforholdene — var Nordslesvig et sydende Virvar af de besynderligste Bevægelser, snart danske og snart tyske eller fælles fra begge Sider, men da de alle var ret dilettantiske Reformforsøg uden dybere Hold i Virkeligheden og deres Virkning derfor blev betydningsløs i Længden, er de forlængst glemte, og der er ingen Grund til nu at beskæftige sig med dem. Historisk blev de kun Øjebliksfænomener, en Slags skinnende Sæbebobler, der brast og blev til intet.

I politisk Henseende var det H. P. Hanssens Tanke efter Genforeningen som Grundlag for Overgangsspørgsmaalenes Løsning at danne en sønderjydsk Valggruppe som Gennemgangsled til Befolkningens Deltagelse i danske Partiforhold. Den blev ogsaa oprettet under Navnet „Det sønderjydske Venstre“, men maatte hurtigt opløses, da Planen ikke billigedes fra kongerigsk Side. Den syntes ogsaa at staa i en vis Modsætning til hans Livsmaal om Nordslesvigs fuldstændige Sammensmeltning med Moderlandet, men heroverfor hævdede han, at dette Maal skulde naas paa langt Sigt, idet der var en Temperamentsforskel som Følge af Grænsefolkets særegne Skæbne, ikke nogen Modsætning, og den skulde hæves gennem Tidens Udvikling. Nok skulde Nordslesvig være en Landsdel som enhver anden dansk, men dets særlige Karakter maatte ikke fornægtes.

Derfor vilde han til at begynde med heller ikke indtræde i dansk Politik, men efter indtrængende Opfordring lod han sig — noget modstræbende, men Fortiden forpligtede — i 1924 vælge som Folketingsmand i Tilslutning til Venstre. Hans Indsats blev ikke af større Virkning, han tog væsentlig kun Ordet om sønderjydske Anliggender og allerede et Par Aar efter nægtede han af Helbredshensyn at lade sig genopstille, men det var ham i Virkeligheden en Tilfredsstillelse at komme

lokale Sønderjydsk Skoleforenings Side. De videre Bestræbelser medførte, at Ledelsen overgik til Redaktør L. Schiøtz Christensen, Aalborg Stiftstidende, der herefter blev Sagens egentlige Banebryder.

ud af dansk Partipolitik, skønt hans Blad vedblev at være venstreorienteret¹⁾. Hans Livsfærd havde løftet ham til højere Linier. I sin Rigsdagsperiode var han i Efteraaret 1925 en af Danmarks Delegerede til den interparlamentariske Konference i Amerika, hvorfra han i Hejmdal offentliggjorde en Række interessante og fængslende Rejsebreve, der ogsaa omtalte Besøg hos udvandrede Nordslesvigere.

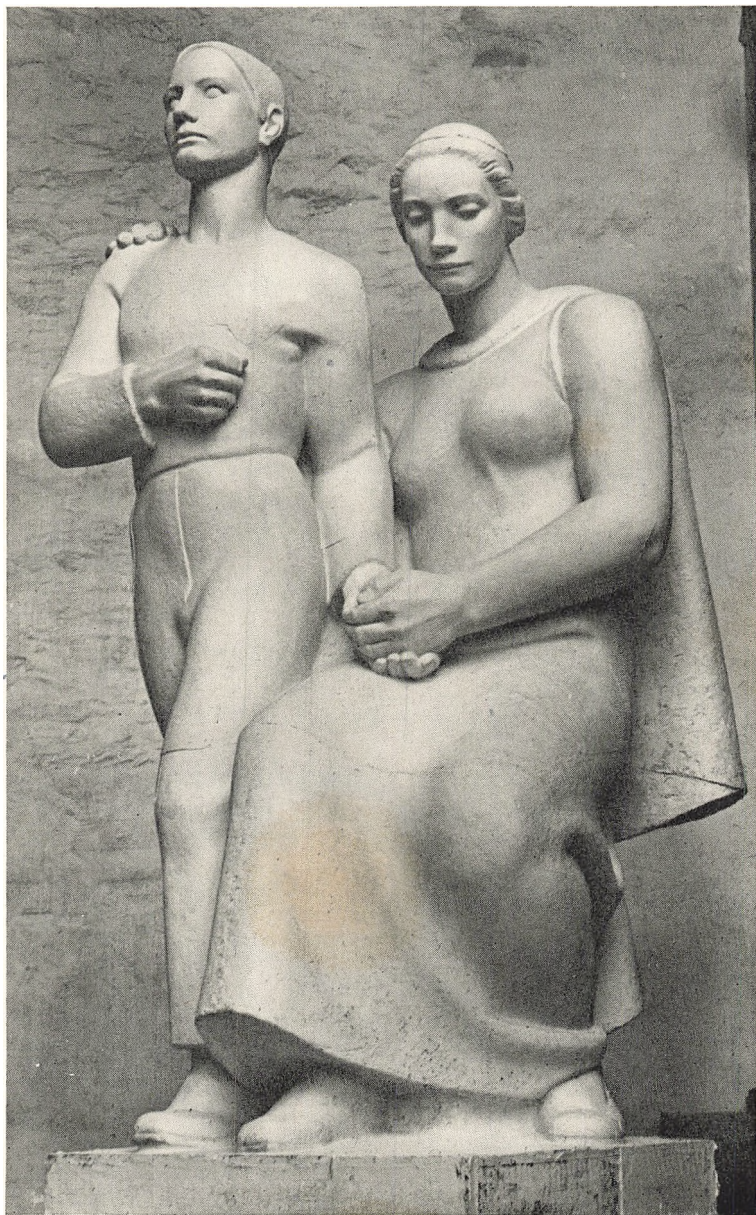
Som det var at vente dæmpedes efterhaanden trods alt Mod-sætningen mellem de to nationalt forskellige Befolkningsdele i Nordslesvig, en mildere Vind blæste og man kunde tale mere roligt om Forholdene. Hovedstrømmen bevægede sig langsomt og sikkert i den rigtige Retning, man indsaa fra begge Sider, at et kulturelt Fællesliv kunde vokse frem med baade Varme og Aabenhed, en Kulturkamp kan udmærket føres i Form af et gensidigt opbyggende Kulturarbejde, de to race- og blodbeslægtede Folk kan mødes til godt Naboforhold i en umiddelbar Forstaaelse uden noget grundlæggende principielt Mod-sætningsforhold trods en udpræget national Selvhævdelse.

Danmark har givet sine tyske Medborgere fuld statsborgerlig Ligestilling og Kulturfrihed, vi har en bedre Mindretalsordning end nogen anden Stat i Europa, paa intet Punkt skal Retfærdigheden og Forstaaelsen mangle, det er Landets udtrykkelige Hensigt at imødekomme ethvert berettiget Mindretalskrav og gøre Tilstanden saa god som mulig. Der kunde f. Eks. godt være lavet en Valgkredsordning, hvorved Tyskerne ingen Repræsentant havde faaet i den danske Rigsdag, men man indrettede udtrykkeligt Forholdet i Nordslesvig saaledes, at Tyskerne ved at samle Stemmer fra hele Landsdelen kunde faa en Rigsdagsmand valgt, fordi man fandt det værdifuldt at konstatere, at der førtes en human Politik, naar han ingen væsentlige Klager kunde fremføre.

Det er kun et enkelt Udtryk for, hvordan Dansk og Tysk i H. P. Hanssens Aand skal lære at forstaa hinanden og for-

¹⁾ Allerede 1919 blev Niels Hansen, en af Hejmdals yngre Medarbejdere, eneansvarshavende Redaktør af Bladet indtil han fratraadte efter H. P. Hanssens Død.

sone sig med hinanden, hver for sig udvikle sig til det ypperste — ikke for i Længden at strides med hinanden, men for at berige hinanden. Det er en Livslov, at Modsætninger skal udvikles gennem den gensidige Paavirkning. Den blotte Kamp for Kampens Skyld er for gold i sig selv og tilfredsstillende ikke i det lange Løb. Den er for negativ. Fra begge Sider skal man anerkende Modpartens gode Egenskaber og vedgaa sine egne daarlige. En Overgang trængte den nordslesvigske Presse til en Fornyelse, baade den danske og den tyske, men den er delvis kommen. Bagateller blev brugt til Angreb eller Sejrsfanfarer overfor de andre, og man var altfor ivrig efter at anføre de andres Fortidssynder og forherlige sig selv. Det er i Forlængelse af H. P. Hanssens Skaberværk, naar Parterne løfter hinanden til Storsyn for at hver af dem paa rette Maade derved bliver stærk i sit eget, ikke i ensformig Selvgodhed, men i livsfyldig Styrke. Da fuldbyrdes det danske Folks Genforening i en uovervindelig og sammensmeltende Livskraft, der ikke bevæger sig paa Overfladen. Da er der Betingelser for at vinde det tyske Mindretals Tillid og Taknemmelighed, hvad der ingenlunde er nogen naturstridig Opgave, men hørte med til H. P. Hanssens Maal. Og da er der den rette Aand og de lyseste Forjættelser over Hjælpen til vore Folkefrænder sydfor Grænsen. En Strid blot efter gamle Linier byder ikke Næring nok, den skal præges af en dyb Vilje til Forstaaelse og Forsoning som de højnende og frelsende Livsværdier. Uden Folkeforstaaelse og Folkeforsoning gaar Europa til Grunde, og det samme vil da ske med os selv. Da vil Genforeningen kun blive en Episode, et Indskud i Historien, der snart omskiftes med andre, men ikke Folkefremtidens faste Grund. Verden er i Smeltediglen og helt nye Kræfter skal sættes ind som bevægende Motiver. Her maa Befolkningen i Sønderjylland og det gamle Land hjælpe hinanden til fælles Stilling og fælles Indsats. I et halvt Aarhundrede efter 1864 var Sønderjylland en Dæmning mod det vældige Folkehav i Syd, nu skal det ogsaa være en Bro, hvorover vi staar i gensidig Forbindelse med de store Livsvær-

H. P. Hanssens Monument
af Billedhugger Axel Poulsen.
Soklen bærer hans Billede i Relief.

dier og Aandskulturen i de tyskprægede Folk. Vi trænger til en saadan Fornyelse som en af Genforeningens dybtgaaende Følger for ikke at indsnevres eller blive for smaalige.

En klog og fremsynet Nordmand med Instinktets Spaadomsgave sluttede ved Genforeningen i 1920 sit Hyldesttelegram til H. P. Hanssen saaledes: „Om tyve Aar er alle igen enige med Dem.“

Saadan er det gaaet indtil det rent bogstavelige. Af indre og ydre Grunde følte og forstod efterhaanden hele det danske Folk H. P. Hanssens Storhed og Statsmandsdygtighed. Selv hans stejleste Modstandere fra Fortiden maa nu erkende det paa Trods af deres egne tidligere Følelser. Denne afklarede Fælleserkendelse fik et smukt Udtryk i 1935, da Tietgenfondens Bestyrelse tildelte ham Fondens Medalje og Hædersgave, et Beløb paa over 40,000 Kroner, idet Udbyttet, der uddeles hvert tredie Aar, blandt andet kan anvendes til at hædre en Medborger, der ved Initiativ og Foretagsomhed har gjort sig fortjent af vort Land.

Trods delvis svigtende Helbred prægede Initiativ og Foretagsomhed, de i Tietgenfondens Fundats nævnte Egenskaber, ham til det sidste, og han røgtede lige trofast sin Foredragsvirksomhed.

Han døde 27. Maj 1936, et halvt Aars Tid efter sin Hustru, hans Livs uvurderlige Medarbejder og Støtte bag den offentlige Gerning, og som en af Danmarks betydeligste Sønner blev han jordfæstet under højtidelige Æresbevisninger. Samme Aar tilvejebragtes ved en storslaaet Landsindsamling en Kapital paa omkring en Million Kroner, som under Navn af H. P. Hanssens Mindefond har til Formaal i Overensstemmelse med hans Livsgerning at styrke Danskheden ved vor Sydgrænse ved at yde Støtte til paatrængende Opgaver, der ligger udenfor bestaaende Foreningers Rammer eller økonomiske Evner.

Straks efter hans Død vedtog Regeringen, at Staten skulde rejse ham et værdigt Mindesmærke, der for kommende Slægter kunde vidne om hans Betydning. Ved en Konkurrence

valgte et Udkast af Billedhuggeren Axel Poulsen, der senere har arbejdet med Opgaven og saa godt som fuldført sit Værk, et smukt og talende Monument, som til sin Tid skal opstilles i Aabenraa. Det er en symbolsk Rundskulptur i Granit, en Gruppe med to Figurer, hvor Danmark som den alvorfulde Moderskikkelse uden Selvopgivelse i dyb Beslutsomhed overvejer sine tunge Kaar og med haabefuld Fortrøstning sidder ved Siden af sin Søn, den staaende unge Mand, rank og stærk, spændstig og viljefast, i Færd med at tage det første afgørende Skridt ud til Dagens Gerning og Livets Krav. Han staar som et betagende sindbilledligt Udtryk for hendes Sjæl, der i sin ædle Styrke træder modig frem til trofast Daad og ærlig Kamp. Virkningsfuld er ikke blot Modsætningen mellem hendes siddende og hans oprejste Stilling, men særlig mellem hendes i Selverkendelse sænkede og hans i Ungdomskraft kækt løftede Hoved, og dog danner de en hjertelig Harmoni, Kærlighedens Urdrift lutret og indviet til det største. Monumentet skal bæres af en Sokkel med H. P. Hanssens Billede i Relief.

Paa denne gribende Maade skal Mindet om ham tale til Fremtiden og vidne om, at han som Nordslesvigs Skaber blev sendt det danske Folk til Vækkelse og Inderliggørelse i Kærlighed til Fædrelandet, til Styrkelse af Folkets bløde og svage Sind, men ogsaa paa sit særlige Omraade til Udvikling af dets rige aandelige Evner, saa den Afgørelse, som mislykkes 1864, nu blev opnaaet som en endelig Afslutning af Sønderjyllands omskiftelige Historie og staar som et Pant paa varig Fred og god Forstaaelse mellem de beslægtede Folk mod Nord og Syd for den nationale Grænse, der er sat af Aarhundreders Udvikling og som det ikke er vor Sag nu at gaa i Rette med.

Mel.: Blev nu til Spot.

Klangfuldt et Navn fra de slesvigske Sletter
toner som en Hymne om Troskab og Haab,
stille det lød, da i angstfulde Nætter
Sønderjylland blødte i Lidelsens Daab,
farvet i Lyset af Frihedens Sol
steg det paa Guldgrund og luer i Glansen,
straaler mod Syd som vor Danskheds Symbol —
Navnet er Hans Peter Hanssen.

Vendt imod Magten, da Riger og Lande
knuget under Krigsrædsler segnede træt,
myndigt en Mand fra de slesvigske Strande
rejste sig for Hjerternes hellige Ret.
Retfærd, saa lød det, ophøjer et Folk,
kun for Forsoningen førte han Lansen,
talte med Styrke som Nordslesvigs Tolk —
Danskeren Hans Peter Hanssen.

Det var hans Lykke at elske vort Rige,
tjene ubekymret om Ros eller Ry,
ydmøgt at staa under Danebrogs Flige,
føre sine Brødre mod Hjemkomstens Gry.
Da de med os gik i Fremtiden ind,
jubledede Folket og rakte ham Kransen,
hyldede Danmark med Tak i sit Sind
Høvdingen Hans Peter Hanssen.

P. Lauritsen.

1932 ved 70 Aars Fødselsdagsfesten.

FORBUDT I TRE AAR

Som Titelbladet viser var det oprindelig Hensigten at udsende Bogen paa 80 Aarsdagen for H. P. Hanssens Fødsel som et nationalt Haandtryk til de danske Sønderjyder og et Led i Bestræbelserne for at styrke Nationens indre Livsfølelse i den tunge Trængselstid under det tyske Voldsregimente, men Udenrigsministeriet nedlagde Forbud mod Udgivelsen og opretholdt det trods alle Indsigelser.

Forbudt i tre Aar

Ved Siden af P. Lauritsens skønlitterære Bøger har der i hans Forfattervirksomhed slynget sig en national Linie med Biografier af fortjenstfulde danske Mænd. Her har han taget den Opgave op at skrive Bogen om Nordslesvigs sidste store Høvding H. P. Hanssen og hans Livsværk, der kronedes ved Landsdelens Genforening med det gamle Moderland.

H. P. Hanssens Livssaga er indholdsrig og spændende, fuld af Kampe og Brydninger. Bogen skildrer Udviklingsgangen i hans Levnedsløb, tegner hans mandige og maalbevidste Personlighed, der allerede fra de tidligste Ungdomsaar fik sit Præg i Virkelighedens haarde Skole, og viser ham som Folkefører, naar han i Kraft af sin Realitetssans og sit uforlignelige Organisationstalent med brændende Nidkærlighed og Hjertevarme skred frem mod sit historiske Maal. Vi ser ham i Medgang og Modgang stadig røgtende sin Livsopgave med det rette Blik for Kendsgerningernes Betydning, Forholdenes Magt og den nationale Udviklings Ret, og derved medvirkende til at skabe Forudsætningerne for vort Folkehaabs Opfyldelse, da Tiden dertil kom. Han fødtes i en Tid, der havde Brug for en banebrydende Vejleder af hans særegne sjælelige Støbning.

Gang paa Gang finder vi ham stillet overfor svære Valg, der modnede hans Evner og Karakter, og han maatte gennemgaa stormfulde Tider, hvor hans Gerning lutredes gennem Trængslernes Skærsild, men uden Vaklen var han sig selv tro under alle Forhold og blev ikke svimmel i de afgørende Øjeblikke. Han elskede Danskheden og var sit Fædreland en trofast Søn, hvis Navn vil mindes med Taknemlighed af kommende Slægter.

Bogen om H. P. Hanssen udkommer nu i 1945 efter at have været forbudt af Udenrigsministeriet i tre Aar.